

Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2006

Citation for published version (APA):

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt, ROA. (2007). *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2006*. ROA. ROA Reports No. 3 <https://doi.org/10.26481/umarep.2007003>

Document status and date:

Published: 01/01/2007

DOI:

[10.26481/umarep.2007003](https://doi.org/10.26481/umarep.2007003)

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2006

ROA-R-2007/3

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt
Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde
Universiteit Maastricht

Maastricht, september 2007

ISBN: 978-90-5321-458-9

Inhoud

Voorwoord	I
Samenvatting	V
1 Kwaliteit van gediplomeerde schoolverlaters in 2006	1
1.1 Kwaliteit van schoolverlaters: een heuristisch kader	1
1.2 Kwalificatie	3
1.3 Selectie	7
1.4 Kwalificerende vervolgtrajecten	13
1.5 Intrede op de arbeidsmarkt	21
1.6 Conclusie	36
2 Doorstroom van het MBO naar het HBO	41
2.1 Inleiding	41
2.2 Doorstroom van BOL niveau 4 naar het HBO	42
2.3 Doorstromers van BOL niveau 4 naar het HBO op de arbeidsmarkt	49
2.4 Toegevoegde waarde van doorstroom naar het hbo	56
2.5 Conclusie	57
Bijlage Hoofdstuk 2	59
3 Effecten van de invoering van het VMBO	65
3.1 Inleiding	65
3.2 Schoolloopbaan tijdens VBO/MAVO/VMBO	68
3.3 Bestemming van MAVO/VBO/VMBO schoolverlaters	71
3.4 Doorstroom naar kwalificerend vervolgtraject	72
3.5 Doorstroom naar arbeidsmarkt	82
3.6 Conclusie	84
4 De effecten van de invoering van de tweede fase op leerlingenstromen tijdens en na het HAVO en het VWO	87
4.1 Leerlingenstromen binnen het HAVO en het VWO	88
4.2 Doorstroompatronen van gediplomeerden van HAVO	97
4.3 Doorstroompatronen van gediplomeerden van het VWO	100
4.4 Conclusie	102
Literatuur	105
Bijlage 1: Enkele centrale begrippen	107
Bijlage 2: Kwaliteitsaspecten	111
Bijlage 3: Kernindicatoren 1996-2006	115

Voorwoord

Wat is de kwaliteit van de gediplomeerde schoolverlaters en wat gaan ze na hun opleiding doen? Hoe is de aansluiting met het vervolgonderwijs? Als ze naar de arbeidsmarkt gaan, hoe snel krijgen ze dan werk? En sluit dat werk dan ook aan op de gevolgd opleiding? Hoe tevreden zijn werkende schoolverlaters met hun functie en hoe schatten zij hun carrièreperspectieven in?

Sinds 1991 voert het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) van de Universiteit Maastricht in samenwerking met DESAN Research Solutions¹ enkele grootschalige onderzoeken uit onder recente schoolverlaters en pas afgestudeerden waarmee op dit soort vragen een antwoord kan worden gegeven. Het voorliggende rapport Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2006 gaat in op de kwaliteit en de bestemming van gediplomeerde schoolverlaters en afgestudeerden van het school- of studiejaar 2004/2005. De resultaten die worden gepresenteerd zijn gebaseerd op het onderzoek dat eind 2006/begin 2007 over de volle breedte van het Nederlandse onderwijsstelsel is uitgevoerd en hebben betrekking op de situatie van schoolverlaters en afgestudeerden ongeveer anderhalf jaar na het voltooien van de opleiding. In totaal zijn circa 110.000 schoolverlaters en afgestudeerden benaderd. De totale respons bedroeg 42%.² De verzamelde gegevens vormen samen het door het ROA ontwikkelde Schoolverlatersinformatiesysteem (SIS). Dit informatiesysteem is gebaseerd op een viertal grootschalige enquêtes die volgens een geïntegreerd model worden uitgevoerd.

Allereerst betreft het de VO-Monitor. Deze enquête is gericht op schoolverlaters van het algemeen voortgezet onderwijs (HAVO, VWO) en het voorbereidend beroepsonderwijs (VMBO). Vervolgens de BVE-Monitor, een enquête onder schoolverlaters van de beroepsopleidende (BOL) en beroepsbegeleidende leerweg (BBL) van het secundair beroepsonderwijs. Tot slot de HBO-Monitor en WO-Monitor. Dit zijn volledig vergelijkbare enquêtes gericht op afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs (HBO) en het wetenschappelijk onderwijs (WO). Ze worden uitgevoerd onder auspiciën van respectievelijk de HBO-raad en de Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU).

De vier schoolverlatersonderzoeken hebben ieder een tweeledige doelstelling. In de eerste plaats fungeren ze als instrument voor kwaliteitszorg voor onderwijsinstellingen. Deelnemende onderwijsinstellingen ontvangen daartoe een uniek en vertrouwelijk instellingsrapport met de resultaten van hun 'eigen' schoolverlaters of afgestudeerden. In de desbetreffende rapporten worden deze resultaten direct vergeleken met het landelijke beeld voor de onderscheiden opleidingen. Deze instellingsrapporten worden gebruikt als instrument om de eigen opleiding te evalueren, bijvoorbeeld in het kader van een visitatie. Ook worden de gegevens gebruikt om (aankomende) studenten voor te lichten over de verwachte beroepsperspectieven. De tweede doelstelling van de vier schoolverlatersonderzoeken betreft het genereren van een statistisch betrouwbare, landelijk representatieve databron over de transitie van

1. Het ROA heeft de algehele projectleiding en is specifiek verantwoordelijk voor de instrumentontwikkeling en de wetenschappelijke analyse en rapportage. DESAN Research Solutions is verantwoordelijk voor de dataverzameling en -verwerking, alsmede voor de specifieke rapporten voor de deelnemende onderwijsinstellingen.
2. Over de dataverzameling en -verwerking zal later dit jaar nog een apart werkdocument bij het ROA verschijnen.

school naar werk of vervolgonderwijs. Door het grootschalige karakter van de onderzoeken, en de goede onderlinge afstemming, vormen de huidige schoolverlatersonderzoeken VO-Monitor, BVE-Monitor, HBO-Monitor en WO-Monitor de belangrijkste en meest gedetailleerde informatiebron over de bestemming van schoolverlaters in Nederland.³

Dit rapport richt zich vooral op degenen die zich in beleidsmatige zin bezighouden met de doorstroom van gediplomeerde schoolverlaters binnen het onderwijssysteem enerzijds en de arbeidsmarktpositie van gediplomeerde schoolverlaters anderzijds. Daarbij wordt met name gedacht aan de landelijke en regionale overheid, sociale partners, Centra voor Werk en Inkomen (CWI) en het (georganiseerde) onderwijsveld. De gegevens in dit rapport geven een beeld van de recente ontwikkelingen in het doorstroomgedrag en de arbeidsmarktpositie van gediplomeerde schoolverlaters.

Voor alle getoonde gegevens geldt dat het gaat om gediplomeerde schoolverlaters en afgestudeerden. Bovendien betreft het alleen de uitstroom van voltijdopleidingen.

Bij dit rapport verschijnt een *Statistische Bijlage*, waarin de belangrijkste resultaten in tabelvorm zijn samengebracht. Naast het rapport *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2006* verschijnt nog een aantal afzonderlijke rapporten over de arbeidsmarktpositie van hoger opgeleiden. In de eerste plaats betreft dit de rapportage *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs, HBO-Monitor 2006*, die wordt uitgegeven door de HBO-raad. Hoewel de belangrijkste informatie van de afgestudeerden van het HBO ook in het voorliggende rapport is opgenomen, wordt voor meer gedetailleerde informatie verwezen naar dit afzonderlijke rapport. Hetzelfde geldt voor de tweejaarlijkse rapportage van de WO-Monitor, *De arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van de Nederlandse universiteiten*, die volgend jaar door de VSNU zal worden uitgebracht. Hierin wordt verslag gedaan van de resultaten van meting 2006 en meting 2007. Verder verschijnt nog een afzonderlijk rapport over de afgestudeerden van de kunstvakopleidingen (Kunsten-Monitor 2006) waarin verslag wordt gedaan van de resultaten van de meting 2005 en 2006.

De projectleiding van *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2006* berust bij Prof. dr. R.K.W. van der Velden, die tevens samen met drs. J. Coenen hoofdstuk 4 heeft geschreven. Hoofdstuk 1 en 3 is samengesteld door dr. C.M. Meng. Hoofdstuk 2 is geschreven door drs. G.W.M. Ramaekers en drs. C. Büchner. De *Statistische Bijlage* is samengesteld door E.M.H.P. Soudant. De eindredactie is in de handen van dr. C.M. Meng en Prof. dr. R.K.W. van der Velden. Secretariële ondersteuning is verleend door M.H.J. Beenkens. Voornoemde personen zijn allen werkzaam bij het ROA. Aan SIS, waarop dit rapport is gebaseerd, werken verder mee dr. J.P. Allen, P.J.E.G. van der Kolk en drs. T.G. Huijgen (allen werkzaam bij het ROA), alsmede drs. M.C.M.Th. van Alphen, drs. J.M.R. van Dongen en drs. B.M. Kinket (allen werkzaam bij DESAN Research Solutions). Bij het onderzoek onder schoolverlaters van de agrarische opleidingen is samengewerkt met STOAS onderzoek te Wageningen. We bedanken dr. P. R. den Boer, dr. D.J.J.M. Nijman (beide thans werkzaam bij IVA), drs. A.K. Jager (thans werkzaam bij Kenniscentrum Beroepsonderwijs Arbeidsmarkt), A.H. Koen (thans werkzaam bij Aeres groep) en ir. A.J. Smidt voor de plezierige samenwerking. Een speciale dank is gericht

---

3. Voor meer informatie over de schoolverlatersonderzoeken wordt verwezen naar de websites www.vomonitor.nl, www.bvemonitor.nl, www.hbomonitor.nl en www.womonitor.nl.

aan drs. J.D. de Vries en N. Nijdam (beiden werkzaam bij de Informatie Beheer Groep te Groningen) voor de medewerking bij het uitzetten van de BVE-steekproef.

Een speciaal woord van dank wordt gericht aan de vertegenwoordigers van de financiers die in de klankbordgroep zitting hebben: drs. J.H. Donk (Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, directie Arbeidsmarkt), ir. J.M.H.M. van Geffen (Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, directie Wetenschap en Kennisoverdracht), drs. M. Hesseling (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, directie BVE), J.A. de Hoog (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, directie VO), drs. S.M. Klomp (Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, directie Wetenschap en Kennisoverdracht), drs. P.M.C. Thoolen (Ministerie van OCW, directie FEZ), drs. R.H.A. Tjoa (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, directie BVE), dr. H.H. van der Velde (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, directie HO) en drs. M. Warmerdam (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, directie HO).

Maastricht, september 2007

Prof. dr. J.A.M. Heijke
directeur

Samenvatting

Het voorliggende rapport presenteert de resultaten van het onderzoek dat eind 2006/begin 2007 over bijna de volle breedte van het Nederlandse onderwijsstelsel heeft plaatsgevonden. In totaal zijn 110.000 gediplomeerde schoolverlaters en afgestudeerden van het schooljaar 2004/2005 benaderd. De totale respons bedroeg 42%.

De resultaten hebben betrekking op de situatie van schoolverlaters van VMBO, MBO-BOL, HAVO, VWO, en van afgestudeerden van HBO en WO ongeveer anderhalf jaar na het voltooien van de opleiding. In dit rapport worden uitsluitend gegevens gepresenteerd van gediplomeerde schoolverlaters en afgestudeerden van voltijdopleidingen.

Kwaliteit van gediplomeerde schoolverlaters in 2006

De kwaliteit van de gediplomeerde schoolverlaters en afgestudeerden is aan de hand van een vijftal aspecten gemeten, namelijk *kwalificatie* (de vraag of men voldoende competenties heeft verworven tijdens de opleiding), *selectie* (de vraag of de opleiding voldoende streng en betrouwbaar selecteert), *allocatie* (de aansluiting naar de vervolgbestemming), *extern rendement* (de opbrengsten) en *tevredenheid achteraf*. Bij de allocatie, het externe rendement en de tevredenheid achteraf is verder een onderscheid gemaakt tussen de antwoorden van schoolverlaters die zich op de arbeidsmarkt aanbieden en de antwoorden van schoolverlaters die verder gaan leren.

Kwalificatie (hoe goed is men voorbereid op arbeidsmarkt of vervolgonderwijs?)

Gemiddeld is een op de drie schoolverlaters/afgestudeerden van mening dat hun opleiding een goede basis bood om te starten op de arbeidsmarkt. Niet verrassend scoort dit aspect het slechtst onder de schoolverlaters van het VMBO en de opleiding van BOL niveau 1. Opvallend is wel dat duidelijk minder dan de helft van de gediplomeerde schoolverlaters van MBO niveau 2, 3 en 4 vindt dat de opleiding een goede basis bood om te starten op de arbeidsmarkt. Aan de andere kant vindt ook slechts iets meer dan de helft van de afgestudeerden van het HBO en het WO dat de opleiding een goede basis bood om te starten op de arbeidsmarkt.

Duidelijk positiever beoordelen de schoolverlaters/afgestudeerden hun opleiding wat betreft de lange termijn doelstelling van het onderwijs. Gemiddeld vindt ongeveer 60% dat de opleiding een goede basis heeft geboden om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen. Onder de afgestudeerden van het WO is dit zelfs 80%.

Selectie (hoe streng wordt in de opleiding beoordeeld?)

Volgens het oordeel van de gediplomeerde schoolverlaters/afgestudeerden zijn de gevolgde opleidingen in het algemeen niet erg selectief. Zo vindt minder dan 20% dat de docenten de

cursisten/studenten streng hebben beoordeeld en vindt slechts een op de vier dat de examens/opdrachten zeer pittig waren. Het gevolg is dat slechts 4% van de gediplomeerde schoolverlaters/afgestudeerden de opleiding als ‘te moeilijk’ ervaren heeft, en een op de drie oordeelt dat de opleiding qua niveau uitdagend was. Bij afgestudeerden van het WO ligt dit laatste cijfer overigens aanmerkelijk hoger, namelijk op 50%.

Allocatie (waar komt men terecht?)

Ongeveer 9 van de 10 gediplomeerde schoolverlaters van het AVO en VMBO gaan verder met een vervolgopleiding (zie Tabel S.1⁴), en van de BOL-schoolverlaters tussen 40% (BOL niveau 3) en 63% (BOL niveau 2). De afgestudeerden van het HBO en het WO bieden zich relatief gezien het vaakst aan op de arbeidsmarkt.

Zowel de gediplomeerde schoolverlaters, die doorstromen naar vervolgonderwijs, als de gediplomeerde schoolverlaters, die zich op de arbeidsmarkt aanbieden, vinden de allocatie ruim voldoende.

Bij de groep doorstromers naar vervolgonderwijs is dit voornamelijk het gevolg van de keuze voor een verwante opleidingsrichting. Niet verwonderlijk vindt dan ook het merendeel van de verder lerende schoolverlaters de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de vervolgopleiding voldoende of zelfs goed. Doorstroom naar vervolgonderwijs betekent verder in de meeste gevallen ook een verhoging van het formele kwalificatieniveau.

Betaalde werkzaamheden op de arbeidsmarkt sluiten zoals in de vorige meting goed aan bij het opleidingsniveau en de opleidingsrichting van de schoolverlaters. In totaal heeft 78% (vorige meting 73%) van de schoolverlaters met betaald werk een baan die aansluit bij het bereikte opleidingsniveau. Daarnaast heeft 73% (vorige meting 70%) een baan die qua richting aansluit bij de gevolgde opleiding. De schoolverlaters zijn ook heel tevreden met hun functies: 71% is (zeer) tevreden. Opvallend is dat zelfs 80% van de werkzame VMBO-schoolverlaters (zeer) tevreden is met de huidige functie.

Tabel S.1
Enkele kernindicatoren per onderwijssoort

	Verder leren	Werkloosheid	Flexibele aanstelling	Bruto uurloon	Minimaal eigen niveau	Eigen/verwante richting	Zelfde opleiding opnieuw kiezen
	%	%	%	€	%	%	%
AVO	88	10	63	6,10	66	X	X
VMBO	87	6	48	4,90	87	62	88
BOL 1	45	22	74	5,55	68	51	66
BOL 2	63	11	51	6,85	63	57	67
BOL 3	40	7	49	8,64	77	74	74
BOL 4	56	6	42	9,45	83	77	77
HBO	32	5	44	12,70	82	80	78
WO	30	4	51	14,75	65	74	82
Totaal	75	6	47	10,35	78	73	82

x = vraag niet opgenomen; uurloon afgerond op 5 cent.

4. Voor een overzicht over de kernindicatoren vanaf 1996, zie bijlage 3 aan het eind van dit rapport.

Extern rendement (wat levert het op?)

Van de verder lerende schoolverlaters verlaat 'slechts' 8% de vervolgopleiding voortijdig in het eerste leerjaar. Iets minder dan de helft hiervan gaat overigens niet verloren voor het onderwijs, maar wisselt van studie.

Van de schoolverlaters die zich op de arbeidsmarkt aanbieden is anderhalf jaar na het verlaten van de opleiding 6% werkloos. Dit is 2%-punt minder dan in de vorige meting. Door de bank genomen zijn de nominale (niet voor inflatie gecorrigeerde) aanvangssalarissen licht gestegen. Tot slot vindt gemiddeld 60% van de gediplomeerde schoolverlaters dat hun huidige functie goede tot zeer goede carrièreperspectieven biedt. Niet verrassend is de eindbeoordeling met betrekking tot het externe rendement daarom ook goed.

Tevredenheid achteraf

Een grote meerderheid van de gediplomeerde schoolverlaters zou, achteraf bezien, de gevolgde opleiding opnieuw kiezen. Van de betaald werkende schoolverlaters zou 80% dezelfde keuze opnieuw maken, en van de verder lerende schoolverlaters zelfs 89%.

Doorstroom van het MBO naar het HBO

Doorstroom: Wie en waarom?

Sinds 2004 stroomt jaarlijks ongeveer 50% van de gediplomeerde BOL niveau 4 schoolverlaters door naar het HBO. In 1996 was dit nog maar net iets meer dan 30%. De doorstromers zijn vaker jonge, mannelijke schoolverlaters. De etniciteit speelt daarbij geen rol.

Als meest genoemde reden voor de keuze om een HBO-opleiding te volgen geven zij aan behoefte te hebben aan verdere kwalificatie, op de tweede plaats gevolgd door arbeidsmarkt-overwegingen. Sociale overwegingen spelen nauwelijks een rol.

Succes in het HBO?

Van de BOL-schoolverlaters (schooljaar 2004/2005) die direct na het behalen van hun diploma doorstromen naar het HBO heeft in 2006 10% de HBO-opleiding vroegtijdig verlaten. Van deze 10% is 4%-punt van studie gewisseld en heeft 6%-punt het onderwijssysteem verlaten.

Een slechte aansluiting tussen de gevolgde BOL-opleiding en de gekozen HBO-opleiding, een gebrekkige motivatie, een gebrek aan interesse in de lesstof, een – achteraf bezien – verkeerde studiekeuze, de zwaarte van de vervolgopleiding en de slechte organisatie in de vervolgopleiding vormen de belangrijkste redenen waarom HBO-opleidingen voortijdig worden beëindigd.

Wat levert het op?

Doorstromen naar het HBO loont zich voor BOL niveau 4 schoolverlaters. Op 35-jarige leeftijd verdienen BOL niveau 4 schoolverlaters die een HBO-diploma hebben behaald ongeveer 20% meer dan hun BOL niveau 4 studiegenoten die na het behalen van het BOL niveau 4 diploma de arbeidsmarkt hebben betreden (ondanks het feit dat deze ongeveer vier jaar langer werkzaam zijn).

Effecten van de invoering van het VMBO

Schoolloopbaan tijdens VBO/MAVO/VMBO

De herstructurering van het voortgezet onderwijs heeft geen directe invloed gehad op de totale populatie scholieren die een opleiding in het voortgezet onderwijs volgt. Er heeft ook geen verschuiving plaatsgevonden in de relatieve positie van onderwijs met een algemeen karakter (MAVO, VMBO theoretische leerweg en gemengde leerweg) tegenover beroepsgericht onderwijs (VBO, VMBO kader- en basisberoepsgerichte leerweg).

Doorstroom naar HAVO

Sinds de invoering van het VMBO neemt de doorstroom naar de HAVO weer duidelijk toe, en nadert het percentage van de jaren 1997 en 1998. Hiermee lijkt de dalende trend van de jaren 1999 tot 2002 doorbroken te zijn. Volgens de schoolverlaters ging dit overigens niet gepaard met een betere aansluiting tussen VMBO en HAVO. Integendeel, het percentage schoolverlaters dat de aansluiting met de HAVO redelijk of goed vond, was in 2006 met 55% rond 14%-punt lager dan gemiddeld in de jaren 1996 tot 2003. Gelukkig betekent minder tevredenheid niet dat de vervolgopleiding sneller afgebroken wordt.

Doorstroom naar MBO

De herstructurering in het voortgezet onderwijs heeft niet tot een duidelijke verandering in de aansluiting met het vervolgonderwijs in het MBO geleidt. Schoolverlaters die naar het MBO doorstroomden waren al vóór de invoering van het VMBO tevreden met de aansluiting en die mening is niet veranderd na de herstructurering.

De effecten van de invoering van de tweede fase op leerlinginstromen tijdens en na het HAVO en het VWO

Leerlinginstromen binnen de HAVO en het VWO

Wat betreft het aandeel zittenblijvers is voor de leerlingen van de bovenbouw in het AVO een dalende trend ingezet. De invoering van de tweede fase gaat dus gepaard met minder zittenblijvers. Aan de andere kant lijkt de invoering van de tweede fase geen invloed te hebben op het aandeel ongediplomeerde uitstroom en de tussentijdse op- en afstroom tussen HAVO en VWO.

Gediplomeerde doorstroom HAVO-VWO

Sinds de invoering van de tweede fase is de doorstroom van gediplomeerde HAVO-schoolverlaters naar het VWO sterk onder druk gekomen en vrijwel nihil geworden.

Gediplomeerde doorstroom AVO-HO

Zowel de doorstroom van het HAVO naar het HBO als de doorstroom van het VWO naar het WO is in de afgelopen tien jaren toegenomen. Opvallend is hierbij het verschil in groeipatroon.

Bij de doorstroom van HAVO naar HBO steeg het aandeel sterk tussen 1996 en 2001, maar daarna nauwelijks meer. Bij de doorstroom van gediplomeerde VWO-schoolverlaters echter, zet de groei pas in 2000 in. De doorstroom van HAVO naar HBO is daarmee duidelijk het gevolg van een langdurige trend die los staat van de invoering van de tweede fase, terwijl de groei in de doorstroom van VWO naar WO wel lijkt samen te hangen met de invoering van de tweede fase.

1.1 Kwaliteit van schoolverlaters: een heuristisch kader

Voordat een beeld geschetst wordt van de kwaliteit van gediplomeerde schoolverlaters, zal eerst een heuristisch kader worden geschetst om de kwaliteit van onderwijs te meten. Vertrekpunt voor dit heuristisch kader is dat de kwaliteit van (het gerealiseerde niveau van) onderwijs op basis van twee invalshoeken beoordeeld kan worden: doeltreffendheid en doelmatigheid (Onderwijsraad, 1999). Doeltreffendheid kan hier gedefinieerd worden als de mate waarin het onderwijs de haar toegeschreven functies vervult. Hierbij beperken we ons tot de doorstroming naar het vervolgonderwijs of naar de arbeidsmarkt. Het onderwijs kan daarnaast ook andere doelstellingen hebben, waarvan de doeltreffendheid geëvalueerd kan worden, maar die worden hier niet behandeld. Doelmatigheid wordt gedefinieerd als de mate van kostenefficiëntie waarmee het onderwijs de functies vervult die zijn omschreven.

In de literatuur wordt een drietal functies onderscheiden die relevant zijn voor een beoordeling van de doeltreffendheid van het onderwijs: de kwalificatiefunctie, de selectiefunctie en de allocatiefunctie (Peschar & Wesselingh, 2001).

Kwalificatiefunctie

De kwalificatiefunctie van het onderwijs draait om de vraag of het onderwijs de schoolverlaters afdoende heeft toegerust met die competenties welke relevant zijn voor de doorstroming naar een vervolgonderwijs of de arbeidsmarkt. Voor schoolverlaters is hierbij niet alleen de vraag relevant of de opleiding hen startbekwaam heeft gemaakt (de korte termijn doelstelling van het onderwijs, ofwel startbekwaamheid), maar ook of de opleiding een voldoende basis heeft geboden voor de verdere ontwikkeling van 'novice' tot 'expert' (ontwikkelpotentieel) en voor de algehele 'employability' van de schoolverlaters (de lange termijn doelstelling).

Selectiefunctie

De selectiefunctie betreft het beoordelen van studenten op de aanwezige competenties en het op grond hiervan certificeren naar eindniveau. Immers, de maatschappelijke legitimering van de kwalificatiefunctie van het onderwijs is voor een belangrijk deel gelegen in de betrouwbaarheid waarmee het onderwijs op deze competenties selecteert. Over de betrouwbaarheid van deze selectie zijn buiten die sectoren waar sprake is van centrale examinering maar weinig gegevens beschikbaar. Visitatiecommissies checken dit doorgaans door beoordelingen te maken van enkele werkstukken en deze te vergelijken met de beoordeling van de docenten.

Idealiter vormt centrale examinering of een ander systeem van externe ijking van de selectie de beste garantie voor een betrouwbaar selectieproces. Bij ontbreken van een dergelijke externe ijking kunnen in dit rapport alleen proxies gegeven worden van de betrouwbaarheid van de selectie.

Allocatiefunctie

De allocatiefunctie van het onderwijs betreft de vraag of het onderwijs de afgestudeerden op een adequate wijze toeleidt naar een vervolgopleiding of de arbeidsmarkt. Hierbij kunnen twee dimensies onderscheiden worden: ondersteuning bij de transitie van opleiding naar vervolgopleiding/werk, en de mate waarin de gekozen vervolgopleiding/het gevonden werk past bij de opleiding (aansluiting).

Bij elk van de onderscheiden functies van doeltreffendheid kan ook naar de doelmatigheid worden gekeken. Bij de kwalificatiefunctie gaat het om het leerrendement (dat wil zeggen de verhouding van groei in kennis en de instructiekosten), bij de selectiefunctie om het interne rendement (dat wil zeggen de verhouding van de slaagkans en de verblijfsduur van gediplomeerden en ongediplomeerden) en bij de allocatiefunctie gaat het om het externe rendement (dat wil zeggen de verhouding van opbrengsten en kosten van het volgen van een opleiding). In onze rapportage zullen we ons echter beperken tot de doelmatigheid van de allocatiefunctie: het externe rendement. Dit omdat empirische gegevens over het leerrendement van opleidingen vrijwel geheel ontbreken en gegevens over het interne rendement via registraties al systematisch worden verzameld.

Extern rendement

Extern rendement kan worden gedefinieerd als de verhouding van kosten en opbrengsten van onderwijs die door individuen en de overheid gerealiseerd worden. Het externe rendement is vooral van belang om de macrodoelmatigheid van een opleiding te kunnen beoordelen. Wij beperken ons hier tot het individueel extern rendement. Om het individueel extern rendement te berekenen, zou men de beschikking moeten hebben over zowel de individuele kosten voor het volgen van de opleiding (inclusief de opportuiniteitskosten) als de totale opbrengsten over de levensloop. Echter de individuele kosten per opleiding zijn slechts deels bekend. Voor zover ze bekend zijn, betreft het vaak kosten die niet variëren tussen opleidingen (bijvoorbeeld collegegeld). Data over de opportuiniteitskosten per opleiding ontbreken geheel, evenals de totale opbrengsten gedurende de levensloop. Als we slechts de korte termijn opbrengsten van de opleiding willen beoordelen, kunnen we ook goed volstaan met (1) het werkloosheidspercentage 1½ jaar na het verlaten van de opleiding, (2) het bruto uurloon 1½ jaar na het verlaten van de opleiding en (3) de carrièremogelijkheden. Wat het externe rendement betreft voor schoolverlaters die naar een vervolgopleiding doorstromen, kijken we naar het percentage van hen dat in de eerste anderhalf jaar alweer gestopt of van studie gewisseld is.

Tevredenheid achteraf

Tot slot hebben we de afgestudeerden gevraagd om aan te geven of ze achteraf gezien opnieuw dezelfde opleiding zouden kiezen. Hoewel formeel geen onderdeel van de beoordeling van de doeltreffendheid van het onderwijs, geeft deze zogenaamde spijtvaart aan in welk mate de

verwachtingen waarmee een student aan de opleiding is begonnen ook overeen komen met zijn of haar ervaringen achteraf.

In dit hoofdstuk wordt op al deze aspecten ingegaan. In paragraaf 1.2 wordt op basis van een aantal indicatoren de kwalificatiefunctie van het onderwijs in kaart gebracht. In paragraaf 1.3 staat de selectiefunctie centraal. In paragraaf 1.4 wordt nader ingegaan op schoolverlaters die een kwalificerend vervolgetraject volgen. Hierbij wordt achtereenvolgens op de aspecten *allocatie*, *rendement* en *tevredenheid achteraf* ingegaan. In paragraaf 1.5 staan we stil bij de schoolverlaters die zich na het behalen van het diploma op de arbeidsmarkt aangeboden hebben. Ook hier komen weer de aspecten *allocatie*, *rendement* en *tevredenheid achteraf* aan de orde. Ten slotte wordt in paragraaf 1.6 een samenvattend beeld geschetst. Hierbij wordt voor elke onderscheiden opleidingssector voor zover mogelijk voor de verschillende kwaliteitsaspecten een 'totaalscore' gepresenteerd.

1.2 Kwalificatie

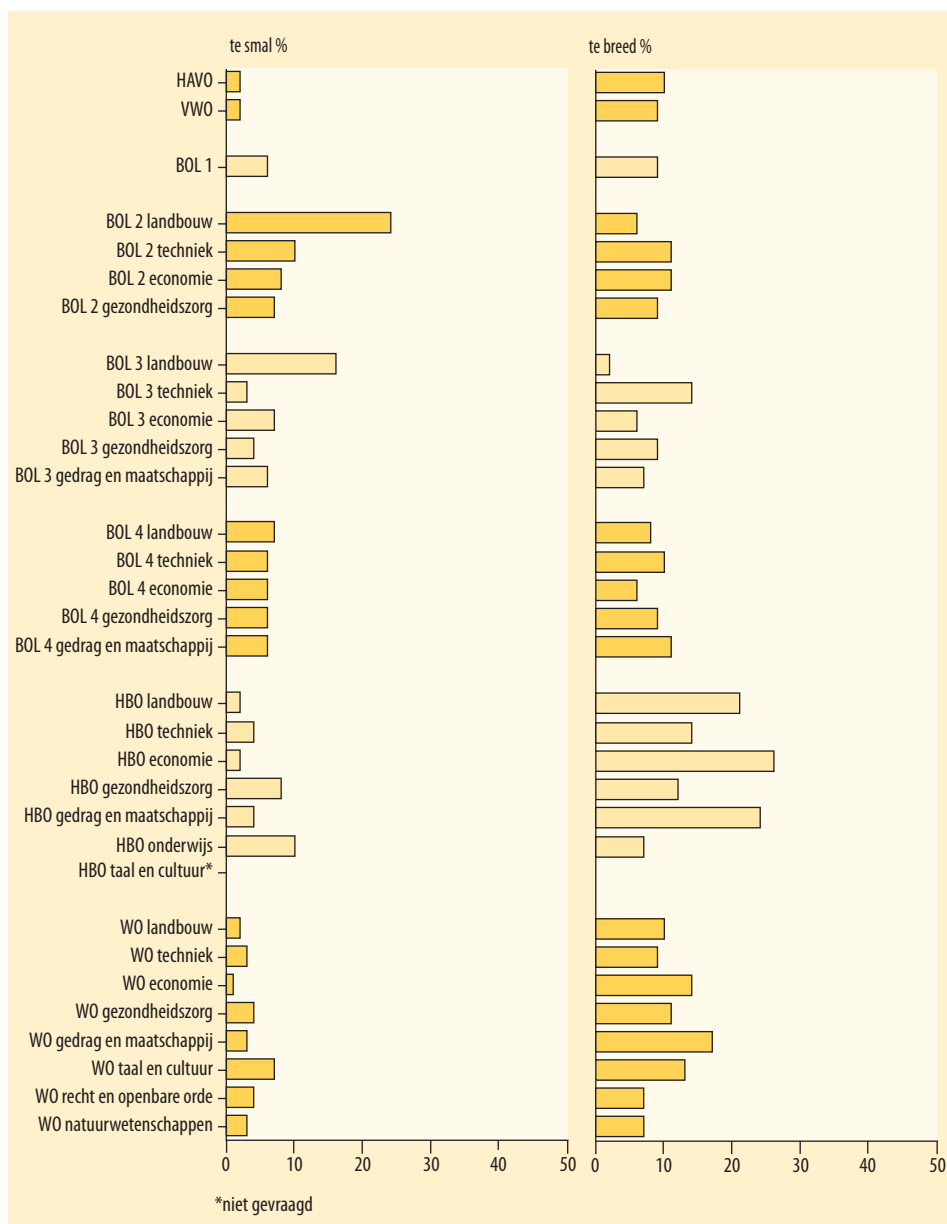
De kwalificatiefunctie van onderwijs draait om de vraag of het onderwijs de schoolverlaters afdoende heeft uitgerust met die competenties welke relevant zijn voor de doorstroming naar een vervolgopleiding of de arbeidsmarkt. Voor schoolverlaters die naar de arbeidsmarkt doorstromen, is hierbij niet alleen de vraag relevant of de opleiding hen startbekwaam heeft gemaakt (de korte termijn doelstelling van het onderwijs ofwel startbekwaamheid), maar ook of de opleiding een voldoende basis heeft geboden voor de verdere ontwikkeling van 'novice' tot 'expert' (ontwikkelpotentieel) en voor de algehele 'employability' van de schoolverlaters (de lange termijn doelstelling).

Voor de bepaling of het onderwijs adequaat voorbereidt op een vervolgopleiding of de arbeidsmarkt is aan de schoolverlaters gevraagd een oordeel te geven op een viertal indicatoren: (1) breedte van de opleiding (te smal <--> te breed), (2) diepgang van de opleiding (te weinig diepgang <--> te veel diepgang), (3) mate waarin de opleiding een goede basis biedt om te starten op de arbeidsmarkt en (4) mate waarin de opleiding een goede basis biedt om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen. De indicatoren (1) en (2) zijn dit jaar nog niet in de meting onder VMBO-schoolverlaters opgenomen. De indicatoren (3) en (4) zijn dit jaar nog niet in de meting onder AVO-schoolverlaters opgenomen. De twee laatste items geven daarbij een overall oordeel van de schoolverlaters over de korte en lange termijn doelstellingen van het onderwijs.

Figuur 1.1 laat per onderwijssoort het percentage van de schoolverlaters zien dat hun gevolgde opleiding te smal of te breed vindt. Over de hele linie geeft 5% van de schoolverlaters aan dat de opleiding te smal was, en 9% dat de opleiding te breed was. Opvallend is dat bij de afgestudeerden van het hoger beroepsonderwijs een duidelijk hoger percentage (19%) de opleiding te breed vond. Hierbij zijn het vooral de afgestudeerden van de sector HBO economie (26%), HBO gedrag en maatschappij (24%) en HBO landbouw (21%) die het cijfer naar boven duwen. Bij het MBO valt op dat schoolverlaters van de sector landbouw (niveau 2 en niveau 3) hun opleiding duidelijk vaker dan anderen te smal vonden (24%, respectievelijk, 16%).

Figuur 1.1

Oordeel gediplomeerde schoolverlaters: Breedte van opleiding

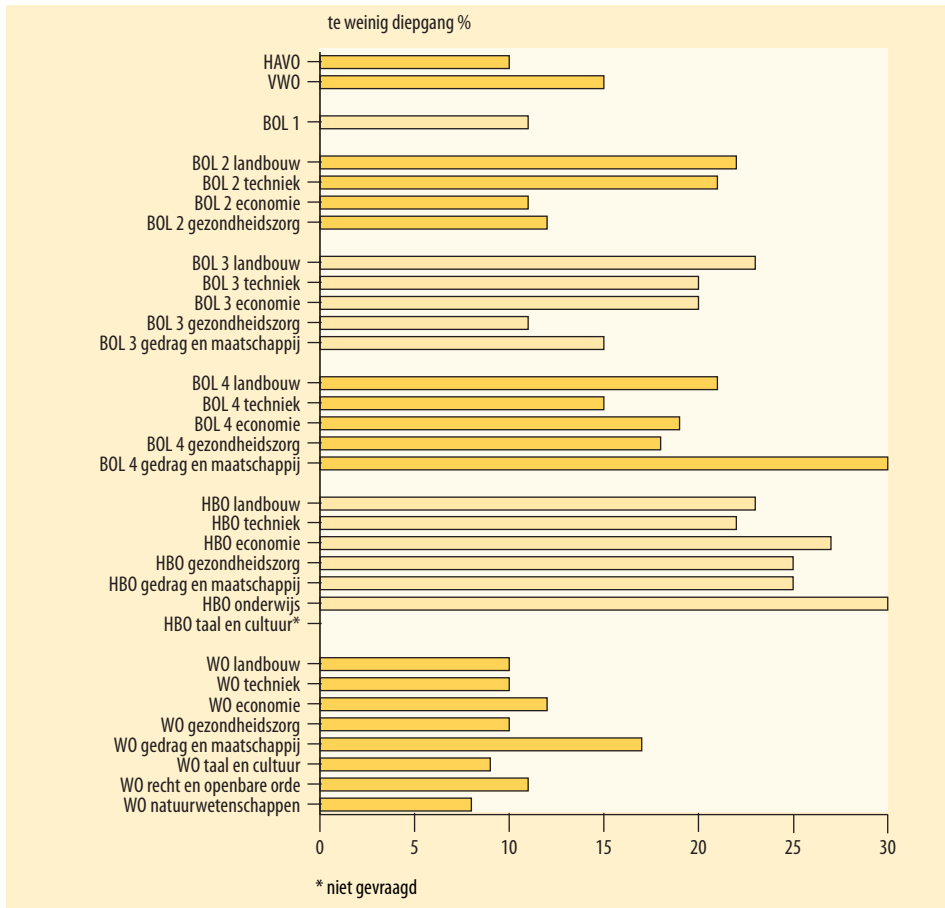

Naast de breedte van een opleiding is de diepgang van de opleiding een belangrijke kwaliteitsindicator. Figuur 1.2 geeft het percentage van de schoolverlaters weer dat vindt dat de gevolgde opleiding te weinig diepgang had. Gemiddeld vindt 15% dat de opleiding te weinig diepgang had. Overigens vindt zo'n 4% dat de opleiding te veel diepgang had. Schoolverlaters van een opleiding op BOL niveau 4 en de afgestudeerden van een HBO-opleiding zijn duidelijk minder tevreden wat de diepgang van de opleiding betreft (20%, respectievelijk 26% vindt

dat de gevolgde opleiding te weinig diepgang had). Binnen het MBO zijn het de sectoren landbouw (niveau 2, 3 en 4), techniek (niveau 2 en 3), economie (niveau 3) en gedrag en maatschappij (niveau 4) waar meer dan 20% van de schoolverlaters vindt dat de opleiding te weinig diepgang had. Bij gedrag en maatschappij (niveau 4) is het zelfs 30%. Binnen het HBO is de sector onderwijs de negatieve uitschieter. Maar liefst 30% van de afgestudeerden van de sector HBO onderwijs is van mening dat hun opleiding te weinig diepgang had. Over de hele linie zijn havisten en afgestudeerden van het WO het meest tevreden (uitzondering zijn de WO sector gedrag en maatschappij, WO recht en openbare orde en de sector WO economie). Van hen vindt maximaal 10% dat de opleiding te weinig diepgang had.

Figuur 1.2

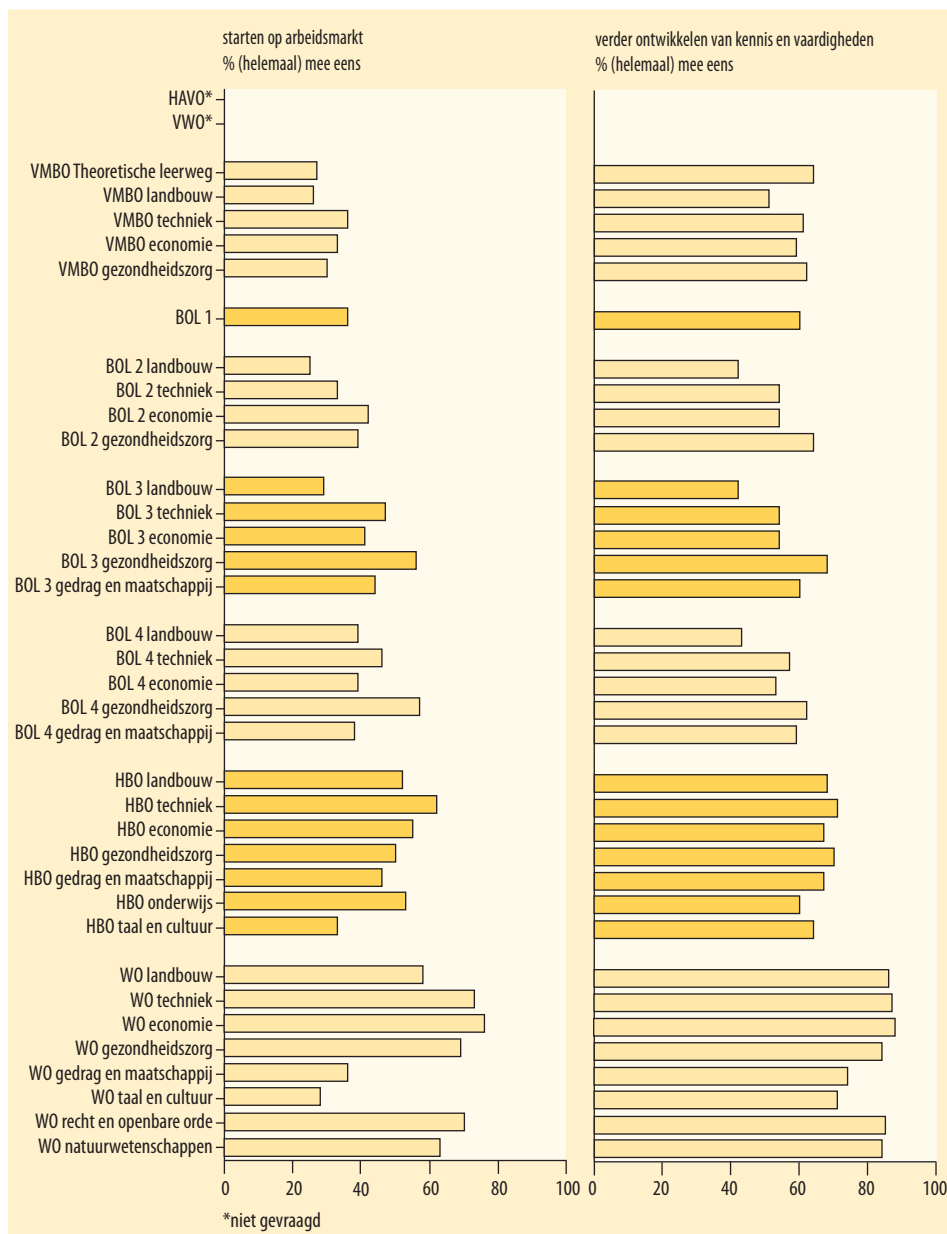
Oordeel gediplomeerde schoolverlaters: Diepgang van opleiding

Tot slot van deze paragraaf laat figuur 1.3 het percentage van de schoolverlaters zien dat van mening is dat de opleiding een goede basis biedt om te starten op de arbeidsmarkt en het percentage dat van mening is dat de opleiding een goede basis biedt om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen. Oftewel de korte en de lange termijn doelstelling van het onderwijs.

Figuur 1.3

Oordeel gediplomeerde schoolverlaters: Opleiding biedt goede basis om te starten op arbeidsmarkt en om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen

In het linker gedeelte van figuur 1.3 is het percentage van de schoolverlaters weergegeven dat vindt dat de opleiding een goede basis biedt om te starten op de arbeidsmarkt. Gemiddeld is een op de drie schoolverlaters het hiermee eens. Niet verrassend scoort dit aspect het slechtst onder de schoolverlaters van het VMBO en de opleidingen van BOL niveau 1. Deze twee onderwijssectoren zijn ook niet bedoeld als voorbereiding voor de arbeidsmarkt. Opvallend

is wel dat minder dan de helft van de schoolverlaters van MBO niveau 2, 3 en 4 vindt dat de opleiding een goede basis biedt om te starten op de arbeidsmarkt. Deze opleidingen zijn immers bedoeld om de schoolverlaters een keuze te geven tussen vervolgonderwijs en arbeidsmarkt. Verder zijn het de opleidingen uit de MBO sector landbouw die relatief slecht scoren. Onder de schoolverlaters van MBO niveau 2 landbouw vindt slechts 25% dat de opleiding een goede basis voor werken biedt. Op MBO niveau 3 is het 29% en op MBO niveau 4 39%. Dit staat in scherp contrast met het oordeel van schoolverlaters van MBO sector gezondheidszorg. Bij schoolverlaters van een gezondheidszorgopleiding op MBO niveau 3 en MBO niveau 4 vindt meer dan de helft dat de opleiding een goede basis biedt om te starten op de arbeidsmarkt.

Onder de afgestudeerden van het HBO en het WO vindt iets meer dan de helft dat de opleiding een goede basis biedt om te starten op de arbeidsmarkt. Positieve uitschieters daarbij zijn de WO sectoren economie (76%), techniek (73%) en recht en openbare orde (70%). In scherp contrast hiermee staan de antwoorden van afgestudeerden van de sectoren HBO taal en cultuur en WO taal en cultuur. Is bij HBO taal en cultuur nog een op de drie afgestudeerden het hiermee eens, bij hun sectorgenoten van het WO is dit 'slechts' 28%.

Wat betreft de lange termijn doelstelling van het onderwijs vindt gemiddeld zo'n 60% van de schoolverlaters dat de opleiding een goede basis heeft geboden om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen. Onder de afgestudeerden van het WO zijn het zelfs acht van de tien. Dit is duidelijk meer dan bij elke andere onderwijssector. Maar ook bij opleidingen op lagere niveaus is in bijna alle gevallen de meerderheid tevreden. Zo vindt gemiddeld zo'n 60% van de VMBO- en MBO-schoolverlaters dat de opleiding een goede basis biedt. Bij het HBO is het 67%. Een opvallende uitzondering zijn de schoolverlaters uit de MBO sector landbouw. Van hen is minder dan de helft (42%-43%) van mening dat zij dankzij de gevolgde opleiding een goede basis hebben om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen. Aan de andere kant zijn de schoolverlaters van een MBO gezondheidszorgopleiding binnen de groep MBO-opleidingen het meest tevreden wat dit kwaliteitsaspect betreft (tussen de 62% (MBO niveau 4) en 68% (MBO niveau 3)). Binnen het HBO zijn het de afgestudeerden van de sector onderwijs die het minst tevreden zijn met hun basis om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen (60% vindt dat ze een goede basis heeft), terwijl afgestudeerden van de sector HBO techniek het meest tevreden zijn (71%).

Tot slot laat figuur 1.3 een positieve correlatie tussen de twee gevraagde aspecten zien. Met andere woorden, een goede basis om te starten op de arbeidsmarkt (korte termijn doelstelling) gaat niet ten koste van een goede basis om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen (lange termijn doelstelling).

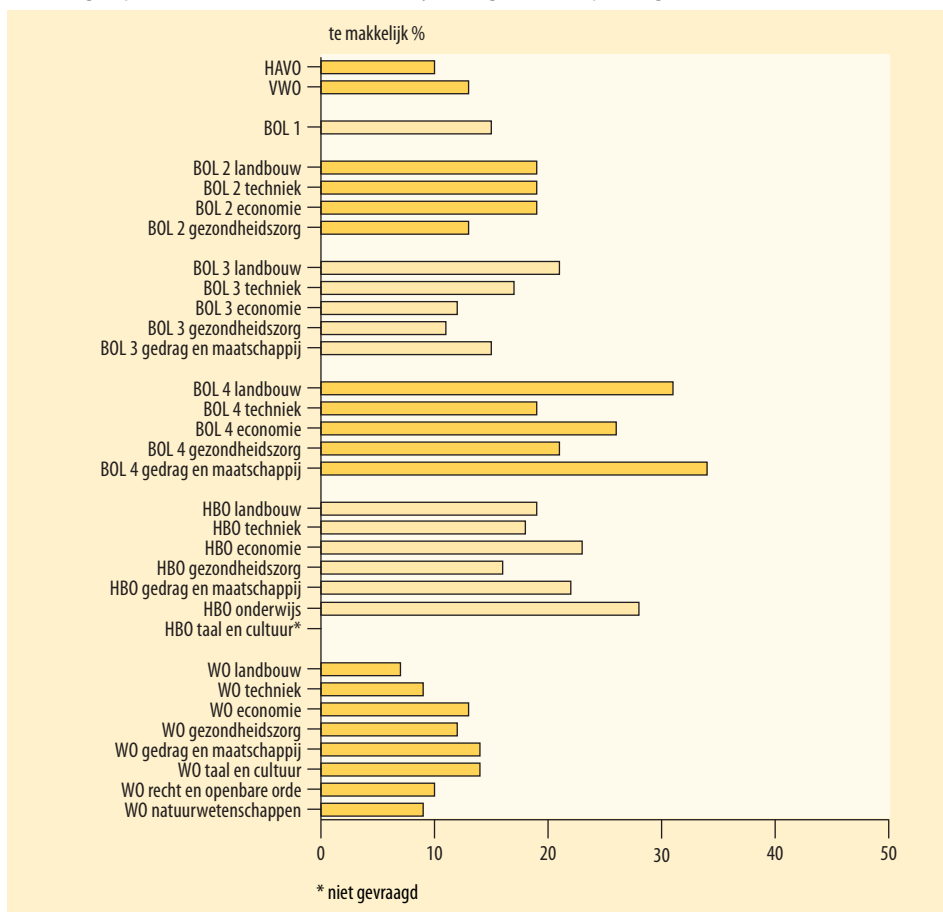
1.3 Selectie

De maatschappelijke legitimering van de kwalificatiefunctie van het onderwijs is voor een belangrijk deel gelegen in de betrouwbaarheid waarmee het onderwijs op de competenties selecteert. Over de betrouwbaarheid van de selectie in het onderwijs zijn buiten de sectoren waar centrale examinering plaatsvindt maar weinig gegevens beschikbaar. Door visitatiecommissies wordt dit doorgaans gecheckt door beoordelingen te maken van enkele werkstukken en deze te vergelijken met de door docenten gegeven beoordelingen. Idealiter vormt centrale

examinering of een ander systeem van externe ijking van de selectie de beste garantie voor een betrouwbaar selectieproces. Bij het ontbreken van een dergelijke externe ijking kunnen in dit rapport alleen proxies gegeven worden van de betrouwbaarheid van de selectie. Om een beeld van de selectie binnen het onderwijs te geven, is aan de schoolverlaters, met uitzondering van de VMBO-schoolverlaters, gevraagd om over de volgende vijf aspecten hun oordeel te geven (1) moeilijkheidsgraad van de opleiding, (2) waren de docenten streng bij het beoordelen van de cursisten/studenten, (3) was de opleiding uitdagend qua niveau, (4) waren de examens over het algemeen pittig en (5) werd voldoende op inzicht getoetst.

Figuur 1.4

Oordeel gediplomeerde schoolverlaters: Moeilijkheidsgraad van opleiding

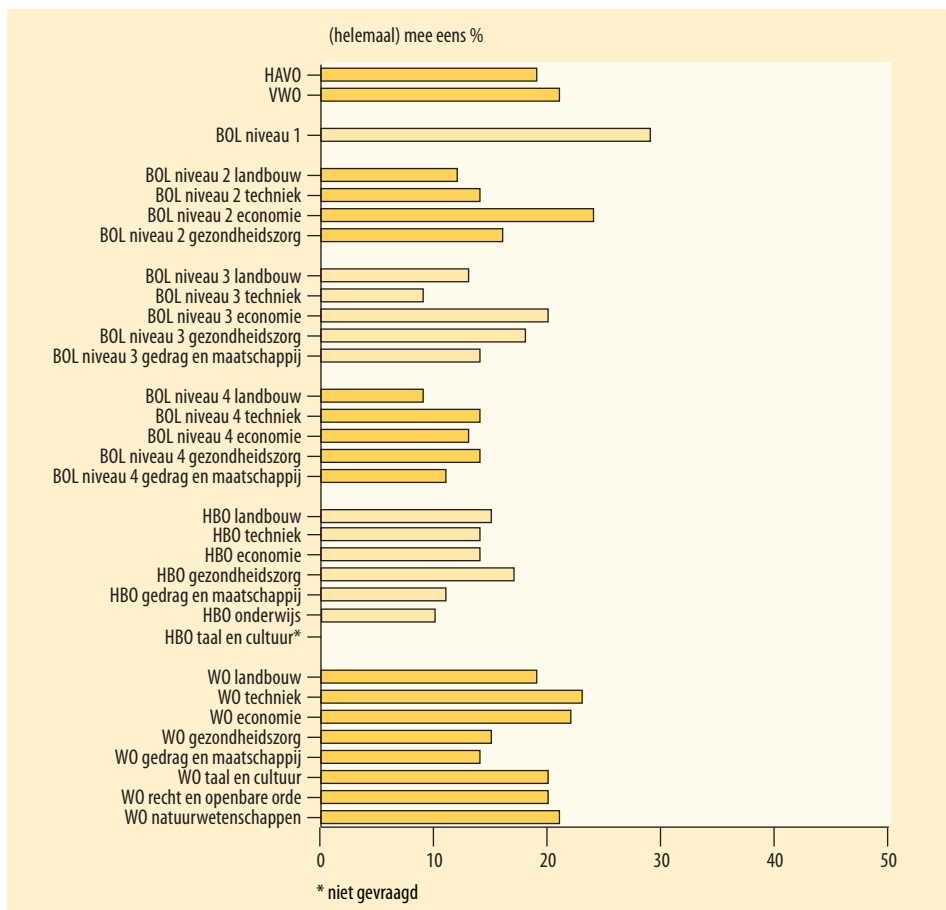
Figuur 1.4 geeft het percentage schoolverlaters weer dat vindt dat de opleiding te makkelijk was. Over de hele linie vindt 17% van de gediplomeerde schoolverlaters dat de gevolgde opleiding te makkelijk was. Zoals bij de vraag met betrekking tot de diepgang van de opleiding zijn het de gediplomeerde schoolverlaters van een BOL niveau 4 opleiding en de afgestudeerden van het HBO die in vergelijking met de andere schoolverlaters hun gevolgde opleiding als relatief makkelijk zien (25%, respectievelijk 22%). Binnen deze groep vallen

vooral de antwoorden van de schoolverlaters van de BOL niveau 4 sector landbouw (31%), BOL niveau 4 sector gedrag en maatschappij (34%) en HBO sector onderwijs (28%) op. Wat betreft de overige opleidingen valt op dat met uitzondering van de sector gezondheidszorg bijna een op de vijf schoolverlaters van een BOL niveau 2 opleiding de gevolgde opleiding als (te) makkelijk ziet. Wel moet er hier op geattendeerd worden dat het antwoorden van gediplomeerde schoolverlaters betreft, en dat cursisten die de opleiding niet gehaald hebben buiten beschouwing zijn gelaten.

Het tweede aspect wat betreft selectie is de beoordeling van de studenten door docenten. Aan de schoolverlaters is de volgende stelling voorgelegd: 'de docenten waren streng in de beoordeling van studenten'. Figuur 1.5 laat het percentage zien dat het met deze stelling (helemaal) eens is.

Figuur 1.5

Oordeel gediplomeerde schoolverlaters: Docenten waren streng in beoordeling van cursisten/studenten

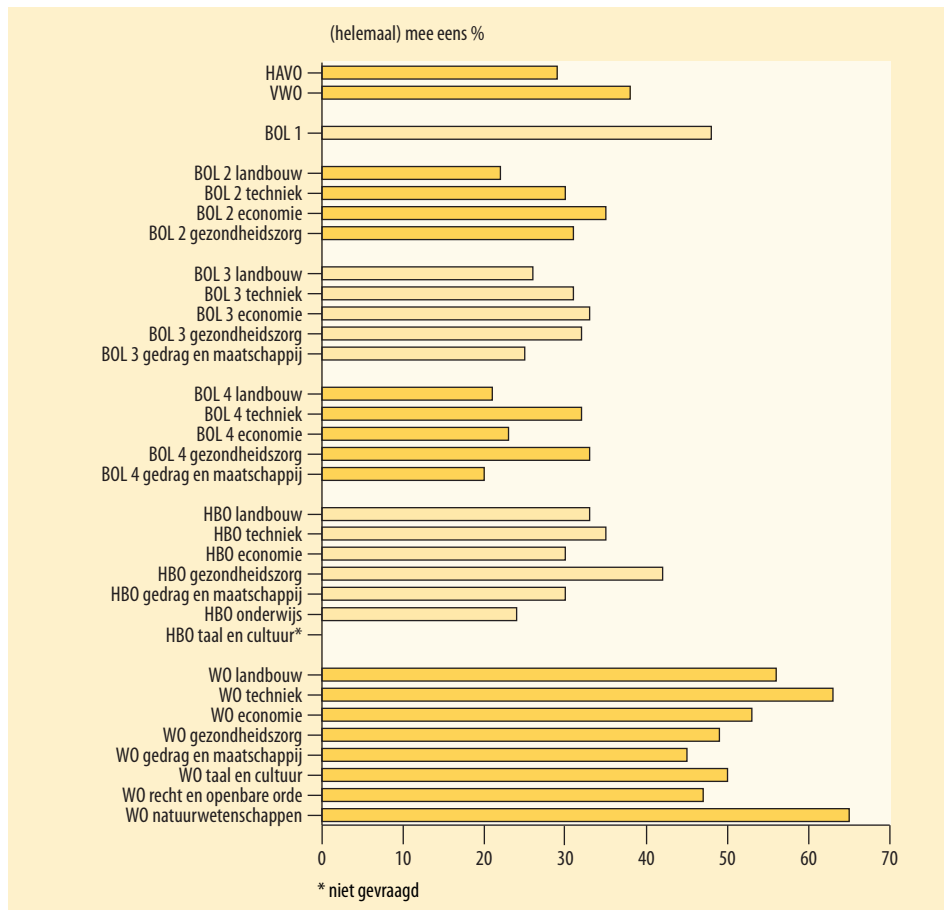
Gemiddeld is minder dan 20% van de gediplomeerde schoolverlaters het eens met deze stelling. Ook hier zijn het wederom de gediplomeerde schoolverlaters van een BOL niveau 4 opleiding (13%) en de afgestudeerden van het HBO (13%) die het minst vaak het met deze

stelling eens zijn. Binnen het MBO valt op dat de gediplomeerde schoolverlaters van een BOL niveau 1 opleiding relatief gezien het vaakst met de stelling eens zijn (29%) en dat het percentage met toenemend niveau afneemt. Verder is nog niet eens 10% van de gediplomeerde schoolverlaters uit de sectoren BOL niveau 3 techniek en BOL niveau 4 landbouw het met deze stelling eens. Gemiddeld is een op de vijf afgestudeerden van een WO opleiding het eens met deze stelling. Relatief laag scoren hierbij afgestudeerden van de sectoren gedrag en maatschappij (14%) en gezondheidszorg (15%).

Figuur 1.6

Oordeel gediplomeerde schoolverlaters: Opleiding heeft uitdagend niveau

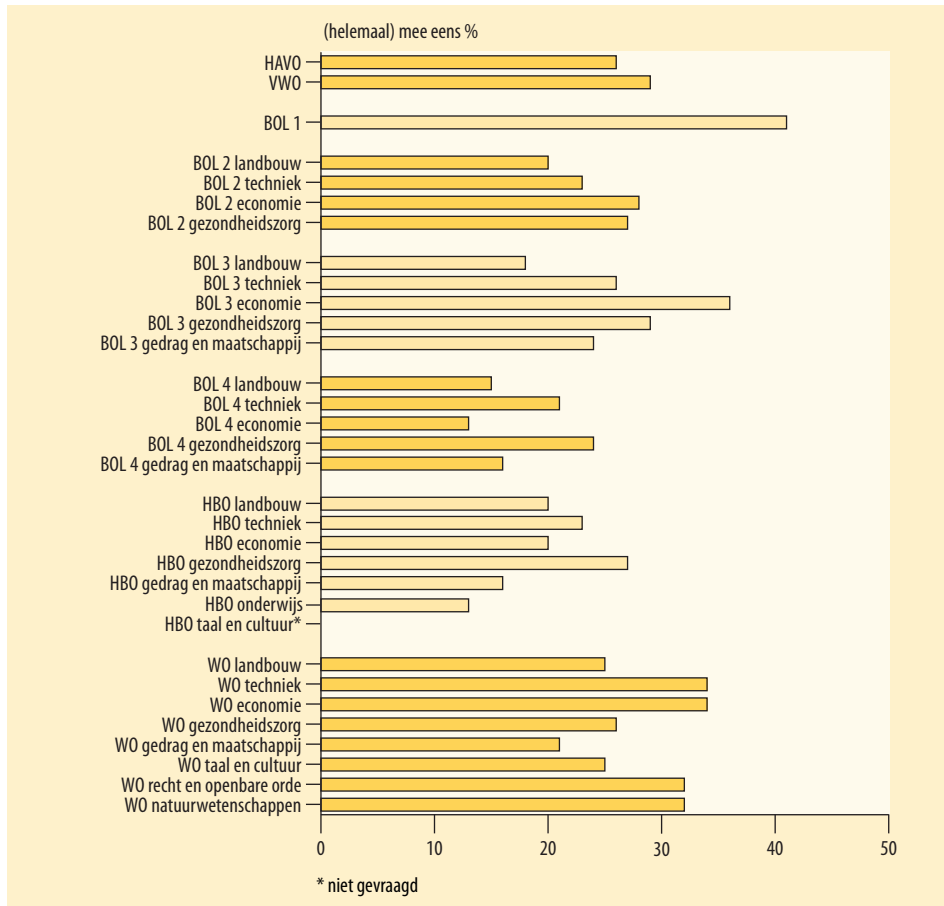

De derde indicator voor de betrouwbaarheid van de selectie is de vraag hoe uitdagend de opleiding qua niveau was. Door de bank genomen vindt slechts een op de drie gediplomeerde schoolverlaters dat de opleiding uitdagend qua niveau was. Bij afgestudeerden van een universiteit ligt dit aanmerkelijk hoger namelijk op 50%. De, volgens de afgestudeerden, meest uitdagende opleidingen zijn hierbij WO natuurwetenschappen en WO techniek (65%, respectievelijk 63% van de afgestudeerden vindt de gevolgde opleiding uitdagend qua niveau). Binnen het HBO worden vooral de opleidingen in de sector gezondheidszorg (42%) relatief

vaak als uitdagend gezien. Overigens worden ook opleidingen op BOL niveau 1 als relatief uitdagend gezien. Bijna de helft van de gediplomeerde schoolverlater van dit niveau geeft aan dat de opleiding uitdagend qua niveau was. In tegenstelling hiermee vindt minder dan 25% van de schoolverlaters uit de sectoren BOL niveau 2 landbouw, BOL niveau 4 landbouw, BOL niveau 4 economie en BOL niveau 4 gedrag en maatschappij dat de opleiding uitdagend qua niveau was.

Figuur 1.7

Oordeel gediplomeerde schoolverlaters: Examens/opdrachten waren zeer pittig

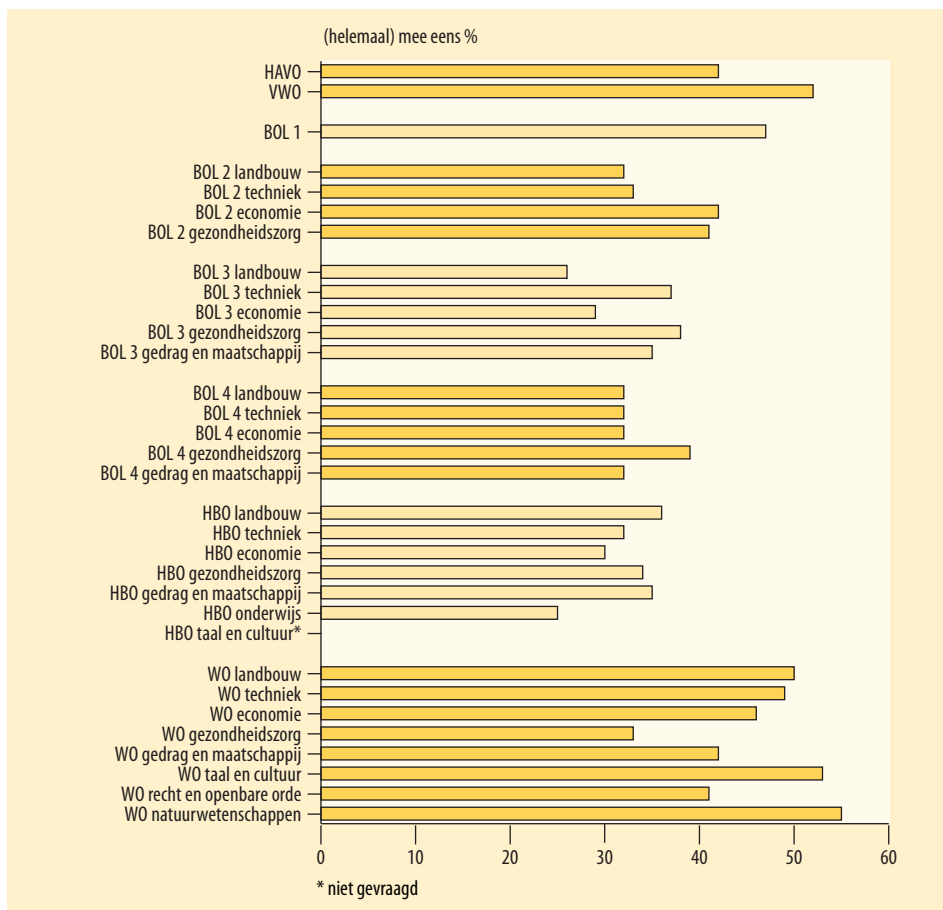
Vervolgens is aan de schoolverlaters de stelling 'de tentamens/opdrachten waren over het algemeen zeer pittig' voorgelegd. Figuur 1.7 laat zien dat gemiddeld slechts een op de vier schoolverlaters het met deze stelling (helemaal) eens is. Terwijl 41% van de BOL niveau 1 schoolverlaters het met de stelling eens is, is het bij de BOL niveau 4 schoolverlaters nog niet eens 20%. Interessant is dat van de schoolverlaters van een BOL niveau 4 economie opleiding zelfs slechts 13% het met de stelling eens is. Dit terwijl op BOL niveau 2 en BOL niveau 3 het uiterekend de schoolverlaters van een economie opleiding zijn die relatief gezien het meest vaak het met de stelling eens zijn (28%, respectievelijk, 36%). Binnen het HBO zijn

het vooral de afgestudeerden uit de sector onderwijs die de tentamens/opdrachten over het algemeen niet als pittig hebben ervaren. Afgestudeerden van het WO hebben hun tentamens/opdrachten duidelijk als pittiger ervaren dan hun HBO-studiegenoten, maar ook hier is nog niet eens een op de drie afgestudeerden het met de stelling eens.

Tot slot is aan de schoolverlaters gevraagd of zij vonden dat in de opleiding voldoende op inzicht is getoetst (zie figuur 1.8). Hoewel de schoolverlaters hier duidelijk positiever op antwoorden dan op de vorige stellingen, zijn gemiddeld 'slechts' twee van de vijf schoolverlaters het eens met de stelling. Binnen het MBO is het interessant te zien dat met toenemend niveau het percentage dat vindt dat voldoende op inzicht is getoetst afneemt. Is bij BOL niveau 1 opleidingen nog 47% het eens met de stelling, bedraagt dit bij BOL niveau 4 opleidingen gemiddeld nog 'slechts' 33%. Bij de afgestudeerden van het HBO is zelfs 'slechts' 31% het eens met de stelling. Dit is duidelijk minder dan in het WO. Gemiddeld vindt 45% van de afgestudeerden van een universiteit dat er voldoende is getoetst op inzicht. In de sector WO natuurwetenschappen is dit 'zelfs' 55%.

Figuur 1.8

Oordeel gediplomeerde schoolverlaters: Voldoende getoetst op inzicht

Samenvattend kan gezegd worden dat de gediplomeerde schoolverlaters de selectie binnen de gevolgde opleiding niet als streng hebben ervaren. Wel is het zo dat volgens de gediplomeerde schoolverlaters opleidingen met een voldoende moeilijkheidsgraad cursisten/studenten uitdagen, pittige examens hanteren waarin op inzicht getoetst wordt en cursisten/studenten streng beoordelen. De correlatie tussen de aspecten is daarbij overigens verre van 1 op 1.

1.4 Kwalificerende vervolgtrajecten

Na het behalen van het diploma staan schoolverlaters voor een belangrijke keuze. Gediplomeerde schoolverlaters kunnen direct toetreden tot de arbeidsmarkt of ze kunnen kiezen voor een vervolgstudie. Hierbij moet opgemerkt worden dat de keuze voor het toetreden tot de arbeidsmarkt niet als gewenst gezien wordt voor gediplomeerde schoolverlaters van het VMBO en opleidingen op MBO-niveau 1. Volgens de gangbare definitie⁵ behoren zij tot de groep voortijdige schoolverlaters. In deze paragraaf wordt nader ingegaan op dit kwalificerend vervolgtraject. Onder verder lerende schoolverlaters verstaan we hierbij zowel degenen die de studie vervolgen in een volledige dagopleiding als degenen die werken en leren combineren. Aanvullende scholing in de vorm van cursussen en bedrijfsopleidingen en dergelijke blijft hier buiten beschouwing. De schoolverlaters die zich op de arbeidsmarkt aanbieden, staan centraal in paragraaf 1.5.

Allocatie

Om de allocatiefunctie in kaart te brengen, wordt allereerst bekeken in welk soort onderwijs men verder gaat leren (figuur 1.9). Daarna bespreken we enkele aspecten van de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de vervolgopleiding. Hierbij kijken we naar de doorstroom naar verwante beroepsopleidingen (figuur 1.10) en de tevredenheid van verder lerende schoolverlaters over de aansluiting tussen de afgesloten opleiding en de vervolgopleiding (1.11).

Een overzicht van de kwalificerende vervolgtrajecten van gediplomeerde schoolverlaters staat in figuur 1.9. De figuur vermeldt het procentuele aandeel van gediplomeerde schoolverlaters per onderwijssoort dat sinds het afstuderen naar een bepaald kwalificerend vervolgtraject is gegaan evenals het percentage dat niet voor een kwalificerend vervolgtraject heeft gekozen. Omwille van de overzichtelijkheid hebben we in figuur 1.9 alleen kwalificerende vervolgtrajecten met een aandeel van ten minste 5% opgenomen en bij de BOL de niveaus samengevoegd.

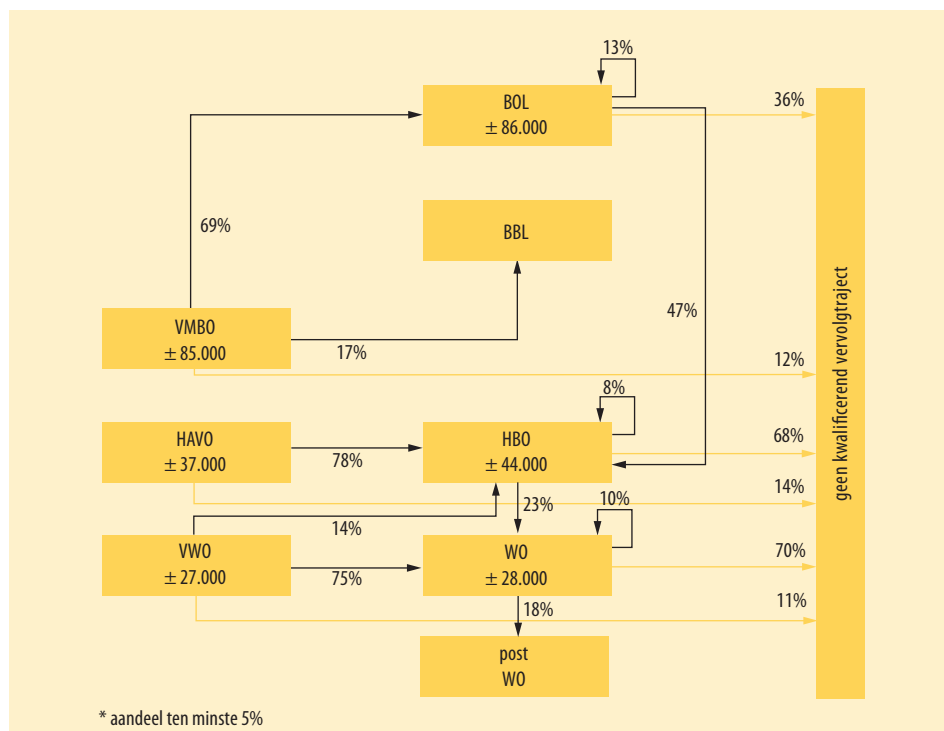
Uit de figuur blijkt dat bijna acht van de tien afgestudeerde HAVO-scholieren verder gaat met een studie op HBO-niveau. Van de VWO-afgestudeerden is dit 14%. Driekwart (75%) van de VWO-schoolverlaters kiest voor een vervolgstudie in het WO. Vanuit het VMBO gaan zeven van de tien schoolverlaters naar een BOL vervolgopleiding en kiest 17% voor een combinatie van werken en leren via de BBL. Van de gediplomeerde BOL-schoolverlaters kiest 13% voor een vervolgstudie in de BOL en 47% voor een vervolgstudie in het HBO.

5. Volgens de officieel gehanteerde definitie worden voortijdige schoolverlaters gedefinieerd als jongeren tussen de 12 en 23 jaar die zonder startkwalificatie (een diploma op minimaal HAVO- of MBO2-niveau) ten minste een maand zonder geldige reden hebben verzuimd om onderwijs te volgen en/of niet meer bij een onderwijsinstelling als deelnemer staan ingeschreven.

Van de HBO-afgestudeerden gaat 23% verder met een studie op WO-niveau, terwijl iets minder dan een tiende wederom voor een HBO-opleiding kiest (Vaak betreft dit een voortgezette HBO-opleiding). Van de WO-ers die verder studeren kiest het merendeel (18%) een postdoctorale WO opleiding (AiO/OiO plaats, postdoctorale beroepsopleiding, beurspromovendus en ontwerperopleiding).

Figuur 1.9

Kwalificerende vervolotrajecten na het verlaten van de opleiding

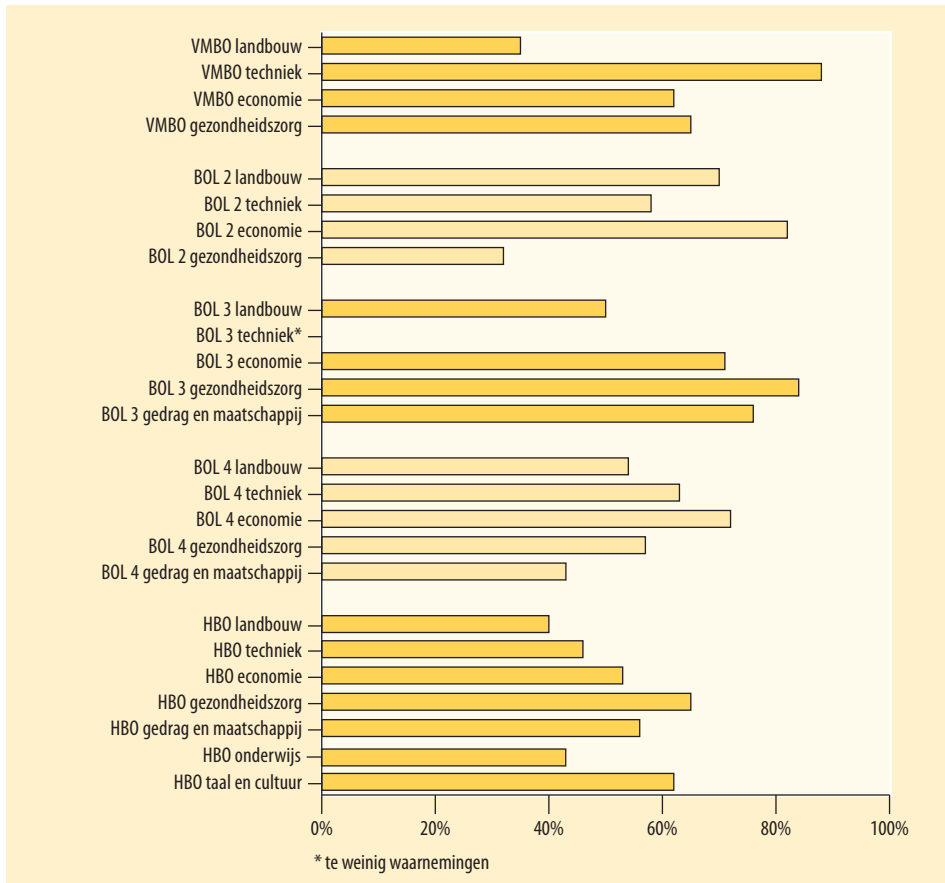

Behalve het al dan niet voortzetten van het studietraject is het voor de onderwijssectoren van belang om te weten in hoeverre de verder lerende schoolverlaters kiezen voor een studie in dezelfde opleidingsrichting. Door de opleidingsrichting te vergelijken met de richting van de gekozen vervolgopleiding kan worden bepaald welk percentage van de verder lerende schoolverlaters voor dezelfde richting gekozen heeft. De resultaten hiervan staan in figuur 1.10.

Voor het HAVO, het VWO, en de VMBO theoretische leerweg zijn vanwege het algemeen vormende karakter van deze opleidingen deze cijfers niet relevant. Voor het WO geldt dat het vervolgonderwijs dikwijls een niet regulier karakter heeft waardoor de onderwijsrichting vaak niet eenduidig vast te stellen is. Op BOL niveau 1 kan vanwege de kleine aantallen geen verdere opsplitsing plaatsvinden naar opleidingssectoren en bijgevolg kunnen voor dit schoolniveau geen cijfers per opleidingssector gepresenteerd worden.

Figuur 1.10

Doorstroom naar verwante beroepsopleidingen per opleidingssector in het beroepsonderwijs

Over de hele linie kiezen verder lerende schoolverlaters vaak voor een opleiding in een verwante richting. In het VMBO zijn het vooral schoolverlaters met een technische (88%), een gezondheidszorg (65%) of een economische opleiding (62%) die voor een verwante opleiding kiezen. In tegenstelling daarmee kiest ‘slechts’ 35% van de VMBO landbouw schoolverlaters een verwante opleiding.⁶ Gediplomeerde schoolverlaters van BOL niveau 2 die aan een vervolgstudie beginnen, zijn met uitzondering van schoolverlaters met een diploma in de gezondheidszorg redelijk trouw aan de opleidingsrichting.⁷ Dit geldt in principe ook voor hun studiegenoten met een BOL niveau 3 of BOL niveau 4 diploma op zak. Uitzonderingen zijn hierbij schoolverlaters met een landbouw opleiding op BOL niveau 3 (50%) of een gedrag en maatschappij opleiding op BOL niveau 4 (43%). In het geval van landbouw kiest 30% voor

6. Van de 65% die voor een andere opleiding kiest, kiest 19%-punt voor een technische vervolgstudie, 18%-punt voor een economische vervolgstudie, eveneens 18%-punt voor een vervolgstudie in de gezondheidszorg en in 9%-punt voor een vervolgstudie in de sector gedrag en maatschappij.

7. 32% van de schoolverlaters met een diploma gezondheidszorg kiest voor een verwante vervolgstudie. De rest kiest bijna in zijn geheel een vervolgstudie in de sector gedrag en maatschappij.

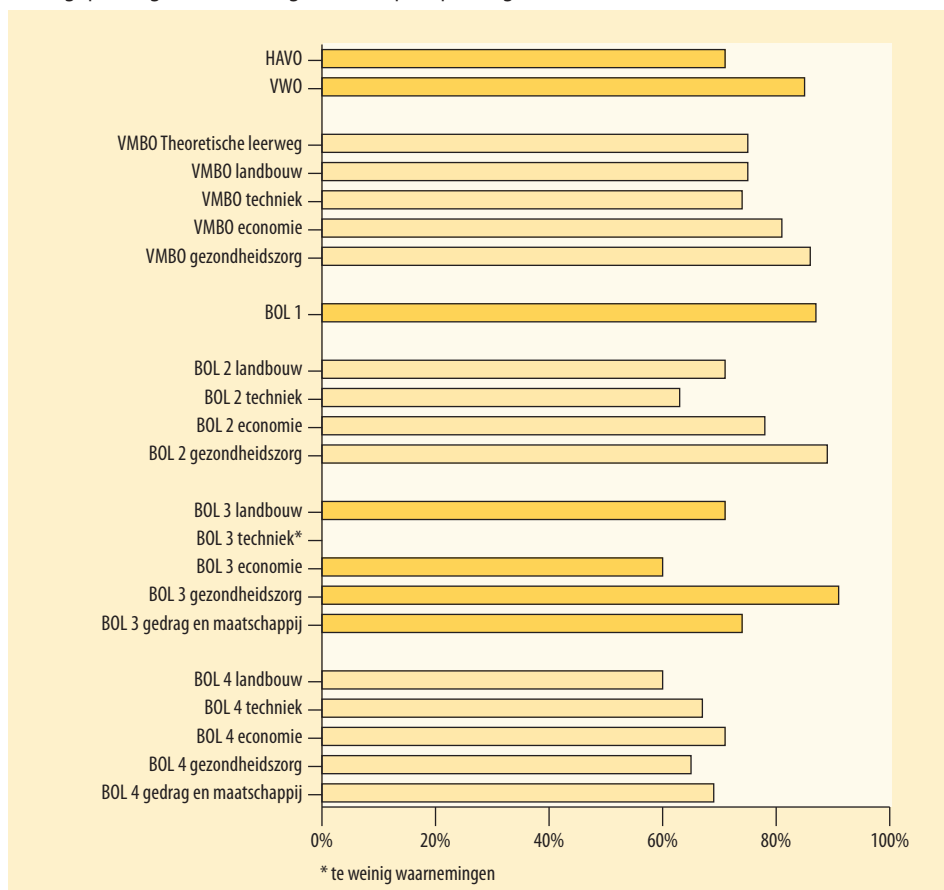
een technische vervolgopleiding en in het geval van gedrag en maatschappij kiest 38% voor een vervolgstudie in de sector onderwijs.

Voor verder studerende HBO-afgestudeerden geldt dat degenen met een landbouw opleiding achter de rug het minst vaak een vervolgstudie in dezelfde richting gaan volgen (40%) en dat dit ook voor minder dan 50% geldt bij verder studerende HBO-afgestudeerden uit de sectoren onderwijs (43%) en techniek (46%). Belangrijk is om op te merken dat voor de sector HBO onderwijs als verwante beroepsopleidingen alleen opleidingen in de sector onderwijs gezien worden.

In figuur 1.11 staan de percentages van de verder lerende schoolverlaters die de aansluiting tussen de afgeronde- en de vervolgopleiding (alleen volledige dagopleiding) goed of voldoende vinden. Deze cijfers geven een indicatie van de aansluiting tussen de gevolgte- en de vervolgopleiding.

Figuur 1.11

Percentage van de verder lerende schoolverlaters dat de aansluiting tussen de gevolgte opleiding en de vervolgopleiding voldoende of goed vindt, per opleidingssector

Bij verder lerende schoolverlaters van het AVO is 76% tevreden over de aansluiting tussen de reguliere vervolgopleiding en de gevolgte opleiding. Schoolverlaters van het VWO zijn

daarbij duidelijk meer tevreden dan schoolverlaters van de HAVO (85%, respectievelijk 71%). Een vergelijkbaar cijfer is te vinden onder de verder lerende scholieren met een VMBO-diploma. Het meest tevreden zijn hierbij de schoolverlaters uit de sector gezondheidszorg (86%), terwijl 'slechts' 74% van de schoolverlaters uit de sector techniek de aansluiting voldoende of goed vindt.⁸

Studenten in het reguliere onderwijs met een BOL niveau 1 achtergrond vinden in 87% van de gevallen de aansluiting goed of voldoende. In het algemeen kan verder vastgesteld worden dat BOL niveau 2, 3 en 4 schoolverlaters die aan een studie zijn begonnen in meerderheid tevreden zijn met de aansluiting. De laagste percentages zijn daarbij te vinden op niveau 2 bij de schoolverlaters van de sector techniek (63%), op niveau 3 bij de schoolverlaters van de sector economie (60%) en op niveau 4 bij de schoolverlaters van de sector landbouw (60%).

Rendement

Om het rendement van de opleiding te meten, kijken we naar het percentage dat de vervolgopleiding op het moment van de enquête (ongeveer anderhalf jaar na het behalen van het diploma) alweer heeft verlaten of van studie is gewisseld. Een relatief grote uitval kan duiden op een gebrekkige aansluiting. Natuurlijk kan dit aan het curriculum van een of beide opleidingen liggen, maar het kan ook duiden op een gebrekkige studievoorlichting of op de aantrekkingskracht van de arbeidsmarkt. Verder wil het ongediplomeerd verlaten van de vervolgstudie niet altijd zeggen dat deze schoolverlaters het onderwijstraject definitief verlaten hebben. In figuur 1.12 is daarom, naast het aandeel verder lerende schoolverlaters die de vervolgopleiding voortijdig verlaten hebben, ook aangegeven welk deel van deze voortijdige schoolverlaters van studie gewisseld is.

Over de hele linie stopt zo'n 8% van de verder lerende schoolverlaters met de gekozen vervolgstudie. Iets minder dan de helft hiervan bestaat uit studiewisselaars. Vooral HAVO en VWO schoolverlaters die met hun vervolgstudie stoppen, wisselen van studie. Bij de HAVO schoolverlaters wisselen twee van de drie die met hun vervolgstudie stoppen, en bij de VWO schoolverlaters zelfs negen van de tien. In scherp contrast hiermee is het bij bijna alle HBO- en WO-afgestudeerden zo dat, indien ze met de vervolgstudie stoppen, dit ook definitief is. Ook onder de schoolverlaters van het VMBO en het MBO wisselen de meesten niet van vervolgstudie maar lijken eerder definitief te stoppen met verder leren. Dit is vooral verontrustend wat betreft schoolverlaters van het VMBO en een opleiding op BOL niveau 1. Gemiddeld stopt net geen 10% van de VMBO-schoolverlaters met hun vervolgopleiding. Minder dan de helft van hen stroomt in een andere opleiding in. Hoewel het percentage van de BOL niveau 1 schoolverlaters die met de vervolgopleiding stopt kleiner is (6%) dan bij het VMBO, geeft vrijwel niemand aan van opleiding gewisseld te zijn.

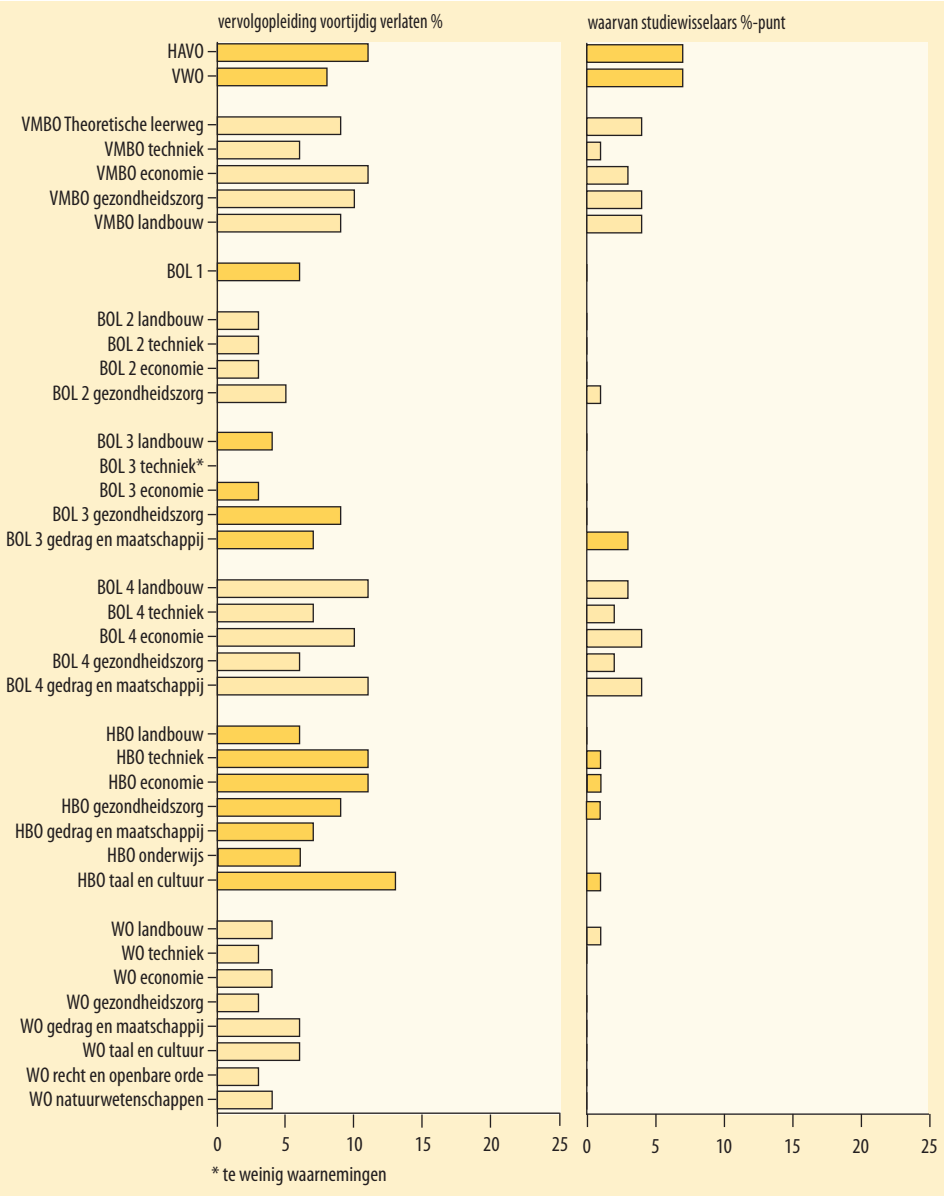
Van de verder lerende schoolverlaters van BOL niveau 2 stopt gemiddeld 4% in de eerste anderhalf jaar met hun vervolgopleiding. Met uitzondering van de schoolverlaters van de sector gezondheidszorg lijken deze uitvallers wel definitief te stoppen. Voor de verder lerende schoolverlaters van MBO niveau 3 geldt een sterk vergelijkbaar verhaal. Tenslotte zien we dat bij de verder lerende schoolverlaters van de MBO niveau 4 sectoren landbouw, economie,

8. Vergelijkbare cijfers zijn overigens te vinden voor verder lerende scholieren met een VMBO diploma die een duale vervolgopleiding volgen.

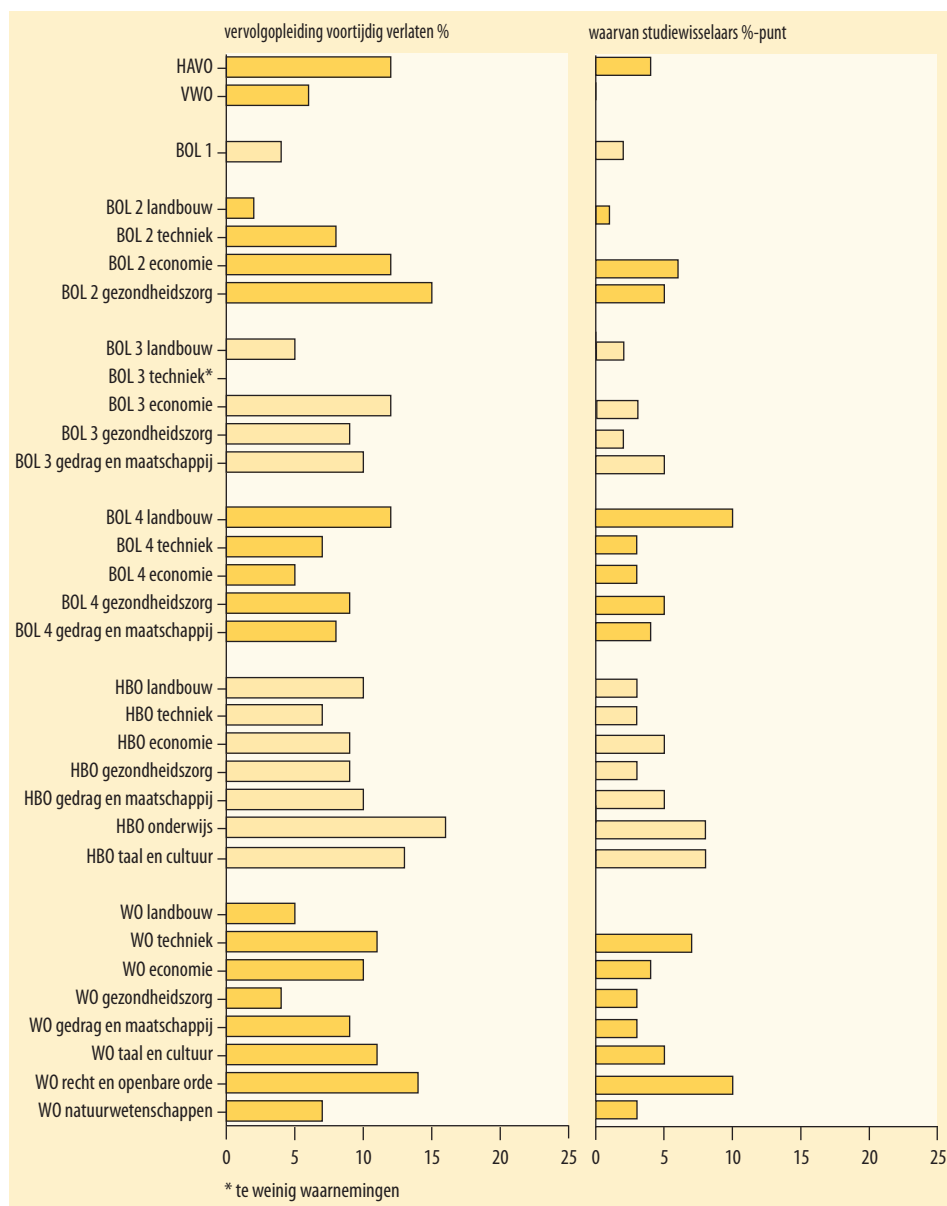
en gedrag en maatschappij zo'n 10% alweer gestopt is met de vervolgopleiding. Van hen is gemiddeld een derde van vervolgstudie gewisseld.

Figuur 1.12
Percentage van de verder lerende schoolverlaters dat de vervolgopleiding voortijdig heeft verlaten (uitvallers) en het percentage van deze uitvallers dat een andere opleiding is gaan volgen (studiewisselaars)

Figuur 1.13

Percentage van de verder lerende schoolverlaters dat de vervolgopleiding voortijdig heeft verlaten (uitvallers) en het percentage van deze uitvallers dat een andere opleiding is gaan volgen (studiewisselaars) naar sector vervolgopleiding

Nadat figuur 1.12 heeft laten zien welk percentage van de verder lerende schoolverlaters alweer gestopt of van studie gewisseld is, geeft figuur 1.13 een indicatie welke vervolgstudies de grootste uitval hebben. Met andere woorden, de cijfers in figuur 1.13 zijn in tegenstelling tot alle andere figuren niet gepresenteerd naar de sector van de afgesloten opleiding maar naar

die van de vervolgopleiding. Overigens kan hier geen onderscheid gemaakt worden tussen vrijwillig en onvrijwillig de studie verlaten.

Binnen de BOL is de gemiddelde uitval het hoogst bij de opleidingen op niveau 2. Hier stopt rond 11% met de opleiding waarvan zo'n tweederde definitief. Vooral de sectoren gezondheidszorg (15%, waarvan 5%-punt studiewisselaars) en economie (12% waarvan 6%-punt studiewisselaars) kennen op dit niveau een hoge uitval. Dit moet als verontrustend gezien worden omdat deze voortijdige schoolverlaters geen startkwalificatie diploma bereiken. In tegenstelling tot deze relatieve hoge voortijdige schooluitval stoppen weinig schoolverlaters die aan een opleiding op niveau 1 van de BOL zijn gestart (4% waarvan 2%-punt studiewisselaars).

Op BOL niveau 3 en 4 is de gemiddelde uitval in de eerste anderhalf jaar van de opleiding iets lager dan op niveau 2 (9%, respectievelijk 7%). Op niveau 3 kent vooral de sector economie (12% stopt voortijdig) en gedrag en maatschappij (10%) een relatief hoge uitval. Op niveau 4 is het de sector landbouw (12% stopt voortijdig) die negatief uitsteekt. Wel vervolgt meer dan 80% van de laatste groep ondertussen een andere studie.

Binnen het HBO is zo'n 5% in de beginfase van studie gewisseld en zo'n 5% helemaal met de vervolgopleiding gestopt. Negatieve uitschieters zijn de sectoren onderwijs (16% heeft de vervolgopleiding voortijdig verlaten waarvan 8%-punt van studie wisselde) en taal en cultuur (13% stopt voortijdig, waarvan 8%-punt studiewisselaars). In het WO zijn de sectorverschillen een stuk groter dan in het HBO. Tegenover de lage uitval bij opleidingen in de sectoren landbouw (5%) en gezondheidszorg (4%) staat de hoge uitval in sectoren als recht en openbare orde (14% waarvan 10%-punt studiewisselaars), techniek (11% waarvan 7%-punt studiewisselaars) en taal en cultuur (11% waarvan 5%-punt studiewisselaars). Van alle in het WO verder studerende schoolverlaters verlaat 10% de gekozen studie voortijdig; 5%-punt hiervan wordt veroorzaakt door studenten die van studie wisselen.

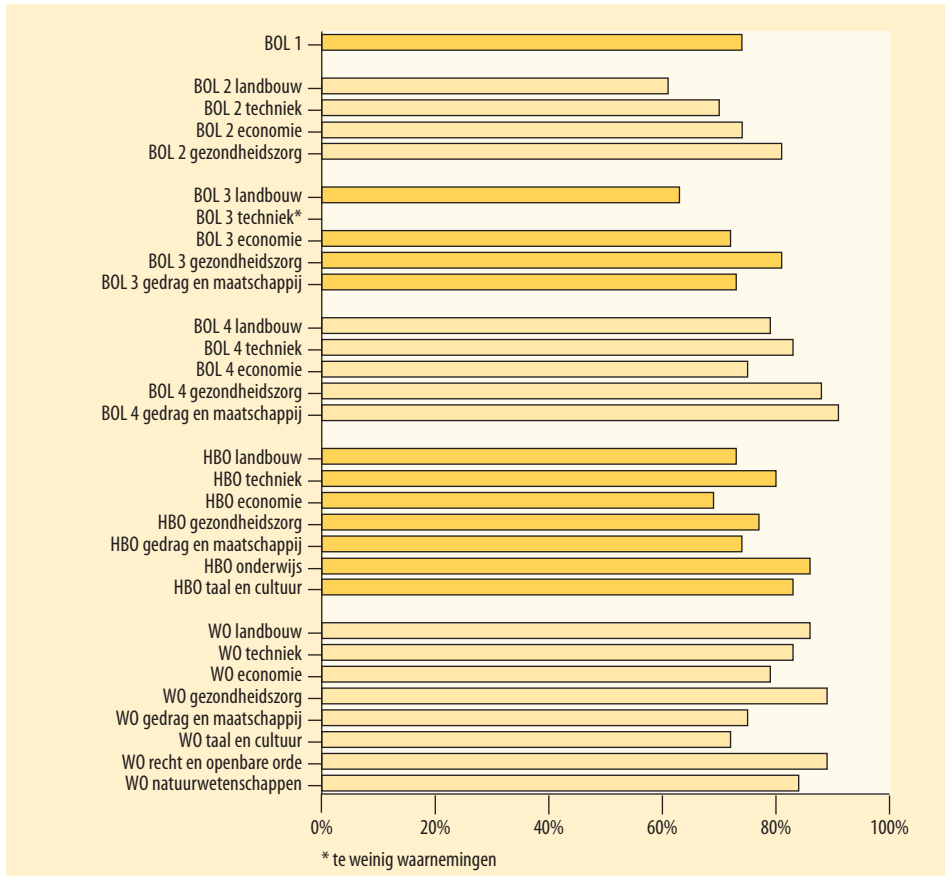
Tevredenheid achteraf

In figuur 1.14 is het percentage verder lerende schoolverlaters weergegeven dat de afgesloten opleiding, achteraf gezien, opnieuw zou volgen. Bij deze analyse wordt alleen gekeken naar schoolverlaters van de BOL, het HBO en het WO. Deze schoolverlaters hebben gekozen voor een vervolgstudie maar hadden, met hun al behaalde kwalificatie, ook naar de arbeidsmarkt kunnen gaan. In totaal zegt maar liefst 86% van de verder lerende schoolverlaters dat zij de afgesloten opleiding opnieuw zouden hebben gekozen. Het laagste percentage is daarbij te vinden voor BOL niveau 2 en BOL niveau 3 schoolverlaters uit de sector landbouw (61%, respectievelijk 63%). Op BOL niveau 2 en 3 geldt dat schoolverlaters uit de sector gezondheidszorg het vaakst tevreden zijn (81%) en op BOL niveau 4 zijn het de schoolverlaters uit de sector gedrag en maatschappij (91% van hun zou achteraf gezien de opleiding opnieuw volgen)

Van de verder lerende afgestudeerden uit het HBO zou in totaal 76% achteraf dezelfde opleiding hebben gekozen. Verder is binnen het HBO opvallend dat afgestudeerden van de sector economie (69%) en in mindere mate van de sectoren landbouw (73%) en gedrag en maatschappij (74%) duidelijk minder tevreden zijn over hun studiekeuze dan afgestudeerden van de andere opleidingssectoren. In het WO zijn het de sectoren gezondheidszorg (89%) en recht en openbare orde (89%) waar de verder studerenden het meest tevreden zijn over de afgesloten opleiding.

Figuur 1.14

Percentage verder lerende schoolverlaters dat de afgesloten opleiding achteraf gezien opnieuw zou volgen, per opleidingssector

1.5 Intrede op de arbeidsmarkt

In de vorige paragraaf hebben de verder lerende schoolverlaters centraal gestaan. Een groot deel van de gediplomeerden stroomt echter door naar de arbeidsmarkt. De arbeidsmarktintrede zal in deze paragraaf nader geanalyseerd worden. Dit wordt gedaan voor de gediplomeerde schoolverlaters die op het moment van ondervraging tot de beroepsbevolking worden gerekend en die tevens aangeven dat hun maatschappelijke positie *niet* scholier of student is.

Allocatie

Een succesvolle intrede op de arbeidsmarkt wordt niet alleen bepaald door de werkzekerheid. Het soort werk dat men heeft en de inhoud van de functie bepalen in hoeverre schoolverlaters de mogelijkheid hebben om hun kennis en vaardigheden te benutten. Daarnaast bepalen de inhoud en het niveau van het werk de financiële vergoeding die hier tegenover staat. Niet

alleen de werkzekerheid maar ook de kwaliteit van werk heeft invloed op een succesvolle overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt. De meeste studenten volgen, behalve voor hun persoonlijke ontwikkeling, een studie om later betere kwalificaties te hebben bij het vinden van passend werk. Alhoewel het in veel gevallen om startfuncties gaat, mag men ervan uitgaan dat de kwaliteit van het werk toeneemt naarmate een functie beter aansluit op de gevolgde opleiding voor wat betreft richting en vooral niveau. Figuur 1.15 laat zien hoe goed de betaalde werkzaamheden van schoolverlaters aansluiten bij hun afgeronde opleiding voorzover het (1) het opleidingsniveau en (2) de opleidingsrichting betreft.

Gemiddeld heeft 78% van alle schoolverlaters een functie op minimaal eigen niveau. Vanwege het relatief lage niveau van de opleiding werken schoolverlaters van het VMBO massaal in een functie op eigen niveau (87%). AVO schoolverlaters doen dit minder vaak (66%). Dit is vergelijkbaar met hun studiegenoten van BOL niveau 1 en 2 waar 68%, respectievelijk 63% een baan op eigen niveau heeft. Hierbij scoren werkende schoolverlaters uit de sector techniek (niveau 2) wel relatief hoog (76%). Duidelijk beter scoren werkende schoolverlaters van BOL niveau 3 (77% werkt op minimaal eigen niveau) en van BOL niveau 4 (83%). Onder de schoolverlaters van BOL niveau 4 zijn het schoolverlaters uit de sector gezondheidszorg (92%) die relatief hoog scoren.

82% van de werkende HBO-afgestudeerden en 65% van de werkende WO-afgestudeerden heeft een functie op eigen, of een hoger niveau. In beide gevallen is dit een kleine stijging tegenover de meting in 2005. Binnen het HBO zijn het met name afgestudeerden van de sector onderwijs (93%) die in overgrote meerderheid in een passende functie met betrekking tot het vereiste opleidingsniveau werken. Dit is echter niet verwonderlijk aangezien deze sector mensen opleidt voor een heel specifiek beroep, namelijk dat van leraar. Binnen het WO zijn er grote verschillen tussen de verscheidene sectoren. Gediplomeerden met een opleiding gedrag en maatschappij (54%) dan wel een opleiding op het gebied van taal en cultuur (42%) komen het minst vaak in een functie terecht die qua niveau goed aansluit. Door het sterk beroepsgerichte karakter van enkele opleidingen in de sector gezondheidszorg (88%) komen de alumni van deze sector bijna altijd te werken in functies op minimaal eigen niveau.

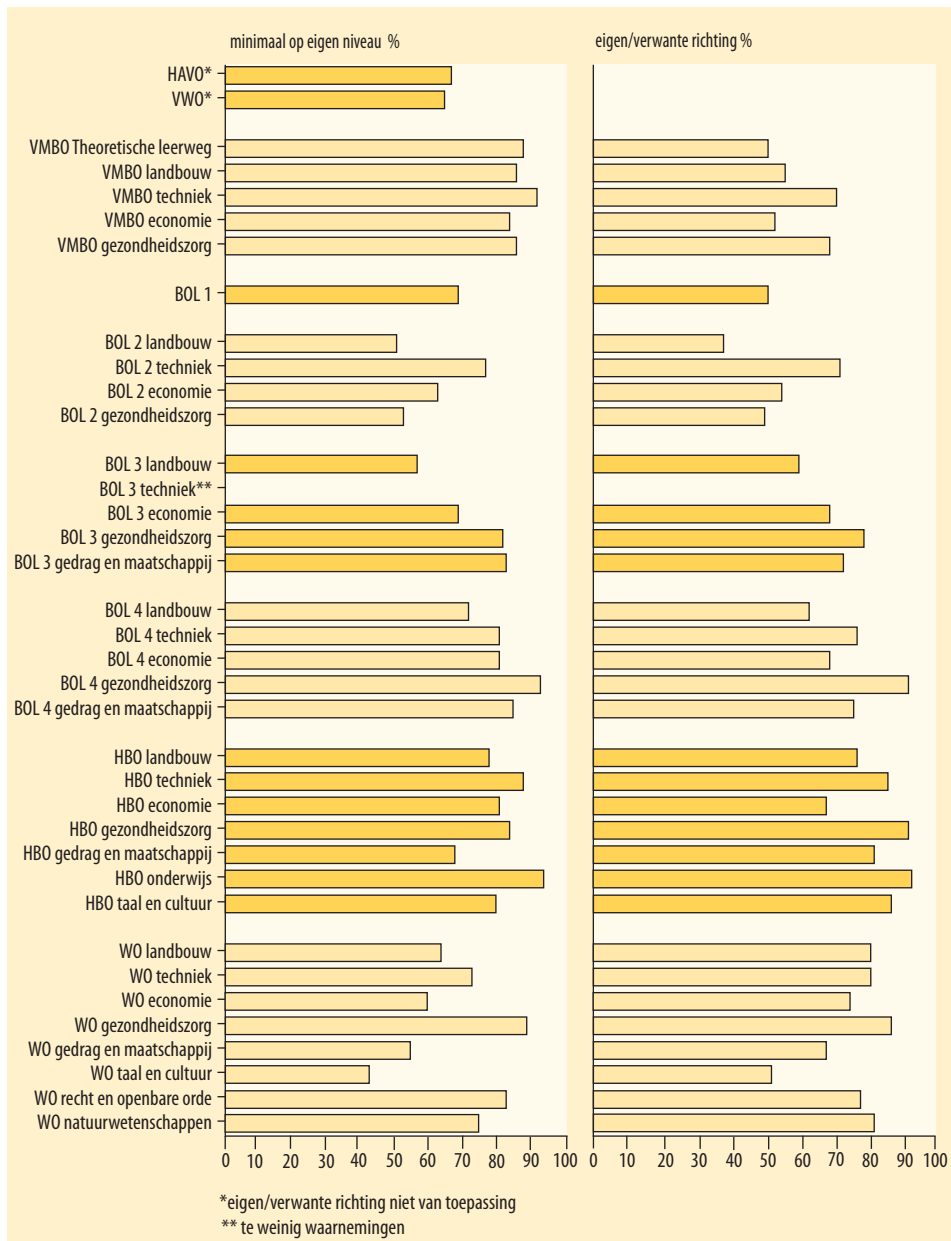
De kwaliteit van het werk wordt mede bepaald door de mate waarin de functie in dezelfde richting als de afgesloten opleiding ligt. Dit is bepaald aan de hand van de opleidingsrichting die voor het vervullen van de functie door de werkgever wordt vereist. Deze opleidingsrichting zegt iets over de mate waarin de gediplomeerde werkzaamheden heeft die binnen het beroependomein vallen waarvoor hij of zij is opgeleid. Van dit 'eigen' beroependomein is sprake wanneer voor de functie de eigen opleidingsrichting of een daaraan verwante opleidingsrichting vereist werd. Werk vinden binnen het eigen beroependomein betekent dat de opgedane kennis en vaardigheden in de regel beter benut kunnen worden. Voor onderwijsinstellingen is het eveneens van belang dat afgestudeerden terecht komen in beroepen waarvoor men ze heeft opgeleid. Dit laatste zal zeker gelden voor de meer beroepsgerichte opleidingen in bijvoorbeeld de sector gezondheidszorg.

Het percentage werkende schoolverlaters die in een eigen of verwante opleidingsrichting werk hebben gevonden staat ook in figuur 1.15. In totaal werkt 73% van de schoolverlaters in het eigen beroependomein. De onderwijsniveaus VMBO (62%), BOL niveau 1 (51%) en BOL niveau 2 (57%) liggen gemiddeld genomen onder dit percentage. Binnen het VMBO zijn

het vooral de werkende schoolverlaters uit de sector economie die relatief gezien vaak buiten hun eigen beroependomein terecht komen (47% werkt buiten het eigen beroependomein). Dezelfde problemen doen zich voor op BOL niveau 2 bij gediplomeerde schoolverlaters uit de sectoren landbouw en gezondheidszorg.

Figuur 1.15

Percentage werkzame schoolverlaters met een baan op minimaal eigen niveau en percentage schoolverlaters met een baan in eigen/verwante richting, per opleidingssector

Bij de werkende schoolverlaters met een BOL niveau 3 of 4 diploma op zak is het percentage met een baan in het eigen beroependomein gemiddeld hoger dan het overal gemiddelde (74%, respectievelijk 77%). Op beide niveaus zijn het daarbij schoolverlaters uit de sector gezondheidszorg, en in mindere mate techniek (niveau 4), die relatief gezien vaak in het eigen beroependomein terecht komen, terwijl het alweer de werkende schoolverlaters uit de sector landbouw zijn die het vaakst buiten het eigen domein terecht komen. In het HBO en WO zijn het wederom de meer beroepsgerichte opleidingen uit de sector gezondheidszorg waar het overgrote deel van de gediplomeerde uitstroom werk heeft in het eigen beroependomein. Dit geldt uiteraard ook voor de lerarenopleidingen in het HBO. Ten opzichte van het vorige meetjaar zijn er over de hele linie weinig grote veranderingen voorzover het de aansluiting naar opleidingsrichting betreft.

In een volgende stap kijken we naar de mate waarin de werkende gediplomeerden in staat zijn om hun opgedane kennis en vaardigheden te benutten en de mate waarin hun kennis en vaardigheden tekort schieten bij de uitoefening van hun werkzaamheden (zie figuur 1.16). Dit is een directe indicatie van de waarde van een opleiding als voorbereiding op de arbeidsmarkt.

Gemiddeld geven drie van de vijf werkende schoolverlaters aan dat ze hun kennis en vaardigheden voldoende kunnen benutten in hun functie. Bij de groep voortijdige schoolverlaters (VMBO en BOL niveau 1 schoolverlaters) is het 55%, respectievelijk 68%. Onder de schoolverlaters van de BOL niveaus 3 en 4 scoren vooral de sectoren gezondheidszorg (78%, respectievelijk 80%) relatief hoog. Daarentegen kunnen schoolverlaters van de sectoren landbouw (niveau 2) en economie (niveau 3) in minder dan 50% van de gevallen hun kennis en vaardigheden benutten. Op HBO-niveau zijn het de afgestudeerden uit de sector onderwijs (81%) en op WO-niveau de afgestudeerden uit de sector gezondheidszorg (78%) die het vaakst aangeven dat ze hun kennis en vaardigheden voldoende kunnen benutten bij de uitoefening van hun werk.

Aan de andere kant geeft slechts 8% van de schoolverlaters aan dat hun kennis en vaardigheden tekort schieten. Relatief gezien hoog (in negatieve zin) scoren schoolverlaters uit de sectoren gedrag en maatschappij op BOL niveau 3 (14%), landbouw op BOL niveau 4 (15%) en gedrag en maatschappij op BOL niveau 4 (16%). Verder komt een duidelijk verschil tussen werkende schoolverlaters van het hoger onderwijs en werkende schoolverlaters van de andere opleidingsniveaus naar voren. Bij hoger opgeleiden geeft in geen enkele opleidingssector meer dan 6% van de betaald werkende afgestudeerden aan dat hun kennis en vaardigheden tekort schieten, terwijl dit bij bijna alle onderwijssectoren op lager niveau wel het geval is.

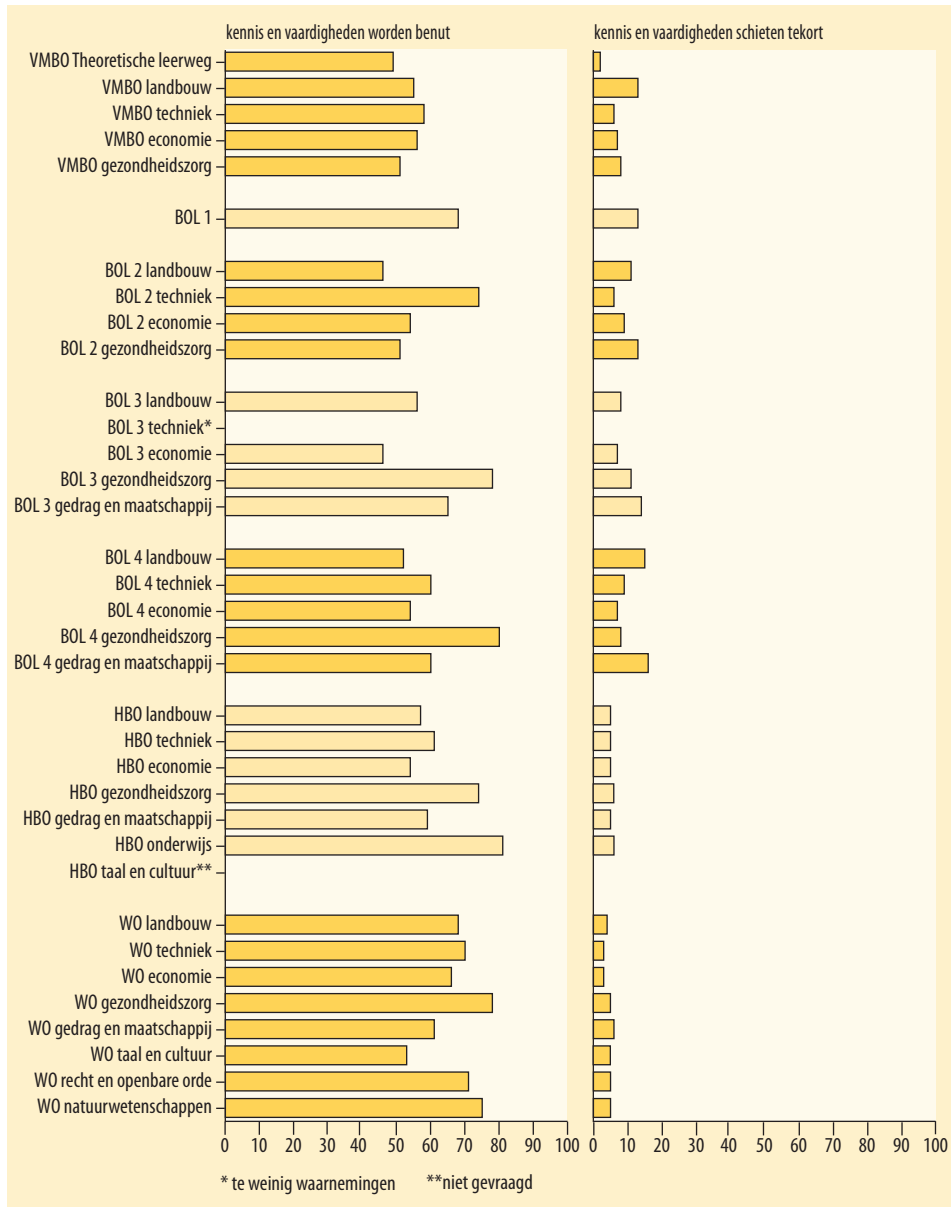
Daarnaast is de schoolverlaters gevraagd aan te geven wat ze vonden van de aansluiting tussen de door hen gevolgde opleiding en hun huidige functie. De resultaten hiervan staan in figuur 1.17 vermeld. Het per opleidingssector gepresenteerde cijfer geeft aan welk deel van de betaald werkzame gediplomeerde schoolverlaters deze aansluiting goed of voldoende vond.

In totaal vinden zo'n acht van de tien betaald werkende respondenten de aansluiting tussen gevolgde opleiding en functie voldoende of zelfs goed. Relatief laag scoren de BOL niveau 2 opleidingen (69%). Op BOL niveau 2 vinden we verder de laagste waarden bij de schoolverlaters uit de sectoren techniek (67%) en landbouw (59%). Hoewel schoolverlaters van BOL niveau 3 en 4 de aansluiting over het algemeen duidelijk beter vinden, zien wij ook hier rede-

lijk sterke verschillen. Terwijl net iets minder dan 70% van de schoolverlaters van BOL niveau 4 landbouw en duidelijk minder dan 70% van de schoolverlaters van BOL niveau 4 gedrag en maatschappij de aansluiting als voldoende of goed ziet, is dit bij schoolverlaters van BOL niveau 4 gezondheidszorg 82%. Opvallend is dat in 2005 nog 87% van de schoolverlaters van een BOL niveau 4 landbouw opleiding de aansluiting als voldoende of goed typeerde.

Figuur 1.16

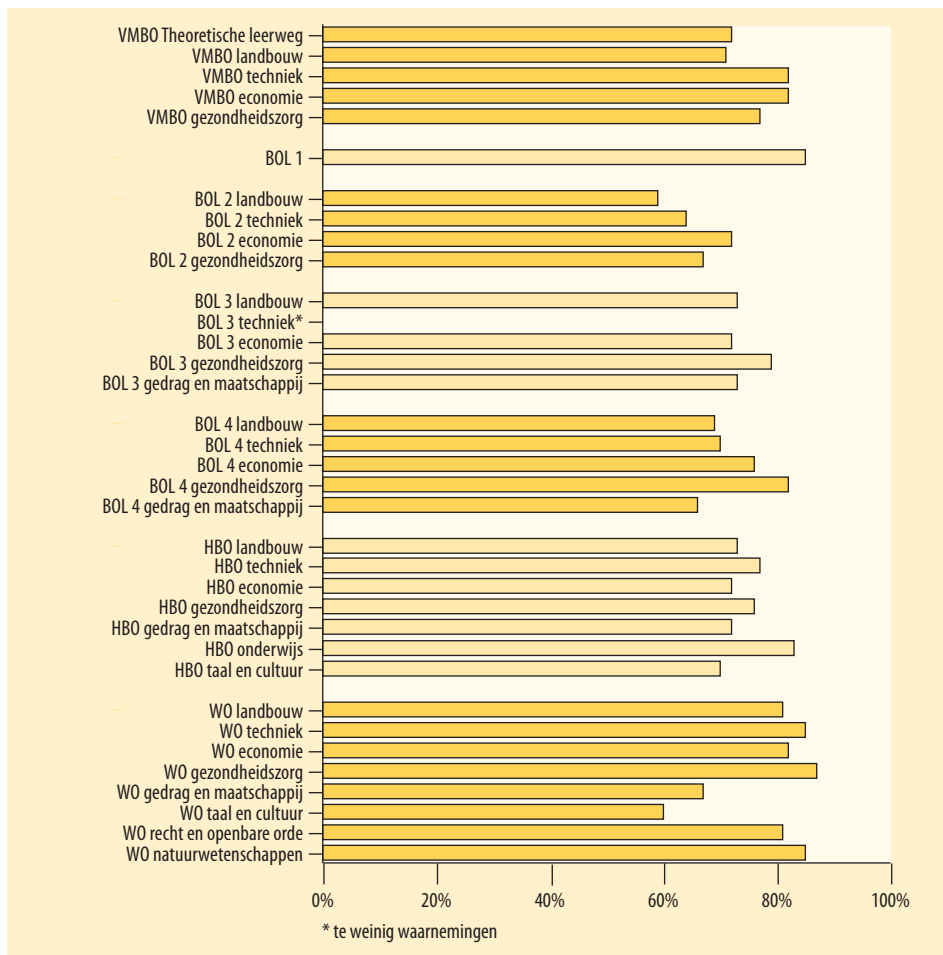
Percentage werkzame schoolverlaters dat aangeeft dat in de huidige functie de opgedane kennis en vaardigheden worden benut en percentage werkende schoolverlaters dat aangeeft dat in de huidige baan de opgedane kennis en vaardigheden tekort schieten, per opleidingssector

Figuur 1.17

Percentage werkzame schoolverlaters dat de aansluiting tussen opleiding en werk als goed of voldoende beoordeelt, per opleidingssector

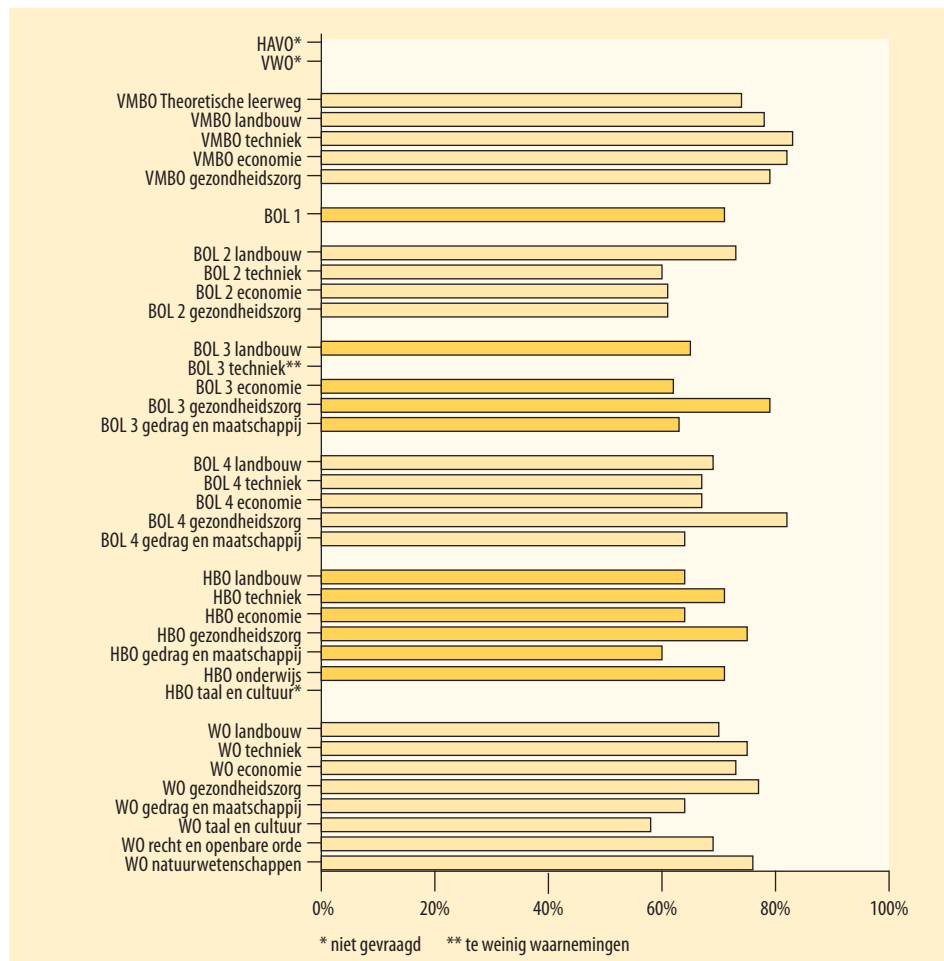
Binnen het hoger onderwijs zijn het, evenals bij de aansluiting naar niveau en richting, opnieuw de sectoren waar de meer beroepsgerichte opleidingen onder vallen (zoals gezondheidszorg of HBO onderwijs) die hoog scoren. De werkende schoolverlaters die het minst gunstig oordelen over de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en hun baan zijn, zoals in eerdere meetjaren, de afgestudeerden van de WO sector taal en cultuur. Dit is ook in overeenstemming met de cijfers uit figuur 1.15; zij werken relatief vaak onder hun niveau en buiten hun eigen beroependomein. Opvallend laag scoren verder schoolverlaters uit de WO sector gedrag en maatschappij. Van hen geeft 'slechts' 67% aan dat de aansluiting voldoende of goed is.

Ten slotte laat figuur 1.18 zien hoe tevreden de betaald werkende schoolverlaters met hun huidige functie zijn. Gemiddeld is 73% van de schoolverlaters tevreden met de huidige functie. Het meest tevreden zijn de werkende VMBO-schoolverlaters. Vier van de vijf VMBO-schoolverlater zijn (heel) tevreden met de huidige functie. Gemiddeld het minst tevreden met hun huidige functie zijn schoolverlaters van het MBO niveau 2, maar ook hier is nog 61% (heel)

tevreden. In positieve zin valt hierbij MBO niveau 2 landbouw op (73%). Dit hoewel zij van mening zijn dat hun opleiding geen goede basis biedt om te starten op de arbeidsmarkt. Verder zijn het vooral de schoolverlaters van een MBO niveau 3 of 4 gezondheidszorgopleiding die heel tevreden zijn. Zo'n acht van de tien schoolverlaters van deze groep zegt (heel) tevreden te zijn met de huidige functie. Ook de afgestudeerden van het HBO (67%) en van het WO (70%) zijn in grote meerderheid tevreden met hun huidige functie. Opvallend laag scoren daarbij afgestudeerden uit de sectoren HBO gedrag en maatschappij (60%) en WO taal en cultuur (58%).

Figuur 1.18

Percentage werkzame schoolverlaters dat tevreden is met huidige functie

Extern rendement

Figuur 1.19 laat eerst per opleidingssector zien welk deel van de gediplomeerde schoolverlaters zich aanbiedt op de arbeidsmarkt. Tevens toont de figuur het percentage van deze aanbieders dat werkloos is op het moment van ondervragen (ongeveer anderhalf jaar na het behalen van het diploma). Zoals al eerder is aangegeven, biedt slechts een klein percentage van de school-

verlaters van opleidingen met een algemeen vormend karakter, het AVO en de VMBO theoretische leerweg, zich aan op de arbeidsmarkt. Tegelijkertijd is het werkloosheidspercentage onder deze aanbieders, en vooral onder de aanbieders van de VMBO theoretische leerweg (16%) hoog. Hieruit blijkt duidelijk dat deze opleiding bedoeld is als vooropleiding voor het verdere onderwijstraject en geen goede basis biedt om te starten op de arbeidsmarkt. De gediplomeerde VMBO-schoolverlaters met een andere richting bieden zich duidelijk vaker aan op de arbeidsmarkt. Overigens worden ook degenen die werken en leren combineren zoals in de BBL gerekend tot de 'aanbieders' op de arbeidsmarkt. Evenals verleden meetjaar zijn het binnen het VMBO met name de schoolverlaters met een technische opleiding die doorstromen naar de arbeidsmarkt. Zij hebben op de arbeidsmarkt voldoende mogelijkheden voor het vinden van een baan hetgeen een laag werkloosheidspercentage voor deze technische VMBO-ers tot gevolg heeft. Van de gediplomeerde schoolverlaters van BOL niveau 1 biedt 47% zich aan op de arbeidsmarkt. Met een werkloosheidspercentage van 22% is deze groep 'voortijdige schoolverlaters' duidelijk de meest kwetsbare op de arbeidsmarkt. In tegenstelling tot hun studiegenoten op de hogere BOL niveaus is de werkloosheid onder deze schoolverlaters ondanks de verbeterde algemene arbeidsmarktsituatie niet gedaald.

Bij de schoolverlaters van BOL niveau 2 ligt het percentage dat zich aanbiedt op de arbeidsmarkt rond de 44% en varieert van 27% onder de schoolverlaters van de sector gezondheidszorg tot 68% onder schoolverlaters van de sector landbouw. Dat de arbeidsmarktperspectieven op dit niveau duidelijk afhankelijk zijn van de gevolgde opleidingsrichting is zichtbaar bij de werkloosheidspercentages. Deze variëren van 9% onder de aanbieders uit de sectoren economie en techniek tot 20% onder de aanbieders met een landbouwopleiding. Verrassend is hierbij dat in tegenstelling tot de algemene situatie op de arbeidsmarkt de werkloosheid onder schoolverlaters uit de BOL niveau 2 sector landbouw duidelijk verslechterd is (+8%-punt). Voor schoolverlaters uit de sector economie zijn de kansen op de arbeidsmarkt duidelijk verbeterd. Was in 2005 nog 21% van de schoolverlaters die zich op de arbeidsmarkt aanboden werkloos, in 2006 is dit nog 'slechts' 9%.

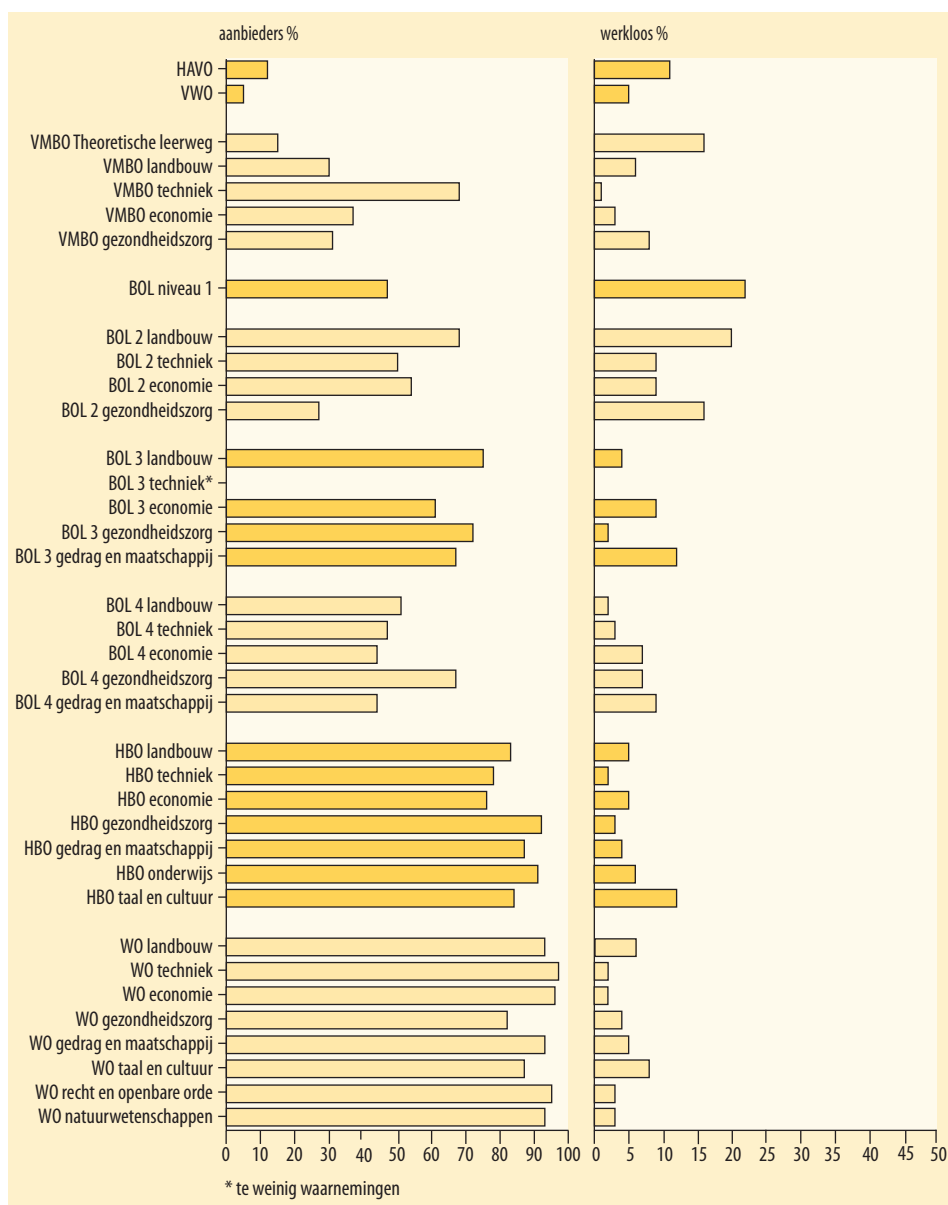
Ongeveer twee op de drie schoolverlaters met een BOL niveau 3 kwalificatie op zak biedt zich aan op de arbeidsmarkt. In de sectoren gezondheidszorg en landbouw zijn dit zelfs meer dan zeven van de tien schoolverlaters. Met uitzondering van de groep schoolverlaters uit de BOL niveau 3 sector gedrag en maatschappij (+1%-punt) heeft de situatie voor deze schoolverlaters zich in vergelijking tot 2005 verbeterd. Wel kennen schoolverlaters uit de de BOL niveau 3 sector economie (9%) nog steeds een relatief hoge werkloosheid. Het procentueel aandeel van aanbieders met een BOL niveau 4 kwalificatie is duidelijk lager (49%) en de werkloosheid is met gemiddeld 6% (-1%-punt in vergelijking met meting 2005) het laagst onder schoolverlaters van een BOL opleiding. Verder is de arbeidsmarktsituatie degelijk verbeterd voor schoolverlaters van de BOL niveau 4 sectoren landbouw (werkloosheid daalde met 7%-punt) en gedrag en maatschappij (-2%-punt). In tegenstelling hiermee is de werkloosheid onder schoolverlaters van de sector gezondheidszorg gestegen met 3%-punt naar 7%.

Niet verassend begeven afgestudeerden van het hoger onderwijs zich na hun studie in grote getale op de arbeidsmarkt. Voor acht van de tien HBO-afgestudeerden geldt dat ze betaald werk hebben of op zoek zijn naar betaald werk. Voor WO-afgestudeerden geldt dit zelfs voor 92% van de gediplomeerden. Ten opzichte van vorig meetjaar zijn de gemiddelde werkloosheidscijfers voor zowel het HBO (5%) als het WO (4%) gelijk gebleven. Wel is er een duide-

lijke daling van het werkloosheidscijfer te zien onder afgestudeerden van de HBO sector taal en cultuur (-6%-punt) en landbouw (-3%-punt) en onder afgestudeerden van de WO sector natuurwetenschappen (-2%-punt). In tegenstelling hiermee is de werkloosheid onder afgestudeerden van de WO sector gezondheidszorg met 2%-punt toegenomen.

Figuur 1.19

Percentage gediplomeerde schoolverlaters dat zich aanbiedt op de arbeidsmarkt en werkloosheidspercentage onder gediplomeerde schoolverlaters, per opleidingssector

Op het moment van enquêteren heeft een groot deel van de schoolverlaters een betaalde baan. Waarschijnlijk hebben ze echter niet allemaal deze baan meteen na afstuderen gekregen of hebben ze meerdere banen gehad met tussenliggende perioden van werkloosheid. Figuur 1.20 geeft daarom een tweede indicatie van het rendement van een opleiding: de duur van de werkloosheid voordat men de eerste baan vond. Meer in detail laat figuur 1.20 het percentage van de schoolverlaters zien die minimaal vier maanden werkloos waren voordat zij de eerste baan vonden. Gemiddeld is 11% van de gediplomeerde schoolverlaters direct na het behalen van het diploma vier maanden of langer werkloos. De intredewerkloosheid is hierbij het kortst bij schoolverlaters van het VMBO (4% is vier maanden of langer werkloos). Bij VMBO techniek schoolverlaters die zich op de arbeidsmarkt aanboden had zelfs 99% binnen drie maanden een baan. Bij afgestudeerden van het HBO en WO is dit percentage duidelijk hoger. Van de HBO-afgestudeerden was gemiddeld 12% en van de WO-afgestudeerden 17% vier maanden of langer werkloos. Onder afgestudeerden van de sector WO landbouw was het zelfs een op de vier afgestudeerden. Wel moet hier opgemerkt worden dat het zich op hogere onderwijsniveaus hoogstwaarschijnlijk vaak om 'vrijwillige' werkloosheid handelt. Afgestudeerden van het HBO en het WO kunnen immers kritischer naar potentiële banen kijken dan VMBO-schoolverlaters en daarom er voor kiezen om langer te zoeken. Verder valt vooral het hoge percentage onder BOL niveau 1 schoolverlaters op dat minimaal vier maanden na het behalen van het diploma werkloos is (31%). Dit is interessant omdat zij immers in een vergelijkbare situatie als de VMBO-schoolverlaters zijn. Beide groepen behoren immers tot de categorie voortijdige schooluitvallers.

Om enig zicht te krijgen op de werkzekerheid van werkzame schoolverlaters staan in figuur 1.21 enkele cijfers over het hebben van een flexibele aanstelling en het hebben van een deeltijdaanstelling. Onder een flexibele aanstelling wordt verstaan een aanstelling als uitzendkracht, oproepkracht e.d. of een tijdelijke aanstelling. Van een deeltijdaanstelling is sprake wanneer iemand een aanstelling van 32 uur of minder per week heeft.

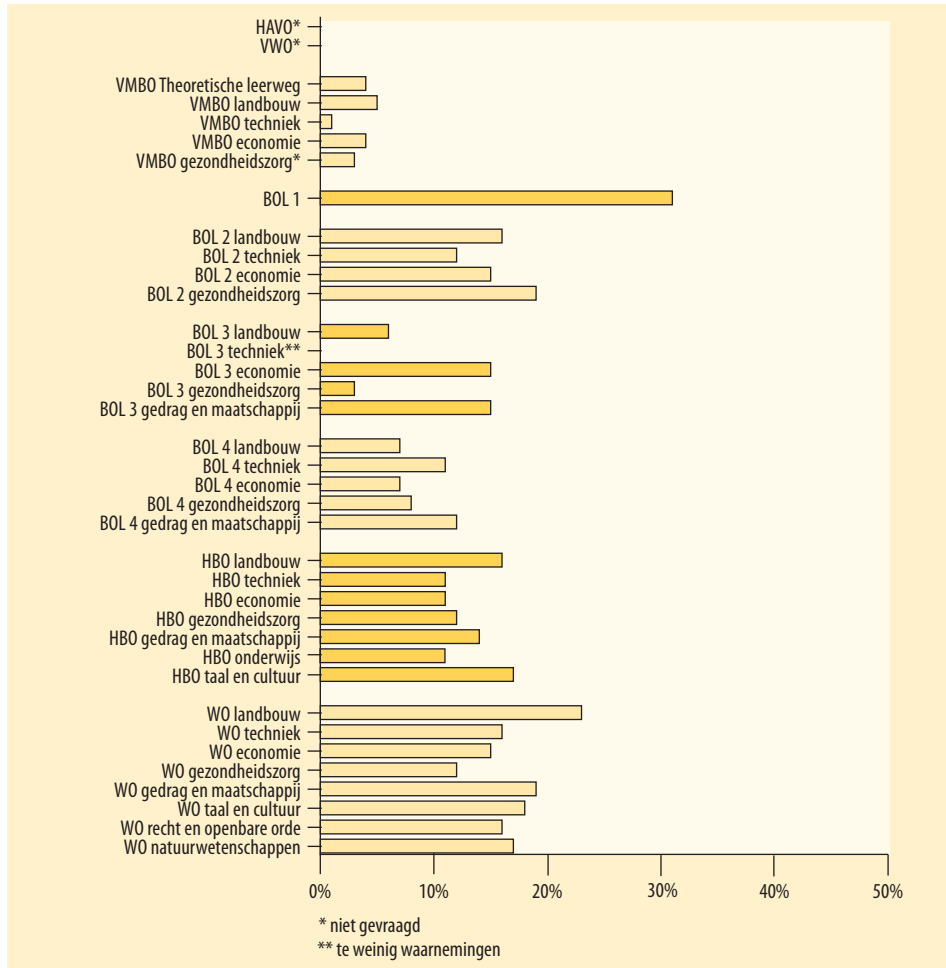
Voor de werkende groep voortijdige schoolverlaters (VMBO en BOL niveau 1 schoolverlaters) is de werkzekerheid niet groot. 74% van de BOL niveau 1 schoolverlaters heeft een flexibele aanstelling en 50% een deeltijdaanstelling. Voor de VMBO-schoolverlaters zijn de cijfers respectievelijk 48% (flexibele aanstelling) en 52% (deeltijdaanstelling). Het aandeel van flexibele aanstellingen is hierbij het hoogst onder de werkende schoolverlaters van de VMBO theoretische leerweg (65%).

Bij de werkende schoolverlaters van de hogere BOL niveaus varieert het percentage flexibele aanstellingen tussen de 42% (BOL niveau 4) en 51% (BOL niveau 2). Relatief lage percentages flexibele aanstellingen zijn op deze niveaus te vinden in de BOL niveau 4 sectoren landbouw (40%) en gezondheidszorg (34%). In tegenstelling hiermee is het percentage relatief hoog onder schoolverlaters van de BOL niveau 2 gezondheidszorgopleidingen (59%). Terwijl het percentage met een flexibele aanstelling op deze drie BOL niveaus redelijk vergelijkbaar is, varieert het percentage in deeltijd werkende schoolverlaters sterk. Gemiddeld heeft op BOL niveau 4 zo'n 39% een deeltijdaanstelling. Op BOL niveau 3 is het 60% en op BOL niveau 2 46%. Hoge percentages deeltijdaanstellingen zijn op alle niveaus te vinden voor schoolverlaters met een gezondheidszorgopleiding (niveau 2: 83%; niveau 3: 73% en niveau 4: 59%). Op niveau 3 en 4 geldt dit ook voor schoolverlaters uit de sector gedrag en maatschappij (80%,

respectievelijk 78%). In tegenstelling hiermee werkt slechts 18% van de schoolverlaters met een BOL niveau 4 techniek opleiding in deeltijd.

Figuur 1.20

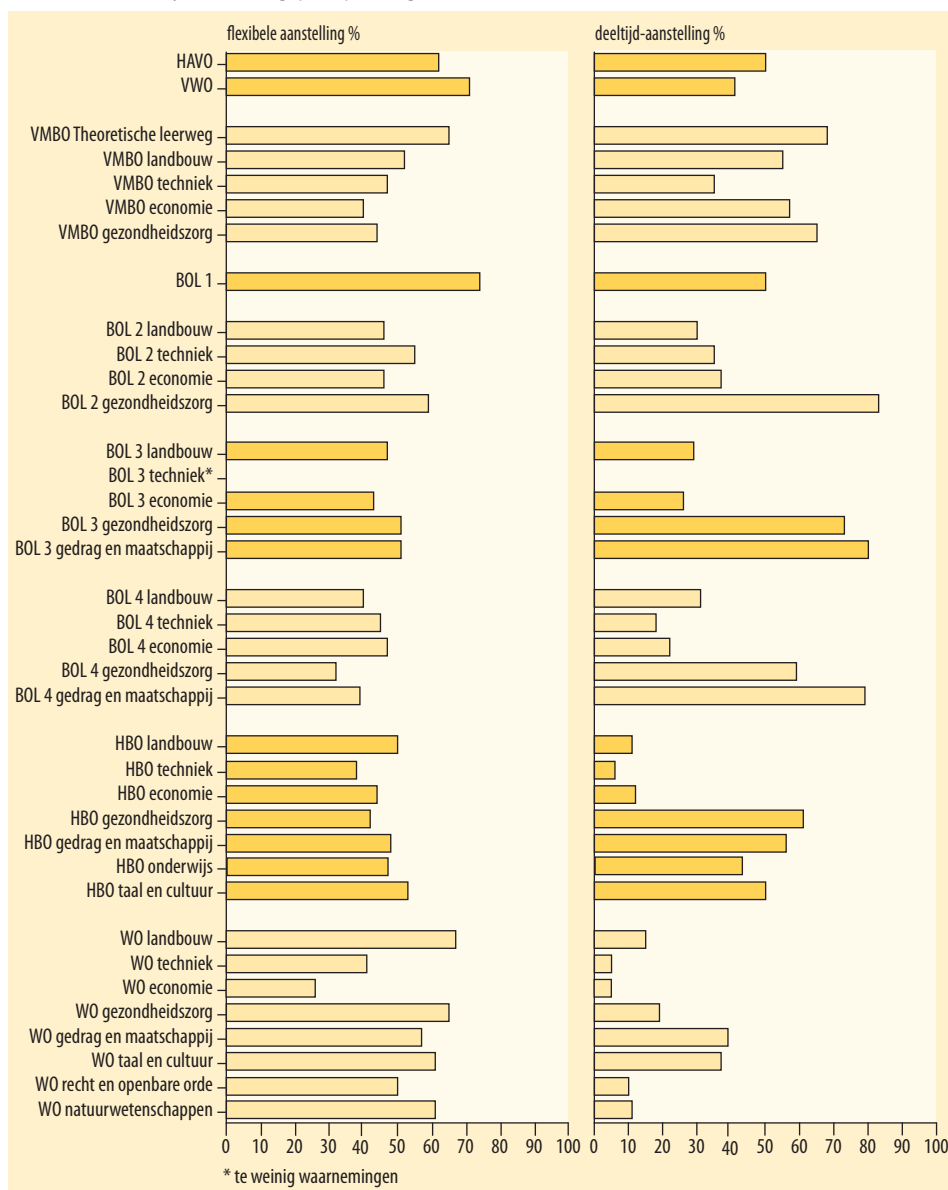
Percentage gediplomeerde schoolverlaters dat voorafgaand aan de eerste baan minimaal 4 maanden werkloos was

Onder de afgestudeerden van het HBO hebben iets meer dan twee van de vijf werkenden een flexibele aanstelling. Onder de afgestudeerden uit de sectoren techniek (38%) en gezondheidszorg (42%) is dit het minst vaak het geval. Onder afgestudeerden uit de sectoren landbouw (50%) en taal en cultuur (53%) is dit het meest vaak het geval. Gemiddeld genomen heeft 28% een deeltijdaanstelling. Gediplomeerde HBO-ers uit de sectoren techniek of landbouw werken het vaakst in fulltime banen (94%, respectievelijk 89% heeft een fulltime baan).

Figuur 1.21

Percentage werkzame schoolverlaters met een flexibele aanstelling en percentage werkzame schoolverlaters met een deeltijdaanstelling, per opleidingssector

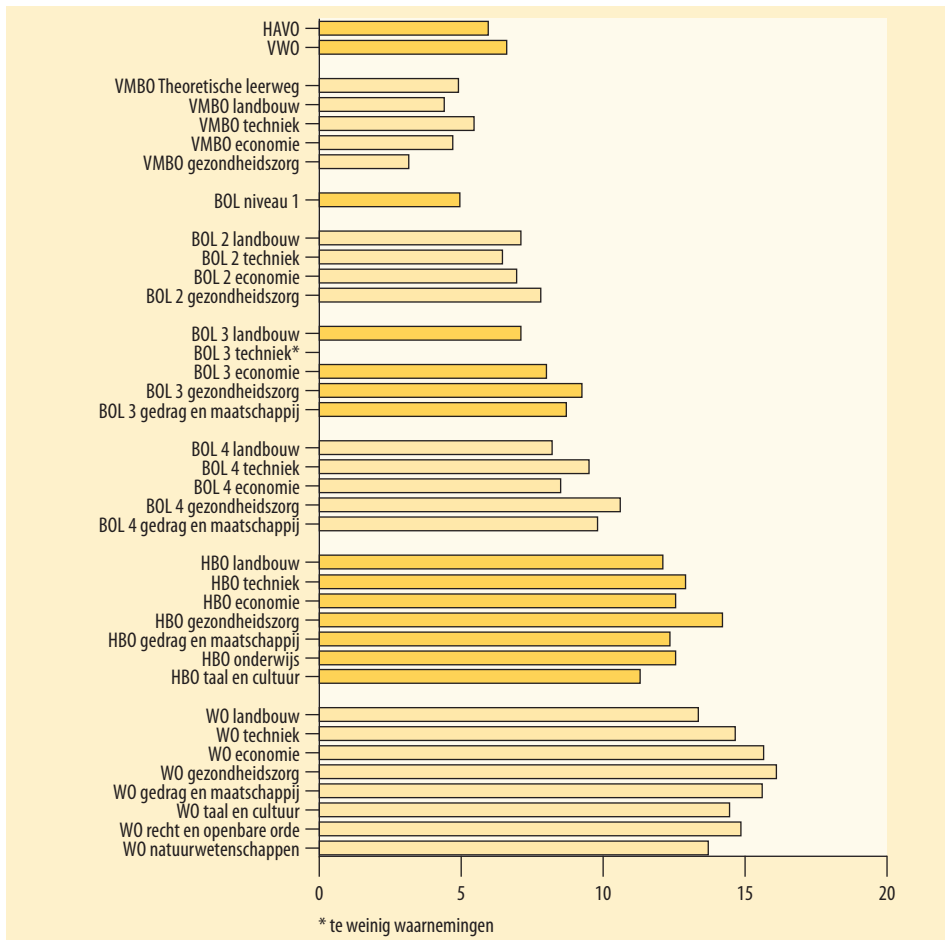
In vergelijking met HBO-afgestudeerden werken WO-afgestudeerden gemiddeld genomen vaker in een flexibele aanstelling (51%). Vooral de sectoren landbouw (67%) en gezondheidszorg (65%) scoren hoog. Dit betekent niet direct dat de werkzekerheid van afgestudeerden uit deze sectoren ongunstig is, omdat velen van deze afgestudeerden bezig zijn met een specialistenopleiding (gezondheidszorg) of werkzaam zijn als AIO. Gemiddeld hebben alle WO sectoren tezamen in vergelijking met andere onderwijsniveaus procentueel gezien wel het

vaakst een functie voor meer dan 32 uur per week; nog geen 20% van alle werkenden met een WO kwalificatie heeft een deeltijdaanstelling. Uitzonderingen zijn de sectoren gedrag en maatschappij en taal en cultuur waar respectievelijk 38% en 37% een deeltijdaanstelling heeft.

Een derde indicator voor het externe rendement is de beloning. In figuur 1.22 staan per opleidingssector de gemiddelde bruto uurlonen vermeld. Het gemiddelde uurloon stijgt naarmate het behaalde opleidingsniveau hoger is. De groep voortijdige schoolverlaters (VMBO en BOL niveau 1) verdienen gemiddeld minder dan € 6 bruto per uur (€ 4,90, respectievelijk € 5,55). Het gemiddelde uurloon voor de schoolverlaters van BOL 1 opleidingen is hiermee in vergelijking met afgelopen meetjaar met zo'n 10% gedaald.

Figuur 1.22

Beloning op basis van het gemiddelde bruto uurloon van werkzame schoolverlaters, per opleidingssector

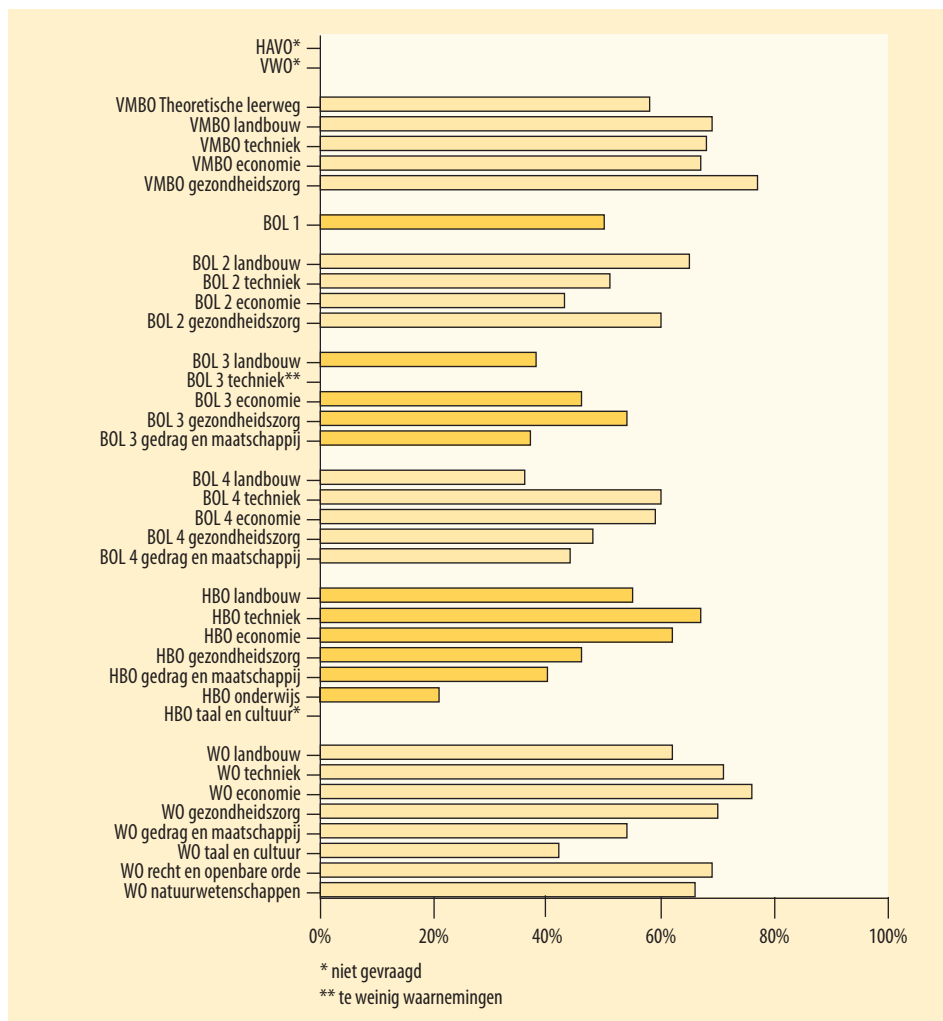
Schoolverlaters van BOL niveau 2 verdienen bruto gemiddeld € 6.80 wat ongeveer evenveel is als in de meting 2005. Relatief gezien het hoogste salaris hebben hierbij schoolverlaters uit de sector gezondheidszorg (€ 7,60 per uur) wat duidelijk hoger ligt dan in de andere sectoren van

dit niveau. BOL niveau 4 gediplomeerden verdienen gemiddeld € 8,60 bruto per uur, wat zo'n 8% hoger is dan in de meting 2005. Op BOL niveau 4 ligt het gemiddelde bruto uurloon bij € 9,45. Ook dit is een stijging van rond 8%. De gemiddeld best verdienende BOL gediplomeerden zijn daarbij schoolverlaters van niveau 4 met een gezondheidszorgopleiding (€ 10,55 bruto per uur). Het gemiddelde startsalaris is voor deze groep zelfs met zo'n 14% gestegen.

Figuur 1.23

Carrièreperspectieven in huidige functie: Percentage gediplomeerde schoolverlaters dat vindt goede tot heel goede carrièreperspectieven te hebben

Afgestudeerden van het HBO verdienen gemiddeld zo'n 3 euro per uur meer dan de gemiddelde schoolverlater van BOL niveau 4. Ook hier zijn de beginsalarissen met gemiddeld zo'n 8% gestegen. Wederom zijn het de afgestudeerden uit de sector gezondheidszorg die het hoogste gemiddelde uurloon hebben (€ 14,20 bruto per uur; + 11%). Zoals uit de tabel blijkt

zijn er op HBO-niveau nog redelijke verschillen tussen de sectoren onderling. Zo verdienen afgestudeerden met een opleiding taal en cultuur (€ 11,30 bruto per uur) aanzienlijk minder. Ook onder de WO-afgestudeerden zijn er per sector aanzienlijke verschillen. Het gemiddelde bruto uurloon ligt rond € 14,75 en is hiermee met 2,5% gestegen tegenover de meting in 2005. Met name de sectoren landbouw (€ 13,35 bruto per uur), taal en cultuur (€ 13,45 bruto per uur) en natuurwetenschappen (€ 13,40 bruto per uur) blijven hierbij achter terwijl afgestudeerden uit de sector gezondheidszorg aanzienlijk meer per uur verdienen (€ 16,10 bruto per uur). De lage verdiensten van de afgestudeerden uit de sector natuurwetenschappen is deels te wijten aan het hoge percentage onder hen dat een AiO of OiO dienstverband heeft.

Tot slot van de discussie met betrekking tot het externe rendement van een opleiding geeft figuur 1.23 het percentage werkende schoolverlaters weer dat van mening is dat hun huidige functie goede tot heel goede carrièreperspectieven biedt. Gemiddeld vindt drie van de vijf gediplomeerde schoolverlaters dat hun huidige functie goede carrièreperspectieven biedt. Niet verrassend is dit onder de afgestudeerden van het WO hoger (64%). Onder de WO-afgestudeerden zijn het verder vooral de afgestudeerden uit de sectoren economie (76%), techniek (71%) en gezondheidszorg (70%) die goede carrièreperspectieven zien. Afgestudeerden uit het HBO zijn duidelijk minder enthousiast over hun carrièreperspectieven. Gemiddeld vindt 52% van hen dat ze goede carrièreperspectieven in de huidige functie hebben. Bij afgestudeerden uit de HBO sector onderwijs betreft dit 'slechts' 21%. Onder de schoolverlaters van het MBO zijn het vooral de schoolverlaters van niveau 4 die vinden dat ze goede carrièreperspectieven hebben. Hier is het 54% mee eens. Bij schoolverlaters van niveau 1, 2 en 3 is dit zo'n 50%. Opvallend hoog scoren schoolverlaters uit de MBO sectoren landbouw (niveau 2, 65%), techniek (niveau 4, 60%) en economie (niveau 4, 60%). Aan de andere kant geldt dit 'slechts' voor een op de drie schoolverlaters uit de sectoren landbouw (niveau 3) en gedrag en maatschappij (niveau 3). VMBO-schoolverlaters die zijn gaan werken zijn duidelijk tevreden met hun carrièreperspectieven. Gemiddeld vindt 68% dat ze goede carrièreperspectieven hebben. Bij de VMBO-schoolverlaters uit de sector gezondheidszorg is het zelfs zo'n 77%.

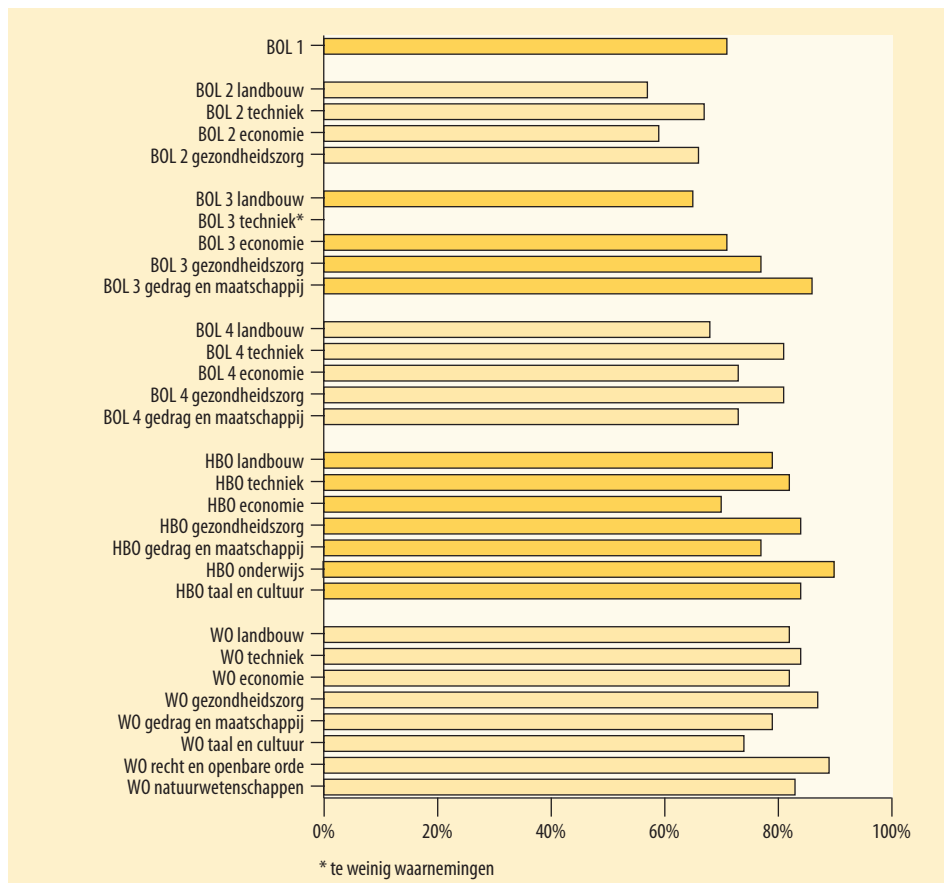
Tevredenheid achteraf

Tot slot is aan de schoolverlaters die de arbeidsmarkt betreden de vraag voorgelegd of zij achteraf gezien opnieuw dezelfde opleiding zouden kiezen. Figuur 1.24 laat duidelijk zien dat een grote meerderheid van alle betaald werkende schoolverlaters de gevolgde opleiding opnieuw zou volgen.

Het minst tevreden zijn de schoolverlaters van BOL niveau 2. In het geval van BOL niveau 2 landbouw geeft zelfs 44% van de betaald werkende schoolverlaters aan spijt te hebben over de opleidingskeuze die zij destijds maakten. Verder laat figuur 1.24 enkele positieve uitschieters zien. Zo geven negen van de tien betaald werkende afgestudeerden uit de HBO sector onderwijs en de WO sector recht en openbare orde aan dat ze de opleiding achteraf gezien opnieuw zouden kiezen. Aan de andere kant heeft 30% van de betaald werkende schoolverlaters uit de HBO sector economie spijt van hun keuze.

Figuur 1.24

Percentage werkzame schoolverlaters dat achteraf gezien dezelfde opleiding zou volgen, per opleidingssector

1.6 Conclusie

Tot slot van dit hoofdstuk wordt in deze paragraaf een samenvattend beeld geschetst. Hierbij wordt aan de hand van 'totaalscores' nog een keer op de vier hoofdaspecten *Kwalificatie, Selectie, Allocatie en Extern Rendement (voor werkzame schoolverlaters)* ingegaan. De totaalscores zijn daarbij opgebouwd uit een selectie van eerder in dit hoofdstuk gepresenteerde indicatoren. Voor de precieze berekeningswijze van de totaalscores zie Bijlage 2 aan het eind van dit rapport. Tabel 1.1 geeft een overzicht over de totaalscores.

De kwalificatiefunctie

De kwalificatiefunctie van het onderwijs draait om de vraag of het onderwijs de schoolverlaters afdoende heeft uitgerust met de competenties welke relevant zijn voor de doorstroming naar een vervolgopleiding of de arbeidsmarkt. De totaalscore gepresenteerd in tabel 1.1 is gebaseerd op de vragen (1) of de opleiding een goede basis biedt om te starten op de arbeidsmarkt en (2)

of de opleiding een goede basis biedt om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen. Voor elk van deze indicatoren is een totaalscore tussen de 1 en 10 vastgesteld en het gemiddelde van deze totaalscores wordt in tabel 1.1 vermeld als eindbeoordeling “kwalificatie”.

Met gemiddeld een score van 7,1 valt de eindbeoordeling met betrekking tot de kwalificatiefunctie meer dan voldoende uit. Verder krijgt geen enkele opleiding van de gediplomeerde schoolverlaters op dit onderdeel een onvoldoende. Aan de andere kant zijn er ‘slechts’ 10 sectoren die boven een 7 scoren en wordt er geen enkele sector met een score van 8 of meer gewaardeerd op dit onderdeel. De opleidingen in de WO sectoren techniek (7,5), economie (7,5) en gezondheidszorg (7,6) zijn de hoogst scorende opleidingen. De laagste scores, maar nog steeds voldoende, wat betreft de kwalificatiefunctie krijgen de BOL niveau 2 opleiding landbouw (6,1) en WO taal en cultuur (6,1)

De selectiefunctie

De selectiefunctie betreft het beoordelen van studenten op de aanwezige competenties en het op grond hiervan certificeren naar eindniveau. De totaalscore gepresenteerd in tabel 1.1 is daarbij gebaseerd op de individuele indicatoren (1) Strengere beoordeling van studenten, (2) Opleiding heeft uitdagend niveau, (3) Examens/opdrachten in het algemeen pittig en (4) Voldoende toetsen op inzicht. Voor elk van deze indicatoren is een totaalscore tussen de 1 en 10 vastgesteld en het gemiddelde van deze totaalscores wordt in tabel 1.1 vermeld als eindbeoordeling “selectie”. Tabel 1.1 laat zien dat de gediplomeerde schoolverlaters de opleidingen met een score tussen 5,0 en 6,3 beoordelen. De hoogste score krijgen daarbij de opleidingen in de WO sectoren taal en cultuur en natuurwetenschappen en de opleidingen op BOL niveau 1. Het laagste eindoordeel wat betreft de selectiefunctie geven de afgestudeerden van de HBO sector onderwijs (5,0). De hoogste totaalscore krijgen daarbij de opleidingen in de WO sector taal en cultuur (6,3), WO sector natuurwetenschappen (6,3), de opleidingen op BOL niveau 1 (6,3), de WO sector landbouw (6,1), de WO sector techniek (6,1), de WO sector recht en openbare orde (6,1), de HAVO (6,0) en het VWO (6,0). Alle andere sectoren scoren gemiddeld lager dan 6,0. Wel zijn de verschillen klein.

De allocatiefunctie

De allocatiefunctie van het onderwijs betreft de vraag of het onderwijs de schoolverlaters op een adequate wijze toeleidt naar een vervolgopleiding of de arbeidsmarkt. Vanzelfsprekend moet daarom een onderscheid tussen de totaalscore voor de allocatiefunctie vervolgonderwijs en de allocatiefunctie arbeidsmarkt gemaakt worden. De totaalscore voor de allocatiefunctie vervolgonderwijs is gebaseerd op (1) het percentage dat een vervolgopleiding in een verwante richting koos en (2) de tevredenheid met de aansluiting tussen gevolgde opleiding en vervolgopleiding. De totaalscore voor de allocatiefunctie arbeidsmarkt is gebaseerd op (1) de vraag of het functieniveau bij de opleiding past, (2) of de aansluiting tussen gevolgde opleiding en werk voldoende of goed is, (3) de benutting van de capaciteiten in de huidige functie en (4) de tevredenheid met de huidige functie. De totaalscores staan ook in tabel 1.1.

De totaalscores voor de allocatiefunctie doorstroom naar arbeidsmarkt variëren tussen 5,6 (WO sector taal en cultuur) en 8,2 (BOL niveau 4 sector gezondheidszorg). Afgerond scoren overigens met uitzondering van de net genoemde WO sector en de opleidingen in de sector

BOL niveau 2 landbouw (5,7) alle opleidingen een voldoende. Relatief hoog worden verder de HBO-opleidingen in de sector onderwijs en de WO opleidingen in de sector gezondheidszorg (allebei 7,8) beoordeeld. In het MBO worden verder de opleidingen in de sector gezondheidszorg niveau 3 (7,7), gedrag en maatschappij niveau 3 en 4 (7,4, respectievelijk, 7,3) en economie niveau 4 (7,3) relatief hoog beoordeeld wat betreft de allocatiefunctie.

Tabel 1.1
Totaalscores

	Kwalificatie	Selectie	Allocatie: arbeidsmarkt	Allocatie: vervolgonderwijs	Extern rendement: arbeidsmarkt
	Totaalscore	Totaalscore	Totaalscore	Totaalscore	Totaalscore
HAVO		6		7,5	
VWO		6		8,1	
VMBO Theoretische leerweg	6,6		7,4	7,7	7,5
VMBO landbouw	6,4		7,9	7,7	8,3
VMBO techniek	6,9		7,7	8,0	7,7
VMBO economie	6,8		7,7	8,2	7,2
VMBO gezondheidszorg	6,8		7,6	7,6	7,9
BOL niveau 1	7,0	6,3	6,3	8,7	6,4
BOL niveau 2 landbouw	6,1	5,5	5,7	7,3	6,4
BOL niveau 2 techniek	6,6	5,7	7,0	7,1	6,6
BOL niveau 2 economie	6,8	5,8	6,2	7,8	6,2
BOL niveau 2 gezondheidszorg	7,0	5,8	6,0	8,4	7,1
BOL niveau 3 landbouw	6,3	5,6	6,1	7,6	6,1
BOL niveau 3 techniek	6,9	5,7			
BOL niveau 3 economie	6,8	5,8	6,8	7,1	6,4
BOL niveau 3 gezondheidszorg	7,2	5,9	7,7	8,2	7,8
BOL niveau 3 gedrag en maatschappij	6,8	5,6	7,4	7,5	7,2
BOL niveau 4 landbouw	6,5	5,2	6,7	6,7	6,4
BOL niveau 4 techniek	6,9	5,6	7,1	7,1	7,6
BOL niveau 4 economie	6,8	5,4	7,3	7,3	7,0
BOL niveau 4 gezondheidszorg	7,2	5,7	8,2	7,0	8,3
BOL niveau 4 gedrag en maatschappij	6,8	5,3	7,4	7,1	7,6
HBO landbouw	6,9	5,5	6,8		7,5
HBO onderwijs	7,0	5,0	7,8		7,0
HBO techniek	7,1	5,5	7,3		8,5
HBO economie	6,9	5,3	6,9		7,8
HBO gezondheidszorg	6,9	5,6	7,3		7,9
HBO gedrag en maatschappij	6,9	5,3	6,5		7,4
HBO taal en cultuur	6,6				6,5
WO landbouw	7,1	6,1	6,7		7,6
WO techniek	7,5	6,1	7,1		8,5
WO economie	7,5	5,9	6,5		8,6
WO gezondheidszorg	7,6	5,6	7,8		8,6
WO gedrag en maatschappij	6,4	5,8	5,9		7,5
WO taal en cultuur	6,1	6,3	5,6		6,5
WO recht en openbare orde	7,2	6,1	7,3		8,0
WO natuurwetenschappen	7,3	6,3	7,2		8,1

indien geen cijfer vermeld: te weinig waarnemingen of niet gevraagd

De totaalscore voor de *allocatiefunctie vervolgonderwijs* is alleen voor de opleidingen in het AVO, het VMBO en het MBO-BOL beschikbaar. Met uitzondering van de BOL niveau 4 sector landbouw (totaalscore 6,7) ontvangt geen enkele opleidingssector een score lager dan 7,0. De eindbeoordeling met betrekking tot de *allocatiefunctie vervolgonderwijs* is hiermee dik voldoende. Enkele opleidingssectoren scoren zelf een acht of meer. Zo worden de BOL niveau 1 opleidingen wat betreft de doorstroom naar een vervolgopleiding met een 8,7 gewaardeerd, de BOL niveau 2 gezondheidszorgopleidingen met een 8,4, de BOL niveau 3 en de VMBO gezondheidszorgopleidingen met een 8,2, de VWO-opleiding met een 8,1 en de VMBO economie opleidingen met een 8,0.

Extern rendement

Tot slot wordt in tabel 1.1 ook een totaalscore voor het externe rendement gepresenteerd. In tegenstelling tot de allocatiefunctie laten we hier alleen een score zien voor de groep schoolverlaters die zich op de arbeidsmarkt hebben aangeboden. Voor de doorstroom naar een vervolgopleiding zijn er dit jaar nog niet genoeg indicatoren beschikbaar om op basis van een totaalscore een eindoordeel te kunnen geven. Het totaalscore gepresenteerd in tabel 1.1 is daarbij gebaseerd op de individuele indicatoren (1) werkloosheid, (2) bruto uurloon en (3) carrièreperspectieven in de huidige functie.

Voor het bruto uurloon heeft een correctie plaats gevonden van het aantal jaren scholing en de leeftijd, zodat de cijfers onderling beter vergelijkbaar zijn. Over het algemeen laat figuur 1.27 zien dat de eindbeoordeling met betrekking tot het externe rendement positief uitvalt. Het VMBO buiten beschouwing gelaten stijgt het eindoordeel met het niveau van de opleiding. Is het op BOL niveau 1 nog net voldoende (6,4), bij BOL niveau 2 ligt het al op 6,6, bij BOL niveau 2 gemiddeld op 7,0 en bij BOL niveau 4 opleidingen zelfs op 7,4. HBO-opleidingen scoren met gemiddeld 7,5 weer net iets hoger en WO opleidingen worden met gemiddeld een 7,8 beoordeeld. VMBO-opleidingen doen het met een gemiddelde van 7,2 ook goed. De sectoren BOL niveau 4 gezondheidszorg (8,3), HBO techniek (8,5), WO techniek (8,5), WO economie (8,6) en WO gezondheidszorg (8,6) zijn de topscorers. Aan de andere kant krijgen de sectoren BOL niveau 2 economie (6,2), BOL niveau 2 landbouw (6,4), BOL niveau 2 techniek (6,4), BOL niveau 3 landbouw (6,1), BOL niveau 3 economie (6,4), BOL niveau 4 landbouw (6,4), HBO taal en cultuur (6,5) en WO taal en cultuur (6,5) de laagste beoordeling.

2

Doorstroom van het MBO naar het HBO

2.1 Inleiding

Na het behalen van het einddiploma kunnen schoolverlaters van het MBO niveau 4 hun competenties verder ontwikkelen via onder meer doorstroom naar het HBO. Deze doorstroom is van belang omdat in onze kennisintensieve samenleving voor veel functies de vereiste kennis en vaardigheden, en daarmee de opleidingseisen, fors zijn gestegen (upgrading). In het Hoger Onderwijs en Onderzoek Plan 2004 wordt dan ook gesteld dat stijging van het opleidingsniveau van de beroepsbevolking een rechtstreekse invloed heeft op het innovatieve vermogen en de arbeidsproductiviteit (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2004). Wat de doorstroom van het MBO naar het HBO betreft, zij opgemerkt dat volgens het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap vooral het HBO een belangrijke rol speelt bij het vergroten van het aanbod van hoger opgeleiden, en instroom vanuit het MBO in het HBO hieraan kan bijdragen (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2004).

In dit hoofdstuk wordt de doorstroom van de BOL niveau 4 naar het HBO en de toegevoegde waarde van deze doorstroom in kaart gebracht. Hiervoor is in de analyses naast gegevens uit het Schoolverlaters Informatiesysteem van het ROA gebruik gemaakt van data uit het onderwijscohort van het CBS. Deze tweede databron geeft uitdrukkelijk de mogelijkheid om de invloed van cognitieve kenmerken op de keuze voor een vervolgopleiding te meten. Hierbij kan bijvoorbeeld aan de intelligentie van de schoolverlaters, de toetsresultaten in het onderwijs, prestatie-motivatie en de schoolbeleving worden gedacht. Daarnaast wordt aandacht besteed aan de rol van de sociale herkomst van schoolverlaters.

Dit hoofdstuk is als volgt opgebouwd. In paragraaf 2.2 wordt ingegaan op de doorstroom van de BOL niveau 4 naar het HBO. Hierbij komt de vraag aan bod wie voor een vervolgopleiding in het HBO kiest en wie zich op de arbeidsmarkt aanbiedt. Vervolgens wordt stilgestaan bij de keuze voor een voltijd HBO-opleiding of een deeltijd HBO-opleiding. Ook wordt aandacht besteed aan het eventueel voortijdig beëindigen van de vervolgopleiding in het HBO.

Vergelijking van de twee leerwegen naar het HBO (de 'koninklijke weg' van HAVO naar HBO met de weg van MBO naar HBO) kan een indicatie geven van hun toegevoegde waarde. Om hier zicht op te krijgen komt in paragraaf 2.3 de arbeidsmarktpositie (1,5 jaar na het behalen van het HBO-diploma) van afgestudeerde HBO'ers aan bod. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen HBO-afgestudeerden met een HAVO-vooropleiding en HBO-

afgestudeerden met een MBO-vooropleiding. Binnen de gevolgde opleiding in het HBO wordt een verder onderscheid gemaakt tussen voltijd- en deeltijdopleidingen. Er worden dus vier groepen vergeleken: 1) HBO-afgestudeerden (voltijd) met een HAVO-vooropleiding, 2) HBO-afgestudeerden (voltijd) met een MBO-vooropleiding, 3) HBO-afgestudeerden (deeltijd) met een HAVO-vooropleiding, en 4) HBO-afgestudeerden (deeltijd) met een MBO-vooropleiding.

In paragraaf 2.4 wordt op basis van data van het onderwijscohort ingegaan op de beloning van zowel MBO-schoolverlaters die zich op de arbeidsmarkt aanbieden als HBO-afgestudeerden die zich op de arbeidsmarkt aanbieden. Hierbij worden de volgende groepen vergeleken: 1) MBO-schoolverlaters die zich direct na het behalen van het MBO-diploma op de arbeidsmarkt aanbieden, 2) HBO-afgestudeerden met een MBO-vooropleiding. Vergelijking van de MBO-schoolverlaters die de arbeidsmarkt hebben betreden met de MBO-schoolverlaters die zijn doorgestroomd naar het HBO geeft een indicatie van de toegevoegde waarde van verdere kwalificatie (doorstroom naar het HBO) voor de individuele MBO-schoolverlater. Tot slot worden in paragraaf 2.5 de belangrijkste conclusies samengevat.

2.2 Doorstroom van BOL niveau 4 naar het HBO

In deze paragraaf komt de doorstroom van BOL niveau 4 naar het HBO aan bod. Eerst wordt de ontwikkeling van de omvang van deze doorstroom geschetst. Vervolgens wordt geanalyseerd welke BOL niveau 4 schoolverlaters er voor kiezen om zich niet aan te bieden op de arbeidsmarkt maar door te stromen naar het HBO. Extra aandacht hierbij verdient het probleem van selectie: het zijn wellicht de betere BOL niveau 4 schoolverlaters die doorstromen naar het HBO. In aansluiting hierop wordt nagegaan in hoeverre de doorstromers kiezen voor een voltijd HBO-opleiding of een deeltijd HBO-opleiding, en welke factoren hierbij een rol spelen. Tot slot van deze paragraaf wordt aandacht besteed aan eventuele voortijdige beëindiging van de vervolgopleiding in het HBO door instromers vanuit de BOL niveau 4.

2.2.1 Omvang van de doorstroom van BOL niveau 4 naar het HBO

Figuur 2.1 toont de ontwikkeling van de omvang van de doorstroom van BOL niveau 4 naar het HBO in de periode 1996-2006. Tot 2004 laat de ontwikkeling een stijgende trend zien. Sinds 2004 stroomt jaarlijks zo'n 50% van de gediplomeerde BOL niveau 4 schoolverlaters door naar het HBO.

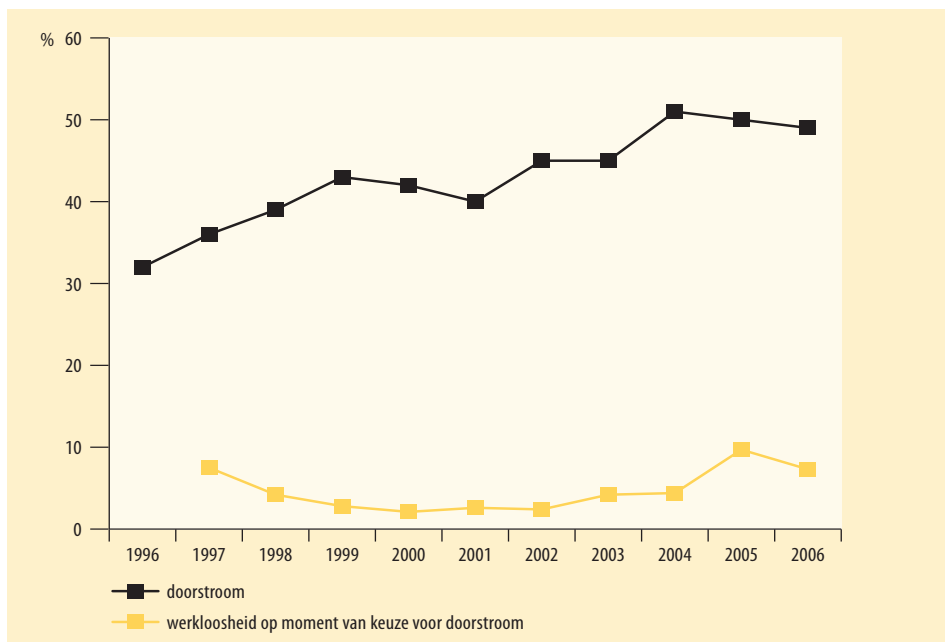
Figuur 2.1 toont ook de werkloosheid onder BOL niveau 4 schoolverlaters op het moment dat zij de keuze voor een vervolgstudie in het HBO maken. De gegevens laten geen echte correlatie zien.

In tabel 2.1 wordt de omvang van de doorstroom van BOL niveau 4 naar het HBO in de periode 1996-2006 uitgesplitst naar de gevolgde opleidingssector in de BOL. De cijfers geven aan dat de doorstroom relatief laag is vanuit de BOL-sectoren landbouw en vooral gezondheidszorg en relatief hoog vanuit de BOL-sectoren techniek, economie en vooral gedrag en maatschappij.

Over de hele periode 1996-2006 gerekend, is 43% van de gediplomeerde BOL niveau 4 schoolverlaters doorgestroomd naar het HBO. De hoogte van dit percentage moet in relatie worden gezien tot de doorstroom naar de arbeidsmarkt. Dit omdat de opleidingen in het secundair beroepsonderwijs zowel voor vervolgonderwijs als voor beroepsarbeid kwalificeren. Wanneer de doorstroom naar vervolgonderwijs erg hoog is, zegt dit wellicht iets over een gebrekkige voorbereiding op de beroepspraktijk of over een ongunstige arbeidsmarktsituatie. Wanneer de doorstroom daartegen erg laag is, kan dit verband houden met een geringe behoefte aan verdere kwalificaties of met een gebrekkige aansluiting tussen het secundair beroepsonderwijs en het HBO (Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt, 2004).

Figuur 2.1

Ontwikkeling van de doorstroom van BOL niveau 4 naar het HBO en werkloosheid onder BOL niveau 4 schoolverlaters, 1996-2006 (bron: SIS)

Tabel 2.1

Omvang van de doorstroom van BOL niveau 4 naar het HBO (1996-2006), naar opleidingssector in het MBO

	Landbouw	Techniek	Economie	Gezondheidszorg	Gedrag en maatschappij	Totaal
	%	%	%	%	%	%
Omvang doorstroom	34	44	44	30	49	43

Bron: SIS

Aan de schoolverlaters van de BOL die een vervolgopleiding zijn gaan volgen, is in de vorm van een gesloten vraag gevraagd waarom zij een vervolgopleiding zijn gaan volgen. De antwoorden van de BOL niveau 4 schoolverlaters die zijn doorgestroomd naar het HBO staan vermeld in tabel 2.2. De meest aangekruiste reden betreft de behoefte van BOL niveau 4 schoolverlaters aan verdere kwalificatie, op de tweede plaats gevolgd door arbeidsmarktoverwegingen en op de derde plaats door spijt van de studiekeuze in de BOL. Sociale over-

wegingen spelen nauwelijks een rol van betekenis bij de beslissing om door te stromen naar het HBO.

Tabel 2.2
Redenen om door te stromen van BOL niveau 4 naar het HBO (meting 2006)

	%
Ik wilde liever verder leren dan gaan werken	63
Gevolgd opleiding bood te weinig kans op goede baan	33
Ik wilde een opleiding in een andere richting gaan doen	23
Mijn ouder(s) wilde(n) liever dat ik ging verder leren	3
Mijn klasgenoten gingen ook verder leren	3
Andere reden	20

Bron: SIS
Meerdere antwoorden mogelijk.

Tot zover enkele achtergrondbespiegelingen omtrent de doorstroom van de BOL niveau 4 naar het HBO. Hieronder wordt, voor zover de data dat toelaten, nagegaan welke kenmerken van BOL niveau 4 schoolverlaters een rol spelen bij de kans op doorstroom naar het HBO. We maken hierbij gebruik van twee datasets, namelijk SIS en het onderwijscohort. De resultaten van de analyse van SIS-data staan vermeld in tabel 2.3a en de resultaten van de analyse van de onderwijscohort-data staan vermeld in tabel 2.3b.

Doorstroom MBO-HBO: samenhang met persoonskenmerken

De analyseresultaten (zowel SIS als Onderwijscohort) laten zien dat mannelijke BOL niveau 4 schoolverlaters een grotere kans hebben om door te stromen naar het HBO dan vrouwelijke BOL niveau 4 schoolverlaters, en dat jongere BOL niveau 4 schoolverlaters een grotere kans hebben om een vervolgopleiding in het HBO te gaan volgen dan oudere BOL niveau 4 schoolverlaters. Verder blijkt dat allochtone BOL niveau 4 schoolverlaters evenveel kans hebben om door te stromen naar het HBO als autochtone BOL niveau 4 schoolverlaters.

Tabel 2.3a
Analyseresultaten van de kans dat BOL niveau 4 schoolverlaters doorstromen naar het HBO (meting 2006)

	Kans op doorstroom
<i>Persoonskenmerken</i>	
Geslacht (man)	++
Etniciteit (allochtoon)	0
Leeftijd	--
<i>Opleidingssector</i>	
- BOL 4 landbouw	--
- BOL 4 techniek	0
- BOL 4 economie (referentie)	
- BOL 4 gezondheidszorg	--
- BOL 4 gedrag & maatschappij	0
Gemiddeld examencijfer	0

Bron: SIS
Zie tabel 2.A1 in bijlage voor de volledige resultaten.
++ positief significant op 1%-niveau   -- negatief significant op 1%-niveau
+ positief significant op 5%-niveau   - negatief significant op 5%-niveau
o niet significant

Tabel 2.3b

Analyseresultaten van de kans dat BOL niveau 4 schoolverlaters doorstromen naar het HBO (cohort 83, cohort 89 en cohort 93)

	Kans op doorstroom
<i>Persoonskenmerken</i>	
Geslacht (man)	++
<i>Opleiding ouders</i>	
Niet bekend	--
Geen of basisonderwijs	--
Lager voortgezet onderwijs	--
Hoger voortgezet onderwijs	--
HBO of WO (referentie)	
Cito-toets	0
Informatieverwerking	+
Schooladvies	+
<i>Cohort</i>	
1983	--
1989	--
1993 (referentie)	

Bron: Onderwijscohort

Zie tabel 2.A2 in bijlage voor de volledige resultaten.

++	positief significant op 1%-niveau	--	negatief significant op 1%-niveau
+	positief significant op 5%-niveau	-	negatief significant op 5%-niveau
o	niet significant		

Doorstroom MBO-HBO: samenhang met gevolgde opleiding en studieprestaties in de BOL

De analyseresultaten laten verder zien dat de kans dat gediplomeerde BOL niveau 4 schoolverlaters doorstromen naar het HBO niet samenhangt met de studieprestaties in de BOL (geïndiceerd door het gemiddelde examencijfer), maar wel samenhangt met de gevolgde opleidingsrichting in de BOL. De kans om door te stromen naar het HBO is het kleinst voor schoolverlaters van de BOL sectoren landbouw en gezondheidszorg.

Doorstroom MBO-HBO: samenhang met eerdere onderwijsprestaties

De data uit het onderwijscohort bieden de mogelijkheid om de invloed van verdere indicaties van cognitieve vaardigheden op de keuze voor een vervolgopleiding in het HBO te analyseren, namelijk de resultaten van de Cito-toets en de toets informatieverwerking. Deze toetsen vinden in het laatste jaar van het basisonderwijs plaats. Daarnaast kan ook het schooladvies in de analyse meegenomen worden. Het schooladvies verwijst naar het schooladvies dat de leerling kreeg in het laatste jaar van de basisschool met betrekking tot de doorstroom naar het voortgezet onderwijs. Dit advies is gecodeerd op basis van de leerjarenladder (*Zie Velden, van der, R.K.W. (1991), Sociale herkomst en schoolsucces, Groningen: RION*). De resultaten in tabel 2.3b laten zien dat zowel het schooladvies als het resultaat op de informatieverwerkings-toets een positief significante invloed heeft op de keuze voor een vervolgstudie in het HBO. De invloed van de Cito-toets is niet significant. Hierbij moet opgemerkt worden dat dit door een sterke correlatie van de Cito-toets met het schooladvies komt. Wordt de Cito-toets in de analyse opgenomen zonder tegelijkertijd het schooladvies op te nemen, laat de analyse zien dat een hoger Cito-score positief samenhangt met de kans dat gediplomeerde BOL niveau 4 schoolverlaters doorstromen naar het HBO.

Doorstroom MBO-HBO: samenhang met opleiding ouders

De analysesresultaten (zie tabel 2.3b) laten duidelijk zien dat scholieren met hoger opgeleide ouders significant vaker doorstromen naar een HBO-opleiding.

2.2.2 Keuze van voltijd- deeltijd- of duale HBO opleiding

Van de HBO’ers die destijds vanuit de BOL niveau 4 zijn ingestroomd, heeft circa tweederde een voltijdopleiding in het HBO gevolgd. Alleen bij de instromers vanuit de BOL sector gezondheidszorg heeft de meerderheid een deeltijdopleiding in het HBO gevolgd (tabel 2.4).

Tabel 2.4
Keuze van voltijd/deeltijd/duale HBO opleiding, naar opleidingsector in het MBO (meting 2006)

	Landbouw	Techniek	Economie	Gezondheidszorg	Gedrag en maatschappij	Onbekend	Totaal
	%	%	%	%	%	%	%
Voltijd HBO	80	73	70	39	64	56	66
Deeltijd HBO	16	21	27	52	31	40	28
Duaal HBO	3	6	3	9	5	4	5

Bron: SIS

Tabel 2.5
Analysesresultaten van de kans dat BOL niveau 4 schoolverlaters een voltijd- en geen deeltijd HBO opleiding kiezen (meting 2006)

	Kans op voltijd HBO opleiding
<i>Persoonskenmerken</i>	
Geslacht (man)	++
Etniciteit (allochtoon)	++
Leeftijd	--
<i>Opleidingsector</i>	
- BOL 4 landbouw	++
- BOL 4 techniek	++
- BOL 4 economie (referentie)	
- BOL 4 gezondheidszorg	0
- BOL 4 gedrag & maatschappij	0

Bron: SIS

Zie tabel 2.8 in bijlage voor de volledige resultaten.

++ positief significant op 1%-niveau   -- negatief significant op 1%-niveau
+ positief significant op 5%-niveau   - negatief significant op 5%-niveau
o niet significant

Keuze voltijd- deeltijd of duale HBO-opleiding: samenhang met persoonskenmerken

De analysesresultaten in tabel 2.5 laten zien dat mannelijke instromers (in het HBO) vanuit de BOL vaker een voltijdopleiding in het HBO kiezen dan vrouwelijke instromers vanuit de BOL, en dat allochtone instromers vanuit de BOL vaker een voltijdopleiding in het HBO

kiezen dan autochtone instromers vanuit de BOL. Oudere instromers vanuit de BOL kiezen vaker voor een deeltijdopleiding in het HBO.

Keuze voltijd- deeltijd of duale HBO-opleiding: samenhang met gevolgde opleiding in de BOL

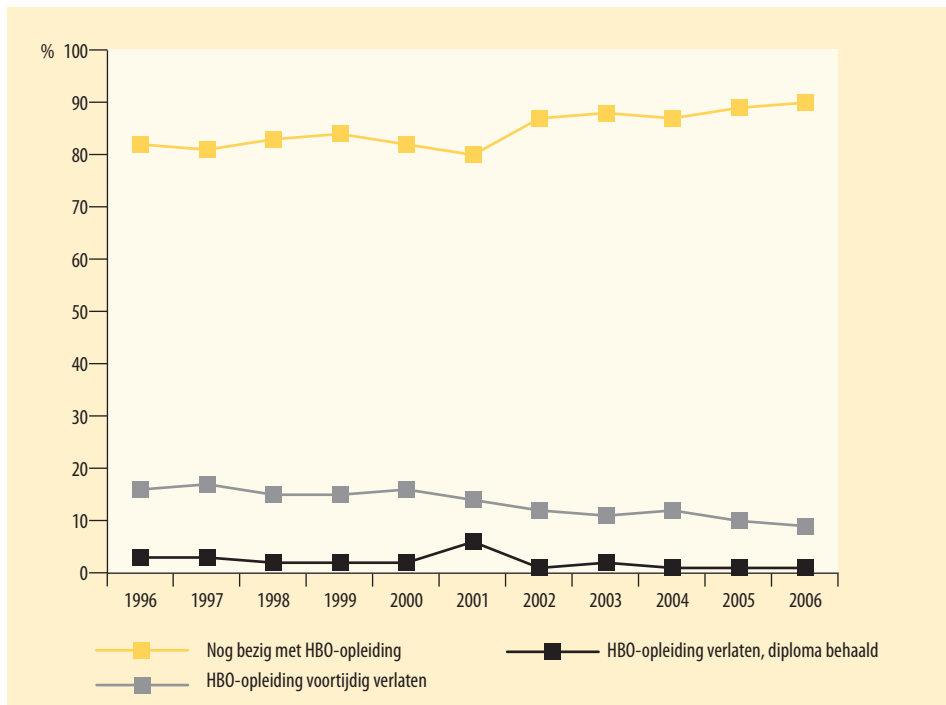
De analysesresultaten laten verder zien dat instromers vanuit de BOL sectoren landbouw en techniek de grootste kans hebben om een voltijd- en geen deeltijdopleiding in het HBO te kiezen.

2.2.3 Succes van BOL niveau 4 schoolverlaters in het HBO

Doorstromen vanuit de BOL niveau 4 naar het HBO is één ding, succes in het HBO (ofwel het interne rendement in de HBO-opleiding) is een ander ding. Bij de interpretatie van het succes in het vervolgonderwijs moet de nodige voorzichtigheid worden betracht. De hoogte hiervan wordt immers niet alleen bepaald door de mate waarin het BVE-veld voorbereidt op een opleiding in het HBO, maar is ook afhankelijk van kenmerken van de HBO-opleiding zelf.

Figuur 2.2

Resultaat in het eerste jaar van het HBO van schoolverlaters van de BOL niveau 4, 1996-2006

Bron: SIS

Vanwege een wijziging in de vraagstelling zijn de cijfers voor 2001 slechts beperkt vergelijkbaar met die van de andere meetjaren.

In meting 2006 blijkt dat 10% van de BOL niveau 4 doorstromers naar het HBO de HBO-opleiding inmiddels heeft verlaten (gemeten circa anderhalf jaar na het afronden van de BOL niveau 4 opleiding). Dit cijfer vormt derhalve een onderschatting van de uiteindelijke omvang

van het voortijdig beëindigen van HBO-opleidingen, tenminste gezien vanuit een individuele opleiding. Gezien vanuit het HBO als totaal vormt het cijfer een overschatting van de uiteindelijke uitval. Immers, een deel van de voortijdige beëindigers gaat niet verloren voor het (hoger beroeps)onderwijs, maar bestaat uit afhakers die switchen naar een andere (HBO)opleiding.

In de BVE-Monitor 2006 is aan de schoolverlaters van de BOL niveau 4 die de vervolgopleiding voortijdig hebben beëindigd in een gesloten vraag gevraagd waarom zij met deze vervolgopleiding zijn gestopt. Tabel 2.6 geeft een beeld van de antwoorden die betrekking hebben op een voortijdig afgebroken vervolgopleiding in het HBO. Een gebrekkige motivatie, een gebrek aan interesse in de lesstof, een – achteraf gezien – verkeerde studiekeuze, de zwaarte van de vervolgopleiding en de slechte organisatie in de vervolgopleiding vormen de belangrijkste redenen waarom HBO-opleidingen voortijdig worden beëindigd. Persoonlijke omstandigheden, woonproblemen en het kunnen krijgen van een leuke baan worden minder vaak als reden genoemd om een HBO-opleiding voortijdig af te breken.

Tabel 2.6

Redenen voor BOL niveau 4 schoolverlaters om voortijdig te stoppen met de vervolgopleiding in het HBO (meting 2006)

	%
Ik was onvoldoende gemotiveerd	28
De lessen waren niet interessant	27
Keuze voor andere opleiding	26
Opleiding was te moeilijk, te specialistisch	26
Organisatie in vervolgopleiding was slecht	22
Persoonlijke problemen (bijv. relatieproblemen, ziekte, verslaving)	10
Reisafstand te groot, problemen met huisvesting	8
Kon leuk werk, goede baan krijgen	7
Combinatie met zorg voor kinderen, familie, huishouden (te) zwaar	1
Andere reden	27

Bron: SIS

Meerdere antwoorden mogelijk.

Het voortijdig beëindigen van de vervolgopleiding in het HBO betekent niet altijd dat er definitief een punt wordt gezet achter de onderwijsloopbaan. Immers, de mogelijkheid bestaat dat de HBO-opleiding voortijdig wordt beëindigd om van studie te kunnen wisselen. Eerder is vermeld dat in meting 2006 10% van de BOL niveau 4 doorstromers naar het HBO de HBO-opleiding voortijdig heeft verlaten. Van deze 10% heeft 6%-punt het onderwijssysteem verlaten terwijl 4%-punt is gewisseld naar een andere (HBO)opleiding (gemeten circa anderhalf jaar na het afronden van de BOL niveau 4 opleiding).

Tabel 2.7 toont de analyseresultaten van de kans dat BOL niveau 4 doorstromers naar het HBO het onderwijssysteem voortijdig verlaten, dus de HBO-opleiding voortijdig beëindigen zonder te wisselen naar een andere (HBO)opleiding. De analyseresultaten laten zien dat deze kans niet samenhangt met persoonskenmerken of studieprestaties in de BOL, noch met de gekozen opleidingssector in het HBO, maar wel met de aansluiting tussen de gevolgde BOL-opleiding en de opleiding in het HBO.

Tabel 2.7

Analyseresultaten van de kans dat BOL niveau 4 schoolverlaters die zijn doorgestroomd naar het HBO het onderwijssysteem voortijdig verlaten (meting 2006)

	Uitval uit het (HBO-) onderwijssysteem
<i>Persoonskenmerken</i>	
Geslacht (man)	0
Etniciteit (allochtoon)	0
Leeftijd	0
Gemiddeld examencijfer	0
Aansluiting BOL-opleiding en HBO-opleiding (redelijk/goed)	--
<i>Gevolgde opleidingssector in het HBO</i>	
- landbouw	0
- onderwijs	0
- techniek	0
- economie (referentie)	
- gezondheidszorg	0
- gedrag & maatschappij	0
- taal en cultuur	0

Bron: SIS

Zie tabel 2.C in bijlage voor de volledige resultaten.

++ positief significant op 1%-niveau   -- negatief significant op 1%-niveau
 + positief significant op 5%-niveau   - negatief significant op 5%-niveau
 o niet significant

2.3 Doorstromers van BOL niveau 4 naar het HBO op de arbeidsmarkt

In deze paragraaf wordt nagegaan in hoeverre eventuele verschillen in allocatie op de arbeidsmarkt (aansluiting baan naar opleidingsniveau, oordeel over aansluiting opleiding-werk en benutting van capaciteiten, tevredenheid met functie) en extern rendement (kans op werk, beloning en oordeel over carrièremogelijkheden) samenhangen met de bewandelde leerweg: de 'koninklijke weg' van HAVO naar HBO versus de weg van BOL niveau 4 naar HBO. Tabel 2.10 toont de analyseresultaten van het verband tussen de bewandelde leerweg en de allocatie, en tabel 2.11 de analyseresultaten van het verband tussen de bewandelde leerweg en het extern rendement. Eerst echter wordt in tabel 2.8 de frequentieverdeling van de hier beschouwde leerwegen getoond, en in tabel 2.9 de leerwegen getypeerd naar een aantal kenmerken. Binnen de twee leerwegen wordt een verder onderscheid gemaakt tussen doorstroom naar voltijdopleidingen in het HBO en doorstroom naar deeltijdopleidingen (inclusief duale opleidingen⁹) in het HBO.

Tabel 2.8 laat zien dat voormalige havisten en voltijdstudenten de grootste groepen in het HBO vormen. In tabel 2.9 worden de afgestudeerden van de vier onderzochte leerwegen getypeerd naar drie persoonskenmerken (geslacht, leeftijd, etniciteit), de gevolgde opleidingssector in het HBO, extra-curriculaire ervaring opgedaan tijdens de HBO-opleiding (voor het

9. Van alle HBO-afgestudeerden heeft 3% een duale opleiding gevolgd (meting 2006).

vakgebied relevante werkervaring en bestuurlijke ervaring) en het gemiddelde examencijfer waarmee men aan het HBO is afgestudeerd.

Tabel 2.8

Gevolgte leerweg van HBO-afgestudeerden (meting 2006)

	%
Uit havo afkomstige voltijd hbo'er	52
Uit mbo afkomstige voltijd hbo'er	28
Uit havo afkomstige deeltijd hbo'er ¹⁾	6
Uit mbo afkomstige deeltijd hbo'er ¹⁾	14

Bron: SIS

¹⁾ Deeltijd inclusief dual.

Tabel 2.9

Achtergrondkenmerken van HBO'ers naar opleidingstraject (meting 2006)

	Uit HAVO afkomstige voltijd HBO'ers	Uit BOL niveau 4 afkomstige voltijd HBO'ers	Uit HAVO afkomstige deeltijd HBO'ers	Uit BOL niveau 4 afkomstige deeltijd HBO'ers
<i>Persoonskenmerken</i>				
% man	42%	53%	33%	43%
% allochtoon	10%	10%	15%	8%
Gemiddelde leeftijd	24	26	35	36
<i>HBO opleidingssector</i>				
- landbouw	3%	5%	1%	2%
- onderwijs	16%	14%	26%	19%
- techniek	17%	28%	5%	16%
- economie	38%	30%	27%	22%
- gezondheidszorg	8%	5%	16%	16%
- gedrag en maatschappij	13%	14%	26%	25%
- taal en cultuur	4%	4%	1%	1%
<i>Ervaring tijdens HBO-opleiding</i>				
% relevante werkervaring	49%	54%	61%	72%
% bestuurlijke ervaring	20%	22%	18%	21%
Gemiddeld examencijfer	7,3	7,3	7,4	7,4

Bron: SIS

Op basis van de kenmerken in tabel 2.8 kunnen de vier groepen als volgt worden getypeerd:

- uit de HAVO afkomstige HBO'ers (voltijdopleidingen) zijn relatief jong, hebben relatief vaak een economische HBO-opleiding gevolgd, en beschikken relatief weinig over relevante werkervaring;
- uit de BOL afkomstige HBO'ers (voltijdopleidingen) zijn relatief vaak man, en hebben relatief vaak een technische HBO-opleiding gevolgd;
- uit de HAVO afkomstige HBO'ers (deeltijdopleidingen) zijn relatief vaak vrouw, allochtoon, ouder dan afgestudeerden van voltijdopleidingen, hebben relatief vaak een

opleiding in de HBO-sectoren onderwijs, gezondheidszorg en gedrag en maatschappij gevolgd, en relatief zelden een technische HBO-opleiding gevolgd;

- uit de BOL afkomstige HBO'ers (deeltijdopleidingen) zijn relatief ouder dan afgestudeerden van voltijdopleidingen, hebben relatief vaak een opleiding in de HBO-sectoren gezondheidszorg en gedrag en maatschappij gevolgd, en relatief zelden een economische HBO-opleiding gevolgd, en hebben relatief vaak relevante werkervaring tijdens de HBO-opleiding opgedaan.

2.3.1 Allocatie (waar komt men terecht?)

Allocatie draait om de vraag in hoeverre afgestudeerden terecht komen in functies waarvoor de opleiding beoogt voor te bereiden. Hierbij kunnen twee dimensies onderscheiden worden: *ondersteuning* bij de transitie van opleiding naar werk en de *aansluiting* van de opleiding op het gevonden werk. We richten ons hier op de aansluiting tussen opleiding en werk. Om hier zicht op te krijgen, is gekeken naar de mate waarin de functies van de afgestudeerden formeel aansluiten op hun opleidingsniveau, de mate waarin afgestudeerden zelf vinden dat hun functie aansluit op hun opleiding, de mate waarin zij vinden dat zij hun capaciteiten in de functie kunnen benutten, en hun tevredenheid met de functie.

Tabel 2.10 toont de analyseresultaten van de allocatie (formele aansluiting baan naar opleidingsniveau, oordeel over aansluiting opleiding-werk en benutting van capaciteiten, tevredenheid met functie), met als verklarende variabele onder meer de bewandelde leerweg.

Allocatie: samenhang met persoonskenmerken

De analyseresultaten laten zien dat mannelijke HBO-afgestudeerden meer kans hebben dat hun functie formeel aansluit op hun opleidingsniveau en meer kans hebben om tevreden met hun functie te zijn dan vrouwelijke HBO-afgestudeerden. Oudere HBO-afgestudeerden hebben weliswaar meer kans dat hun functie formeel aansluit op hun opleidingsniveau, maar minder kans dat zij hun capaciteiten in het werk kunnen benutten en tevreden zijn met hun functie dan jongere HBO-afgestudeerden. In de uitgevoerde analyse kan geen significant verband tussen etniciteit en de vier indicatoren voor allocatie worden vastgesteld.

Allocatie: samenhang met leerweg

Vergeleken met uit de HAVO afkomstige HBO'ers (voltijdopleidingen):

- hebben uit de BOL afkomstige HBO'ers (voltijdopleidingen) weliswaar meer kans dat hun functie voldoende/goed past bij hun opleiding maar tevens minder kans dat zij tevreden zijn met hun functie;
- hebben HBO-afgestudeerden van deeltijdopleidingen ondanks een kleinere kans dat hun functie formeel aansluit op hun opleidingsniveau toch meer kans dat zij hun functie voldoende/goed vinden passen bij hun opleiding (dit geldt voor zowel de uit de HAVO afkomstige deeltijd-HBO'ers als de uit de BOL afkomstige deeltijd-HBO'ers).

In de uitgevoerde analyse kan geen significant verband worden vastgesteld tussen enerzijds de bewandelde leerweg en anderzijds de mate waarin capaciteiten in de functie worden benut en de tevredenheid met de functie (althans niet op 5%-niveau).

Tabel 2.10 Schatting van de allocatie op de arbeidsmarkt (meting 2006)¹⁰

	Baan op HBO-niveau	Oordeel over aansluiting HBO-opleiding en werk	Oordeel over benutting van capaciteiten	Tevreden met functie
<i>Persoonskenmerken</i>				
Geslacht (man)	++	0	0	++
Etniciteit (allochtoon)	0	0	0	0
Leeftijd	++	0	-	--
<i>Opleidingstraject</i>				
- uit HAVO afkomstige voltijd HBO'ers (referentie)				
- uit HAVO afkomstige deeltijd HBO'ers	--	++	0	0
- uit BOL 4 afkomstige voltijd HBO'ers	0	++	0	-
- uit BOL 4 afkomstige deeltijd HBO'ers	--	+	0	0
<i>Opleidingssector in HBO</i>				
- landbouw	0	0	0	+
- onderwijs	++	++	++	++
- techniek	++	++	++	++
- economie (referentie)				
- gezondheidszorg	0	++	++	++
- gedrag en maatschappij	--	+	++	0
<i>Ervaring tijdens HBO-opleiding</i>				
Relevante werkervaring (geen stage)	0	++	++	0
Bestuurlijke ervaring	++	0	++	++
Gemiddeld examencijfer	++	++	++	++

Bron: SIS

Zie tabellen 2.D1 en 2.D2 in bijlage voor de volledige resultaten.

++ positief significant op 1%-niveau

-- negatief significant op 1%-niveau

+ positief significant op 5%-niveau

- negatief significant op 5%-niveau

0 niet significant

Allocatie: samenhang met opleidingsrichting

Vergeleken met afgestudeerden van de opleidingssector HBO economie:

- hebben afgestudeerden HBO landbouw meer kans dat zij tevreden zijn met hun functie;
- hebben afgestudeerden HBO onderwijs en HBO techniek op alle vier indicatoren een grotere kans op een goede allocatie;
- hebben afgestudeerden HBO gezondheidszorg meer kans dat hun functie subjectief gezien voldoende/goed aansluit op hun opleiding, meer kans dat zij hun capaciteiten in hun functie kunnen benutten, en meer kans dat zij tevreden zijn met hun functie;
- hebben afgestudeerden HBO gedrag en maatschappij weliswaar minder kans dat hun functie formeel aansluit op hun opleidingsniveau, maar meer kans dat zij hun functie

10. Vanwege ontbrekende gegevens over relevante werkervaring en bestuurlijke ervaring is de opleidingssector HBO taal en cultuur niet meegenomen in de analyse.

toch voldoende/goed vinden passen bij hun opleiding en meer kans dat zij hun capaciteiten in hun functie kunnen benutten.

Allocatie: samenhang met extra-curriculaire activiteiten

HBO-afgestudeerden die tijdens hun HBO-opleiding voor hun vakgebied relevante werker-
varing (anders dan stage) hebben opgedaan, hebben meer kans dat zij hun functie voldoende/
goed vinden passen bij hun opleiding en meer kans dat zij hun capaciteiten in hun functie
kunnen benutten dan afgestudeerden die tijdens de HBO-opleiding geen relevante werker-
varing hebben opgedaan.

HBO-afgestudeerden die tijdens hun HBO-opleiding bestuurlijke ervaring hebben opge-
daan, hebben meer kans dat hun functie formeel aansluit op hun opleidingsniveau, meer
kans dat zij hun capaciteiten in hun functie kunnen benutten en meer kans dat zij tevreden
zijn met hun functie dan afgestudeerden die tijdens de HBO-opleiding geen bestuurlijke
ervaring hebben opgedaan.

Allocatie: samenhang met studieprestaties

De 'betere' HBO-afgestudeerden, geïndiceerd door hogere eindcijfers, hebben niet alleen
meer kans dat hun werk formeel aansluit bij hun opleidingsniveau en voldoende/goed past
bij hun opleiding, maar ook meer kans dat zij hun capaciteiten kunnen benutten en tevreden
zijn met hun functie.

2.3.2 Extern rendement (wat levert het op?)

Voor een beoordeling van de korte termijn opbrengsten van het volgen van een opleiding
voor een individuele afgestudeerde volstaan we hier met de volgende indicatoren, gemeten
anderhalf jaar na het verlaten van de opleiding: de kans op werk, het bruto uurloon en de
carrière mogelijkheden van de functie. Tabel 2.11 toont de resultaten van de analyse van het
extern rendement (kans op werk, beloning en carrière mogelijkheden), met als verklarende
variabele onder meer de bewandelde leerweg.

Extern rendement: samenhang met persoonskenmerken

Mannelijke schoolverlaters hebben een grotere kans op een baan met goede carrière mogelijk-
heden en een goed betalende baan dan vrouwelijke schoolverlaters. Wel hebben zij een even
grote kans op werk. Allochtone schoolverlaters hebben in vergelijking met autochtone school-
verlaters weliswaar een kleinere kans op werk maar wel een grotere kans dat de baan goede
carrière mogelijkheden heeft (volgens eigen inschatting). Overigens verdienen zij evenveel als
autochtone schoolverlaters. Oudere schoolverlaters verdienen weliswaar meer dan jongere
schoolverlaters, maar hebben minder kans op werk en op goede carrière mogelijkheden.

Tabel 2.11 Schatting van het extern rendement (meting 2006)¹¹

	Kans op werk	Bruto uurloon	Oordeel over carrièremogelijkheden
<i>Persoonskenmerken</i>			
Geslacht (man)	0	++	++
Etniciteit (allochtoon)	--	0	++
Leeftijd	--	++	--
<i>Opleidingstraject</i>			
- uit HAVO afkomstige voltijd HBO'ers (referentie)			
- uit HAVO afkomstige deeltijd HBO'ers	++	++	0
- uit BOL 4 afkomstige voltijd HBO'ers	0	-	0
- uit BOL 4 afkomstige deeltijd HBO'ers	++	++	0
<i>Opleidingsector in HBO</i>			
- landbouw	0	--	--
- onderwijs	-	--	--
- techniek	++	0	0
- economie (referentie)			
- gezondheidszorg	++	++	--
- gedrag en maatschappij	0	0	--
<i>Ervaring tijdens HBO-opleiding</i>			
Relevante werkervaring (geen stage)	++	+	+
Bestuurlijke ervaring	0	++	++
Gemiddeld examencijfer	0	++	++

Bron: SIS

Zie tabel 2.E in bijlage voor de volledige resultaten.

++ positief significant op 1%-niveau   -- negatief significant op 1%-niveau   o niet significant
 + positief significant op 5%-niveau   - negatief significant op 5%-niveau

Extern rendement: samenhang met leerweg

Vergeleken met uit de HAVO afkomstige HBO'ers (voltijddopleidingen):

- hebben uit de BOL afkomstige HBO'ers (voltijddopleidingen) een lager uurloon (gecorrigeerd voor leeftijd);
- hebben HBO-afgestudeerden van deeltijddopleidingen een grotere kans op werk en een hoger uurloon (gecorrigeerd voor leeftijd). Dit geldt voor zowel uit de HAVO afkomstige deeltijd-HBO'ers als uit de BOL afkomstige deeltijd-HBO'ers).

In de uitgevoerde analyse kan geen significant verband worden vastgesteld tussen de bewandelde leerweg en de carrièremogelijkheden van het werk.

Extern rendement: samenhang met opleidingsrichting

Vergeleken met afgestudeerden van de opleidingsector HBO economie:

11. Vanwege ontbrekende gegevens over relevante werkervaring en bestuurlijke ervaring is de opleidingsector HBO taal en cultuur niet meegenomen in de analyse.

- hebben afgestudeerden HBO landbouw minder kans dat het werk goed betaalt en goede carrièremogelijkheden biedt;
- hebben afgestudeerden HBO onderwijs niet alleen een kleinere kans op werk, maar ook minder kans dat het werk goed betaalt en goede carrièremogelijkheden biedt;
- hebben afgestudeerden HBO techniek een grotere kans op werk;
- hebben afgestudeerden HBO gezondheidszorg weliswaar meer kans op werk en een hoger uurloon, maar minder kans op goede carrièremogelijkheden;
- hebben afgestudeerden HBO gedrag & maatschappij een kleinere kans dat het werk goede carrièremogelijkheden biedt.

Extern rendement: samenhang met extra-curriculaire activiteiten

HBO-afgestudeerden die tijdens hun opleiding voor hun vakgebied relevante werkervaring (anders dan stage) hebben opgedaan, hebben meer kans op werk en meer kans dat het werk goed betaalt en goede carrièremogelijkheden biedt dan afgestudeerden die tijdens de HBO-opleiding geen relevante werkervaring hebben opgedaan.

HBO-afgestudeerden die tijdens hun opleiding bestuurlijke ervaring hebben opgedaan, hebben meer kans dat het werk goed betaalt en goede carrièremogelijkheden biedt dan afgestudeerden die tijdens de HBO-opleiding geen bestuurlijke ervaring hebben opgedaan.

Extern rendement: samenhang met studieprestaties

De 'betere' HBO-afgestudeerden (met hogere eindcijfers) hebben meer kans op een baan met goede carrièremogelijkheden en een goed betalende baan dan afgestudeerden met lagere eindcijfers.

Tabel 2.12

Arbeidsmarktpositie van HBO'ers naar opleidingstraject (meting 2006)

	Uit HAVO afkomstige voltijd HBO'ers	Uit BOL niveau 4 afkomstige voltijd HBO'ers	Uit HAVO afkomstige deeltijd HBO'ers	Uit BOL niveau 4 afkomstige deeltijd HBO'ers
Allocatie (waar komt men terecht?)				
- functieniveau past bij opleidingsniveau	81%	80%	77%	79%
- voldoende/goede aansluiting opleiding-werk ¹⁾	74%	78%	81%	80%
- benutting van capaciteiten ²⁾	64%	61%	67%	64%
- tevreden met functie ³⁾	69%	65%	63%	62%
Extern rendement (wat levert het op?)				
- werkzaam	96%	96%	97%	98%
- uurloon ⁴⁾	€ 12,50	€ 12,60	€ 16,00	€ 16,80
- (heel) veel carrièremogelijkheden ⁵⁾	50%	53%	36%	42%

Bron: SIS

1) % voldoende en goed op een 4-puntschaal van slecht, matig, voldoende, goed.

2) Antwoord 4 en 5 op een 5-puntschaal (1 = 'helemaal niet'; 5 = 'in sterke mate').

3) Antwoord 4 en 5 op een 5-puntschaal (1 = 'zeer ontevreden'; 5 = 'zeer tevreden').

4) Uurloon afgerond op 10 cent.

5) Antwoord 4 of 5 op 5-puntschaal (1 = 'nauwelijks carrièremogelijkheden'; 5 = 'heel veel carrièremogelijkheden').

In tabel 2.12 tot slot wordt de allocatie en het extern rendement van de vier onderzochte leerwegen naar het HBO in beschrijvende zin met elkaar vergeleken. De resultaten in tabel 2.12 laten in beschrijvende zin in hoofdlijnen zien wat eerder in tabel 2.10 en tabel 2.11 in analytische zin naar voren is gekomen, namelijk dat afgestudeerden van deeltijdopleidingen in het HBO weliswaar minder kans hebben dat hun functie formeel aansluit op hun HBO opleidingsniveau maar toch meer verdienen dan afgestudeerden van voltijdopleidingen in het HBO.

De mindere inschatting van de carrièreperspectieven van de deeltijders in tabel 2.12 hangt niet samen met de bewandelde leerweg op zich (tabel 2.11) maar met andere kenmerken die gerelateerd zijn aan de bewandelde leerweg en die samenhangen met de inschatting van de carrièreperspectieven, zoals de leeftijd. Afgestudeerden van deeltijdopleidingen zijn gemiddeld ouder (tabel 2.9), en ouderen zijn negatiever over hun carrièreperspectieven dan jongeren (tabel 2.11).

2.4 Toegevoegde waarde van doorstroom naar het hbo

In deze paragraaf wordt op basis van data van het onderwijscohort van het CBS ingegaan op de productieve waarde, geïndiceerd door de beloning, van BOL niveau 4 schoolverlaters die zich na het behalen van het MBO-diploma op de arbeidsmarkt aanbieden, en van BOL niveau 4 schoolverlaters die zijn doorgestroomd naar het HBO en het HBO-diploma hebben behaald. Vergelijking van beide groepen geeft een indicatie van de toegevoegde waarde van verdere kwalificatie (doorstroom naar het HBO) voor de individuele BOL niveau 4 schoolverlater. Om te kijken hoe stabiel de eventuele toegevoegde waarde in de tijd is, zijn in de analyse twee basisonderwijs uitstroomcohorten opgenomen, namelijk cohort 1977 (loon in 2001) en cohort 1983 (loon in 2004). De reden voor de keuze van juist deze twee cohorten houdt verband met de beschikbaarheid van loon- en achtergrondgegevens. Om de loonschatting zo zuiver mogelijk te houden, zijn geïndexeerde lonen gebruikt. Voor de beloning is gebruik gemaakt van het bruto maandloon in de hoofdfunctie bij een volledige werkweek (1 FTE). Dit omdat het aantal gewerkte uren, en daarmee het bruto uurloon niet eenduidig kon worden vastgesteld. Getracht is om de hoogte van de beloning te verklaren met behulp van de volgende opleidingskenmerken:

- HBO-diploma (HBO-diploma behaald versus niet doorgestroomd naar HBO)
- uitstroomcohort basisonderwijs (1983 versus 1977)

Verder zijn de volgende controlevariabelen in de analyse opgenomen:

- geslacht: man
- sociale herkomst (geïndiceerd door het opleidingsniveau van de ouders)
- leervermogen, geïndiceerd door het schooladvies in het laatste jaar van het basisonderwijs

De resultaten van de analyse staan vermeld in tabel 2.13.

Beloning: samenhang met doorstroom naar het HBO

Uit de analyse blijkt dat doorstromen naar het HBO zich loont voor BOL niveau 4 schoolverlaters. BOL niveau 4 schoolverlaters die een HBO-diploma hebben behaald, verdienen ongeveer 20% meer (zie tabel 2.F in de bijlage) dan de BOL niveau 4 schoolverlaters van

hetzelfde uitstroomcohort die na het behalen van het BOL niveau 4 diploma de arbeidsmarkt hebben betreden (ondanks het feit dat deze zo'n vier jaar langer werkzaam zijn). Uit de bevinding dat geen significante samenhang met het uitstroomcohort kan worden vastgesteld, blijkt dat de toegevoegde waarde van de doorstroom MBO-HBO in de tijd stabiel is.

Tabel 2.13

Schatting van het bruto maandloon¹ bij een werktijdfactor van 1 FTE van BOL niveau 4 schoolverlaters¹

HBO-diploma behaald (referentie: na BOL 4 diploma aangeboden op arbeidsmarkt)	++
Cohort 1983 (referentie: cohort 1977)	0
Schooladvies	++
Geslacht: man	++
<i>Hoogste opleidingsniveau ouders</i>	
- basisonderwijs	0
- VMBO, VBO, MAVO	0
- HAVO, VWO, MBO	0
- HBO, WO (referentie)	

Bron: CBS

Zie tabel 2.F voor de volledige resultaten.

¹ Gecorrigeerd voor inflatie en logaritmisches getransformeerd.

++	positief significant op 1%-niveau	--	negatief significant op 1%-niveau
+	positief significant op 5%-niveau	-	negatief significant op 5%-niveau
o	niet significant		

Beloning: samenhang met leervermogen

Hoe hoger het niveau van de - in het laatste jaar van het basisonderwijs - geadviseerde vervolgopleiding uitvalt, des te hoger de latere beloning. Blijkbaar heeft het (mede op basis van de CITO-toets) gegeven schooladvies in het laatste jaar van het basisonderwijs nog steeds een voorspellende waarde voor de productieve waarde die jaren later aan de leerling wordt toegekend. Dit ondanks het feit dat gecontroleerd is voor het bereikte opleidingsniveau. Het maximale verschil tussen het laagste advies (VBO) of het hoogste advies (VWO) bedraagt 4%.

Beloning: samenhang met geslacht

Mannen verdienen meer dan vrouwen. Dit verschil in beloning kan met veel zaken verband houden, bijvoorbeeld met een verschillende studiekeuze van mannen en vrouwen.

Beloning: samenhang met sociale achtergrond

In de uitgevoerde analyse kan tot slot geen verband tussen beloning en sociale herkomst (geïndiceerd door het opleidingsniveau van de ouders) worden vastgesteld.

2.5 Conclusie

Sinds 2004 stroomt jaarlijks zo'n 50% van de gediplomeerde BOL niveau 4 schoolverlaters door naar het HBO. De kans dat een mannelijke/jongere BOL schoolverlater doorstroomt naar het HBO is groter dan de kans dat een vrouwelijke/oudere BOL schoolverlater door-

stroomt naar het HBO. De kans dat gediplomeerde BOL niveau 4 schoolverlaters doorstromen naar het HBO hangt overigens niet samen met hun gemiddeld examencijfer, maar wel met hun gevolgde opleiding: de kans om door te stromen naar het HBO is het kleinst voor schoolverlaters van de BOL sectoren landbouw en gezondheidszorg. De behoefte aan verdere kwalificatie wordt het vaakst genoemd als reden om vanuit de BOL door te stromen naar het HBO.

Circa 2/3 van de HBO'ers die destijds vanuit de BOL zijn ingestroomd, heeft een voltijdopleiding in het HBO gevolgd. De kans dat mannelijke/allochtone instromers vanuit de BOL een voltijd HBO-opleiding kiezen is groter dan de kans dat vrouwelijke/autochtone instromers vanuit de BOL een voltijd HBO-opleiding kiezen. Oudere instromers vanuit de BOL kiezen vaker voor een deeltijdopleiding in het HBO. Instromers vanuit de BOL sectoren landbouw en techniek hebben de grootste kans om een voltijd- en geen deeltijdopleiding in het HBO te kiezen.

Na circa een jaar heeft 10% van de BOL-doorstromers naar het HBO de HBO-opleiding voortijdig beëindigd. Van deze 10% is 4%-punt gewisseld naar een andere (HBO)opleiding, en heeft 6%-punt het onderwijs verlaten. De kans om het onderwijs te verlaten, hangt samen met de aansluiting tussen de gevolgde BOL-opleiding en de gekozen HBO-opleiding. Een gebrekkige motivatie, een gebrek aan interesse in de lesstof, een - achteraf gezien - verkeerde studiekeuze, de zwaarte van de vervolgopleiding en de slechte organisatie in de vervolgopleiding vormen de belangrijkste redenen waarom instromers vanuit de BOL HBO-opleidingen voortijdig beëindigen.

Vergelijking van de twee leerwegen naar het **voltijd** HBO laat zien dat uit de BOL afkomstige HBO'ers weliswaar meer kans hebben dat hun functie voldoende/goed past bij hun opleiding maar tevens een lager uurloon hebben en minder tevreden zijn dan uit de HAVO afkomstige HBO'ers. Vergelijking van de twee leerwegen naar het **deeltijd** HBO laat geen verschillen zien in allocatie en extern rendement tussen uit de BOL afkomstige HBO'ers en uit de HAVO afkomstige HBO'ers. Vergelijking van de leerweg voltijd-HBO en de leerweg deeltijd-HBO laat zien dat afgestudeerden van deeltijd HBO-opleidingen weliswaar minder kans hebben dat hun functie formeel aansluit op hun HBO opleidingsniveau maar toch meer verdienen dan afgestudeerden van voltijd HBO-opleidingen (gecorrigeerd voor leeftijd). Voor de kans op werk, benutting van capaciteiten en carrièremogelijkheden maakt het niet of de HBO'ers destijds de 'koninklijke weg' vanuit de HAVO hebben bewandeld of dat men destijds vanuit de BOL is ingestroomd, noch maakt het uit of men een voltijd- of een deeltijdopleiding in het HBO heeft gevolgd.

Tot slot laten de analyses zien dat doorstromen naar het HBO de productieve waarde van BOL niveau 4 schoolverlaters verhoogt. Op 35-jarige leeftijd verdienen BOL niveau 4 schoolverlaters die een HBO-diploma hebben behaald ongeveer 20% meer dan hun BOL niveau 4 studiegenoten die na het behalen van het BOL niveau 4 diploma de arbeidsmarkt hebben betreden (ondanks het feit dat deze ongeveer vier jaar langer werkzaam zijn).

Bijlage Hoofdstuk 2

Tabel 2.A1

Resultaten logistische regressieanalyse van de kans dat BOL niveau 4 schoolverlaters doorstromen naar het HBO (SIS meting 2006)

	Coëfficiënt	Standaardfout
<i>Persoonskenmerken</i>		
Geslacht (man)	0,578**	0,094
Etniciteit (allochtoon)	0,151	0,145
Leeftijd	-0,159**	0,022
<i>Opleidingsector</i>		
- BOL 4 landbouw	-0,403**	0,152
- BOL 4 techniek	-0,075	0,111
- BOL 4 economie (referentie)		
- BOL 4 gezondheidszorg	-0,848**	0,155
- BOL 4 gedrag & maatschappij	0,234	0,133
Gemiddeld examencijfer	0,049	0,043
Constante	3,197**	0,493
Model Chi ²	197,890**	
N	2.384	

* p<0.05; ** p<0.01

Tabel 2.A2

Resultaten logistische regressieanalyse van de kans dat BOL niveau 4 schoolverlaters doorstromen naar het HBO (onderwijscohort)

	Coëfficiënt	Standaardfout
<i>Persoonskenmerken</i>		
Geslacht (man)	0,425	0,082
<i>Opleiding ouders</i>		
<i>Niet bekend</i>		
Geen of basisonderwijs	-0,535	0,156
Lager voortgezet onderwijs	-0,565	0,137
Hoger voortgezet onderwijs	-0,700	0,109
HBO of WO (referentie)	-0,418	0,092
Cito-toets	0,001	0,008
informatieverwerking	0,037	0,018
Schooladvies	0,050	0,027
<i>Cohort</i>		
1983	-0,387	0,096
1989	-0,430	0,080
1983 (referentie)		
Constante	-1,467	0,202

Bron: Onderwijscohort

Tabel 2.B

Resultaten logistische regressieanalyse van de kans dat BOL niveau 4 schoolverlaters een voltijd HBO opleiding kiezen (SIS meting 2006)

	Coëfficiënt	Standaardfout
<i>Persoonskenmerken</i>		
Geslacht (man)	0,328**	0,117
Etniciteit (allochtoon)	0,487**	0,170
Leeftijd	-0,408**	0,014
<i>Opleidingsector</i>		
- BOL 4 landbouw	1,067**	0,278
- BOL 4 techniek	0,612**	0,131
- BOL 4 economie (referentie)		
- BOL 4 gezondheidszorg	-0,307	0,177
- BOL 4 gedrag & maatschappij	-0,104	0,138
Constante	12,354**	0,387
Model Chi ²	2929,729**	
N	4.658	

* p<0.05; ** p<0.01

Tabel 2.C

Resultaten logistische regressieanalyse van de kans dat BOL niveau 4 schoolverlaters die zijn doorgestroomd naar het HBO het onderwijssysteem voortijdig verlaten (SIS meting 2006)

	Coëfficiënt	Standaardfout
<i>Persoonskenmerken</i>		
Geslacht (man)	0,197	0,263
Etniciteit (allochtoon)	-0,163	0,423
Leeftijd	-0,019	0,076
Gemiddeld examencijfer	-0,188	0,123
Aansluiting BOL-opleiding en HBO-opleiding (redelijk/goed)	-1,085**	0,241
<i>Gevolgte opleidingsector in het HBO</i>		
- landbouw	0,159	0,477
- onderwijs	-0,011	0,396
- techniek	-0,777	0,417
- economie (referentie)		
- gezondheidszorg	0,152	0,459
- gedrag & maatschappij	0,279	0,357
- taal en cultuur	-0,219	0,637
Constante	-0,995	1,716
Model Chi ²	31,943**	
N	1.162	

* p<0.05; ** p<0.01

Tabel 2.D1

Resultaten logistische regressieanalyse van de kans op een goede allocatie (baan op HBO-niveau en voldoende/goede aansluiting opleiding-werk), SIS meting 2006

	Baan op HBO-niveau		Voldoende/goede aansluiting opleiding-werk	
	Coëfficiënt	Standaardfout	Coëfficiënt	Standaardfout
<i>Persoonskenmerken</i>				
Geslacht (man)	0,241**	0,068	0,038	0,062
Etniciteit (allochtoon)	0,046	0,096	-0,038	0,088
Leeftijd	0,017**	0,006	-0,001	0,006
<i>Opleidingstraject</i>				
- uit HAVO afkomstige voltijd HBO'ers (referentie)				
- uit HAVO afkomstige deeltijd HBO'ers	-0,420**	0,125	0,462**	0,133
- uit BOL 4 afkomstige voltijd HBO'ers	-0,119	0,067	0,240**	0,062
- uit BOL 4 afkomstige deeltijd HBO'ers	-0,322**	0,105	0,262*	0,103
<i>Opleidingssector in HBO</i>				
- landbouw	-0,135	0,132	0,181	0,127
- onderwijs	1,084**	0,112	0,680**	0,090
- techniek	0,368**	0,088	0,218**	0,076
- economie (referentie)				
- gezondheidszorg	-0,126	0,092	0,259**	0,091
- gedrag & maatschappij	-0,549**	0,080	0,163*	0,081
<i>Ervaring tijdens HBO-opleiding</i>				
Relevante werkervaring (geen stage)	0,013	0,057	0,146**	0,053
Bestuurlijke ervaring	0,200**	0,073	0,117	0,066
Gemiddeld examencijfer	0,161**	0,026	0,116**	0,023
Constante	0,273	0,172	0,338*	0,165
Model Chi ²	411,235**		168,344**	
N	8.801		8.823	

* p<0.05; ** p<0.01

Tabel 2.D2

Resultaten lineaire regressieanalyse van de mate van allocatie (mate van benutting van capaciteiten en van tevredenheid met de functie), meting 2006

	Benutting van capaciteiten		Tevredenheid met functie	
	Coëfficiënt	T-waarde	Coëfficiënt	T-waarde
<i>Persoonskenmerken</i>				
Geslacht (man)	0,012	0,507	0,078**	3,042
Etniciteit (allochtoon)	-0,004	-0,129	-0,053	-1,436
Leeftijd	-0,005*	-2,312	-0,011**	-4,867
<i>Opleidingstraject</i>				
- uit HAVO afkomstige voltijd HBO'ers (referentie)				
- uit HAVO afkomstige deeltijd HBO'ers	0,006	0,126	-0,001	-0,014
- uit BOL 4 afkomstige voltijd HBO'ers	-0,019	-0,805	-0,054*	-2,137
- uit BOL 4 afkomstige deeltijd HBO'ers	0,004	0,110	-0,049	-1,213
<i>Opleidingssector in HBO</i>				
- landbouw	0,079	1,593	0,114*	2,160
- onderwijs	0,558**	17,530	0,249**	7,294
- techniek	0,136**	4,626	0,164**	5,189
- economie (referentie)				
- gezondheidszorg	0,394**	11,286	0,281**	7,494
- gedrag & maatschappij	0,140**	4,445	0,031	0,926
<i>Ervaring tijdens HBO-opleiding</i>				
Relevante werkervaring (geen stage)	0,058**	2,875	-0,004	-0,189
Bestuurlijke ervaring	0,082**	3,324	0,109**	4,134
Gemiddeld examencijfer	0,068**	7,916	0,040**	4,325
Constante	3,292**	54,678	3,769**	58,336
Aangepaste R ²	0,058		0,022	
N	8.837		8.836	

* p<0.05; ** p<0.01

Tabel 2.E

Resultaten multivariate analyse van het extern rendement (meting 2006)

	Kans op werk		Bruto uurloon		Carrièremogelijkheden	
	Coëfficiënt	Standaardfout	Coëfficiënt	T-waarde	Coëfficiënt	T-waarde
<i>Persoonskenmerken</i>						
Geslacht (man)	0,255	0,137	0,078**	10,687	0,182**	6,130
Etniciteit (allochtoon)	-0,668**	0,160	0,009	0,842	0,137**	3,193
Leeftijd	-0,047**	0,013	0,013**	20,029	-0,023**	-9,018
<i>Opleidingstraject</i>						
- uit HAVO afkomstige voltijd HBO'ers (referentie)						
- uit HAVO afkomstige deeltijd HBO'ers	1,204**	0,337	0,117**	8,214	-0,022	-0,380
- uit BOL 4 afkomstige voltijd HBO'ers	0,193	0,133	-0,017*	-2,406	0,014	0,465
- uit BOL 4 afkomstige deeltijd HBO'ers	1,098**	0,269	0,142**	12,193	0,010	0,208
<i>Opleidingsector in HBO</i>						
- landbouw	-0,310	0,247	-0,056**	-3,669	-0,221**	-3,611
- onderwijs	-0,377*	0,158	-0,039**	-3,966	-0,795**	-20,115
- techniek	0,921**	0,218	0,010	1,066	0,044	1,213
- economie (referentie)						
- gezondheidszorg	0,896**	0,263	0,058**	5,428	-0,185**	-4,270
- gedrag & maatschappij	0,186	0,178	0,009	0,917	-0,387**	-9,909
<i>Ervaring tijdens HBO-opleiding</i>						
Relevante werkervaring (geen stage)	0,334**	0,117	0,015*	2,469	0,050*	1,972
Bestuurlijke ervaring	-0,075	0,145	0,021**	2,832	0,130**	4,282
Gemiddeld examencijfer	0,042	0,050	0,015**	5,790	0,028**	2,612
Constante	3,815**	0,362	2,071**	112,076	3,899	52,127
Model Chi ²	127,680**					
Aangepaste R ²			0,245		0,107	
N	9.195		8.030		8.830	

* p<0.05; ** p<0.01

Tabel 2.F Schatting van het bruto maandloon¹ bij een werktijdfactor van 1 FTE van BOL niveau 4 schoolverlaters

	B	S.E.
HBO-diploma behaald (referentie: na BOL 4 diploma aangeboden op arbeidsmarkt)	0,195**	0,023
Cohort 1983 (referentie: cohort 1977)	0,016	0,14
Schooladvies	0,011**	0,004
Geslacht: man	0,284**	0,021
Hoogste opleidingsniveau ouders:		
- basisonderwijs	0,007	0,024
- VMBO, VBO, MAVO	-0,009	0,021
- HAVO, VWO, MBO	0,016	0,021
- HBO, WO (referentie)		
Constante	7,610**	0,036
Aangepaste R ²	0,117	
N	2.010	

Bron: CBS

¹ Gecorrigeerd voor inflatie en logaritmisches getransformeerd.

* p<0.05; ** p<0.01

3

Effecten van de invoering van het VMBO

3.1 Inleiding

Vanaf 1998 hebben de vernieuwingen in het voortgezet onderwijs als algemeen doel de aansluiting op het vervolgonderwijs te verbeteren. In dat kader zijn, met ingang van het schooljaar 1999/2000, scholen met VBO en MAVO in het eerste leerjaar gestart met de invoering van het VMBO.

In de eerste jaren van het VMBO volgen leerlingen de basisvorming: een breed samengesteld vakkenpakket dat in principe voor iedereen hetzelfde is. Op zijn vroegst kiest men aan het eind van het tweede leerjaar voor een leerweg en een sector. Er worden vier leerwegen onderscheiden; de basisberoepsgerichte (VMBO-BL), de kaderberoepsgerichte (VMBO-KL), de gemengde (VMBO-GL) en de theoretische (VMBO-TL) leerweg. Met uitzondering van de leerlingen in de theoretische leerweg kiezen de leerlingen daarnaast uit de volgende vier sectoren: landbouw, techniek, economie en gezondheidszorg.

De basisberoepsgerichte en de kaderberoepsgerichte leerweg kunnen in hoofdlijnen gezien worden als de vervangers van het vroegere VBO. De basisberoepsgerichte leerweg bereidt leerlingen voor op de basisberoepsopleidingen in het MBO (niveau 2) en de kaderberoepsgerichte leerweg op de middenkader- en vakopleidingen in het MBO (niveau 3 of 4). De theoretische leerweg is in hoofdlijnen de vervanger van het vroegere MAVO. De gemengde leerweg is een mengvorm, bedoeld voor leerlingen die op zich weinig moeite hebben met studeren, maar zich ook al gericht willen voorbereiden op bepaalde beroepen. De gemengde leerweg ligt qua niveau dicht bij de theoretische leerweg en bereidt eveneens voor op de vak- en middenkaderopleidingen in het MBO. Bij de overgang van de oude situatie (met MAVO en VBO) naar het VMBO bleek dat, gezien de aantallen deelnemers in de jaren rond de overgang, de theoretische en de gemengde leerweg tezamen ongeveer even groot waren als de MAVO was voor invoering van het VMBO. Dit wil echter niet zeggen dat de theoretische en de gemengde leerweg identiek zijn aan de vroegere MAVO, en de kader- en basisberoepsgerichte leerweg aan het vroegere VBO: er heeft een duidelijke herstructurering van dit onderwijssegment plaatsgevonden.

Ook het individueel voorbereidende beroepsonderwijs (ivbo) is herzien. Het ivbo is opgegaan in het VMBO met leerwegondersteunend onderwijs. Het voortgezet speciaal onderwijs voor leerlingen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden (vso/lom) en het voortgezet speciaal onderwijs voor moeilijk lerende kinderen (vso/mlk) zijn omgezet in het lwoo (leerwegondersteuning) en pro (praktijkonderwijs). Na deze omzetting zijn het vso/lom en het vso/mlk als

onderwijssoorten opgeheven. Conform de wet van 28 mei 1998 zijn alle svo/lom en svo/mlk scholen per 1 augustus 2002 of eerder gefuseerd met een vo-school of omgezet in praktijkonderwijs (pro) dan wel in een Orthopedagogisch Centrum (OPDC). Het lwoo is, in tegenstelling tot het pro, geen afzonderlijke onderwijssoort, maar een ondersteuningstraject binnen het VMBO. In de eerste paar jaar na de omzetting lag de ontwikkeling van het lwoo in dezelfde lijn als de prognoses voor ivbo en svo/lom tezamen, terwijl de ontwikkeling van het pro aansloot op die van svo/mlk. Gezien de gewijzigde indicatiestelling in die periode kunnen lwoo en pro echter niet gelijkgesteld worden aan respectievelijk ivbo, svo/lom en svo/mlk. Om de vergelijkingen zo zuiver mogelijk te houden, zijn zowel leerlingen van het ivbo, het lwoo, het svo/mlk en het svo/lom in de komende analyses buiten beschouwing gelaten.

In dit hoofdstuk proberen we een bijdrage te leveren aan de discussie of de hervorming en de invoering van het VMBO tot een gewenste verbetering in de aansluiting met het vervolgonderwijs heeft gevoerd. Natuurlijk is de omvang van dit hoofdstuk te begrensd om een omvattend en definitief antwoord te geven. Ook is de tijdsperiode sinds de hervorming kort. Desondanks denken we dat een analyse van de volgende aspecten een waardevolle bijdrage aan de discussie kan leveren:

1. in- en doorstroom in het voortgezet onderwijs;
2. doorstroom naar een vervolgopleiding/arbeidsmarkt;
3. aansluiting op de vervolgopleiding;
4. aansluiting op het werk.

Het VBO, de MAVO en het VMBO worden in principe niet als een opleiding met een startkwalificerend karakter¹² gezien. De voorbereiding op het uitoefenen van functies staat daarmee niet centraal. Toch is het interessant om kort in te gaan op de effecten die de hervorming heeft op de doorstroom naar de arbeidsmarkt en de aansluiting op het werk. Immers, zo'n 20% van de gediplomeerde VMBO-schoolverlaters geeft aan dat, ongeveer anderhalf jaar na het verlaten van het VMBO, *werk* hun belangrijkste bezigheid is (STOA 2006). We kunnen ons afvragen of het verbeteren van de aansluiting op het vervolgonderwijs ten koste ging van de aansluiting op de arbeidsmarkt.

Om inzicht te krijgen in de effecten van de herstructurering vergelijken we in dit hoofdstuk de uitkomsten voor leerlingen en gediplomeerde schoolverlaters van het oude systeem (MAVO en VBO) met de uitkomsten voor leerlingen en gediplomeerde schoolverlaters van het nieuwe systeem (VMBO). Meer in detail: de situatie van VBO-leerlingen (gediplomeerde schoolverlaters) worden vergeleken met de situatie van VMBO-BL- en VMBO-KL-leerlingen (gediplomeerde schoolverlaters); de situatie van MAVO-leerlingen worden vergeleken met de situatie van VMBO-TL/GL-leerlingen (zie ook tabel 3.1).

Voor de analyses makten we gebruik van twee databronnen. "Registerdata" cijfers, zoals instroom, aandeel zittenblijvers, aandeel ongediplomeerde uitstroom en doorstroom naar een vervolgopleiding zijn gebaseerd op de onderwijsmatrix van OCW. De onderwijsmatrix was beschikbaar voor de jaren 1996 tot en met 2004. In alle gebruikte figuren die gebaseerd zijn op de onderwijsmatrix hebben de jaren 1996 tot en met 2002 betrekking op het 'oude'

12. Volgens de officieel gehanteerde definitie worden gediplomeerde MAVO/VBO of VMBO schoolverlaters die geen vervolgotraject volgen maar zich op de arbeidsmarkt aanbieden als voortijdige schoolverlaters gezien.

systeem terwijl de jaren 2003 en 2004 betrekking hebben op het ‘nieuwe’ systeem. “Survey-data”, zoals de match tussen gevolgde opleiding en vervolgopleiding of de match tussen gevolgde opleiding en functie op de arbeidsmarkt zijn gebaseerd op data uit het Schoolverlatersinformatiesysteem (SIS). De cijfers van het SIS zijn beschikbaar voor de metingen 1996 (schoolverlaters uit het examenjaar 1994/1995) tot en met 2006 (schoolverlaters uit het examenjaar 2004/2005). De metingen 1996 (examenjaar 1994/1995) tot en met 2003 (examenjaar 2001/2002) hebben betrekking op het ‘oude’ systeem, en de metingen 2004 (examenjaar 2002/2003) tot en met 2006 (examenjaar 2004/2005) op het ‘nieuwe’ systeem.

Tabel 3.1
Onderscheiden onderwijstypen en data

Typen	oud systeem	nieuw systeem
	MAVO	VMBO-TL/GL
	VBO	VMBO-BL
		VMBO-KL
Register data	1996-2002	2003-2004
Survey data	1996-2003	2004-2006

Het hoofdstuk is als volgt opgebouwd. In paragraaf 3.2 wordt ingegaan op de schoolloopbaan tijdens de MAVO, het VBO of het VMBO. Hierbij analyseren we de instroom in het 4de leerjaar, het aandeel zittenblijvers in het 4de leerjaar en de ongediplomeerde uitstroom. In paragraaf 3.3 wordt de bestemming (vervolgonderwijs of arbeidsmarkt) van de gediplomeerde schoolverlaters in kaart gebracht.

De gediplomeerde schoolverlaters die doorstromen naar een vervolgopleiding staan in paragraaf 3.4 centraal. In eerste instantie analyseren we de doorstroom naar de verschillende MBO niveaus en de keuze voor de HAVO als vervolgopleiding. Daarna analyseren we in hoeverre de herstructurering een betere match tussen opleiding en vervolgopleiding teweeg heeft gebracht. Hierbij presenteren we cijfers betreffende het aandeel schoolverlaters dat voor een vervolgopleiding in een verwante richting kiest en hun oordeel over de aansluiting met de vervolgopleiding. Een betere aansluiting met het vervolgonderwijs zou ook een hoger rendement met zich mee moeten brengen. Om dit te onderzoeken, analyseren we het aandeel schoolverlaters dat binnen de eerste anderhalf jaar van de vervolgopleiding alweer gestopt is.

In paragraaf 3.5 besteden we aandacht aan de gediplomeerde schoolverlaters van de MAVO, het VBO en het VMBO die niet voor een kwalificerend vervolgtraject hebben gekozen, maar zich op de arbeidsmarkt hebben aangeboden. We bestuderen in hoeverre de herstructurering in het voortgezet onderwijs tot een verandering in de allocatie (waar komt men terecht) heeft gevoerd.

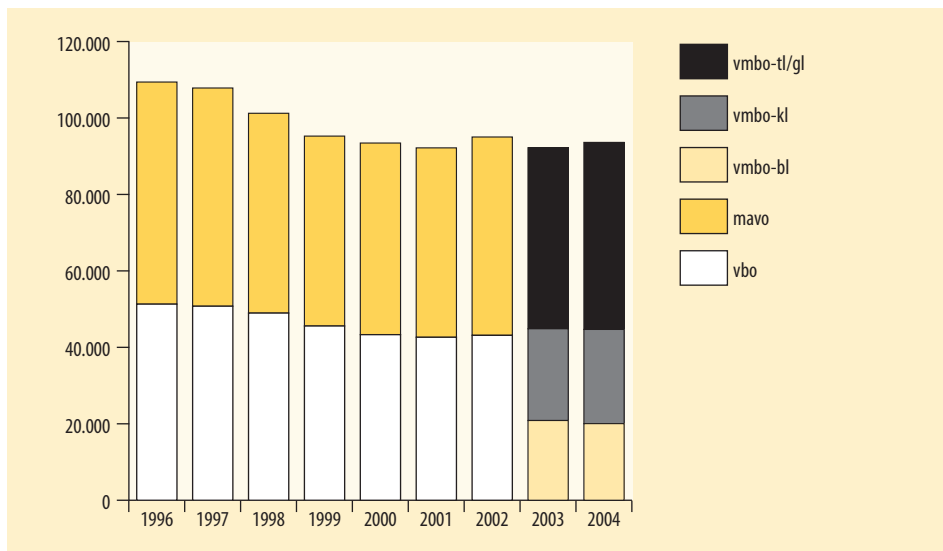
Tot slot worden in paragraaf 3.6 de belangrijkste bevindingen samengevat en komen we tot een conclusie.

3.2 Schoolloopbaan tijdens VBO/MAVO/VMBO

In deze paragraaf bespreken we op basis van een drietal indicatoren de schoolloopbaan tijdens VBO/MAVO en VMBO (voor een uitgebreidere analyse van de schoolloopbaan zie, Borgmans & Coenen, 2007). De cijfers zijn ontleend aan de Onderwijsmatrix (OCW) en hebben betrekking op de jaren 1996 tot en met 2004.

Figuur 3.1

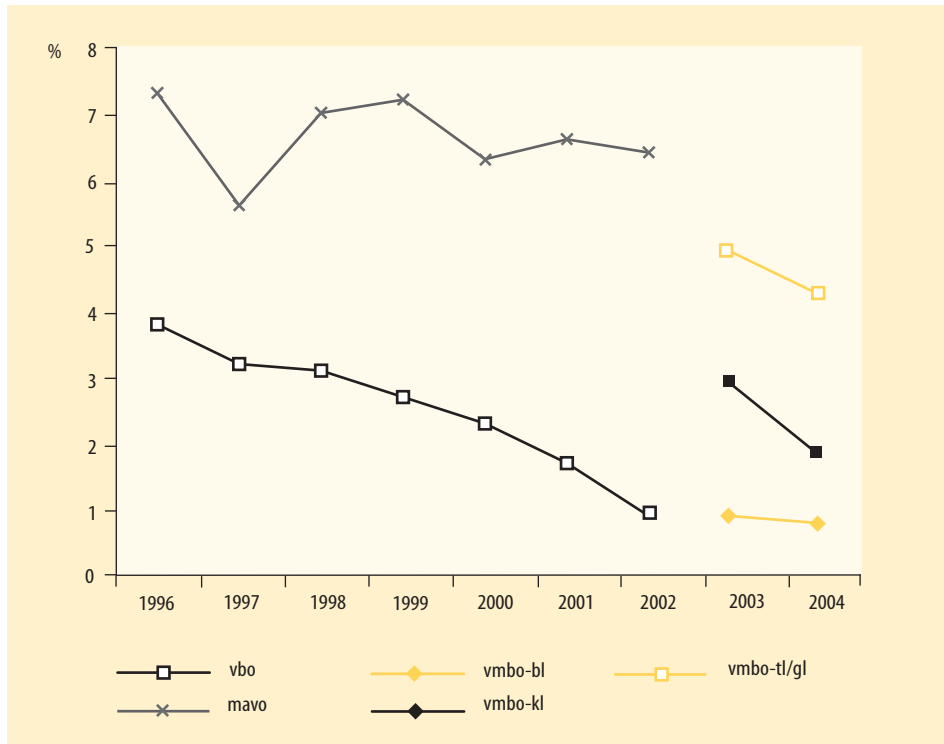
Totaal aantal leerlingen in het 4de leerjaar, 1996-2004

Bron: Onderwijsmatrix (OCW)

Figuur 3.1 geeft de absolute leerlingenaantallen weer in het vierde leerjaar. Om te beginnen kan vastgesteld worden dat er duidelijk sprake is van een daling van het totale aantal leerlingen in het 4de leerjaar van MAVO/VBO en het VMBO. Stroomden in 1996 nog rond 109.000 leerlingen in het 4de leerjaar in (51.000 in het VBO, respectievelijk, 58.000 in de MAVO), in 2001 waren dit rond 16% minder, namelijk 43.000 leerlingen in het VBO en 49.000 leerlingen in de MAVO. De verhouding tussen VBO en MAVO bleef hiermee redelijk constant en de afname is hoofdzakelijk het gevolg van de demografische ontwikkeling. Vanaf 2001 is het aantal leerlingen redelijk stabiel gebleven. Zo stroomden in 2004 zo'n 93.000 leerlingen in het 4de leerjaar in (25.000 in het VMBO-KL, 20.000 in het VMBO-BL en 48.000 in het VMBO-TL of het VMBO-GL). Zoals eerder vermeld, bleek bij de overgang van de oude naar de nieuwe situatie dat, gezien het aantal leerlingen, de theoretische en de gemengde leerweg tezamen ongeveer even groot waren als de MAVO voor invoering van het VMBO was.

De Instroom in het 4de leerjaar hoeft niet per se gelijk te zijn aan de gediplomeerde uitstroom. Ten eerste kunnen leerlingen op basis van onvoldoende prestaties gedwongen zijn om het leerjaar over te doen. Ten tweede kunnen leerlingen zonder diploma de opleiding verlaten.

Figuur 3.2 Aandeel zittenblijvers in het 4de leerjaar, 1996-2004

Bron: Onderwijsmatrix (OCW)

Figuur 3.2 laat zien dat het aandeel zittenblijvers in het 4de leerjaar in de afgelopen jaren teruggelopen is. Bleef in 1996 nog 3,8% van de VBO-leerlingen en 7,3% van de MAVO-leerlingen in het 4de leerjaar zitten, in 2002 was dit 0,9% van de VBO-leerlingen¹³ en 6,4% van de MAVO-leerlingen. Gemiddeld moest tussen 1996 en 2002 jaarlijks 2,5% van de VBO-leerlingen en 6,7% van de MAVO-leerlingen het 4de leerjaar overdoen. Na de herstructurering blijft het aandeel zittenblijvers klein. In het 4de leerjaar van het VMBO-TL/GL blijft ongeveer 4,5% van de leerlingen zitten. In de kaderberoepsgerichte leerweg is het in de jaren 2003 en 2004 gemiddeld 2,4% en in de basisberoepsgerichte leerweg slechts 0,9%. Het aandeel zittenblijvers in het VMBO volgt daarmee de dalende trend die al zichtbaar was in het oude systeem.

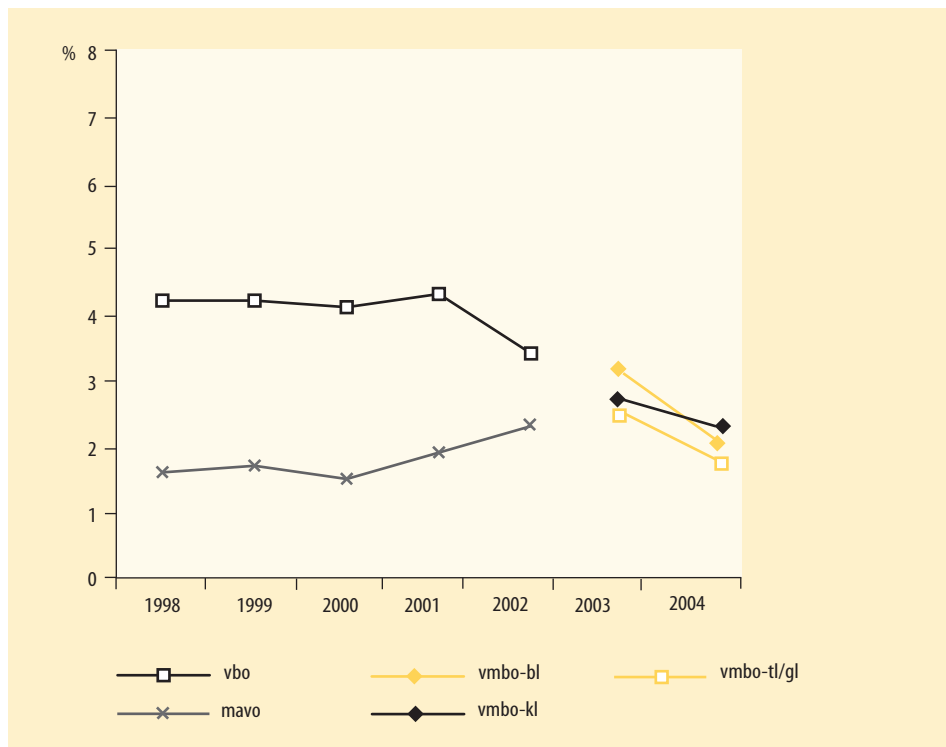
Figuur 3.3 laat het aandeel leerlingen zien dat het 4de leerjaar ongediplomeerd heeft verlaten. De cijfers van de jaren 1996 en 1997 laten we buiten beschouwing omdat deze waarschijnlijk minder betrouwbaar zijn. In de periode 1998 tot 2000 (2001 voor het VBO) bleef de ongediplomeerde uitstroom uit het 4de leerjaar redelijk constant. In deze tijdsperiode verliet ongeveer 3% van de VBO/MAVO-leerlingen het 4de leerjaar zonder diploma. De ongediplomeerde uitval was daarbij aanzienlijk hoger in het VBO (ca. 4%) dan in de MAVO (ca. 1,5%). Hier zal

13. Vooral tussen 2001 en 2002 daalde het aandeel relatief sterk. Dit zou kunnen komen doordat scholen 'bezemklassen' willen voorkomen, kleine klassen met leerlingen die nog in een oud systeem hun diploma moeten halen (Borghans & Coenen, 2007).

mee spelen dat VBO-leerlingen sneller de overstap naar de arbeidsmarkt maken dan MAVO-leerlingen, omdat zij een relatief meer beroepsgerichte opleiding volgden. Voor de laatste twee cohorten MAVO-leerlingen en het laatste cohort VBO-leerlingen verandert het beeld. Het aandeel MAVO-leerlingen dat het 4de leerjaar ongediplomeerd verliet, steeg van 1,5% naar bijna 2% in 2002 en zelfs 2,3% in 2002. Tegelijkertijd daalde het aandeel VBO-leerlingen dat het 4de leerjaar ongediplomeerd verliet met 1%-punt.

Figuur 3.3

Aandeel leerlingen dat ongediplomeerd uitstroomt uit het 4de leerjaar, 1998-2004

Bron: Onderwijsmatrix (OCW)

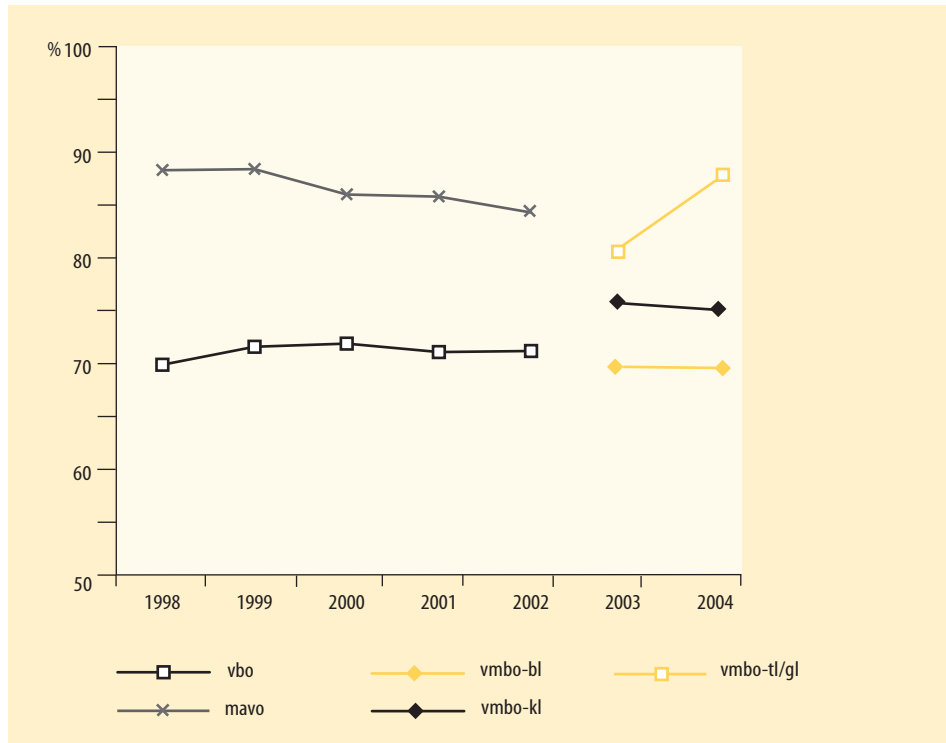
Gemiddeld is het aandeel ongediplomeerde schoolverlaters na de herstructurering vergelijkbaar met de situatie in het jaar 2002. In 2003 verliet 3,1% van de BL-leerlingen, 2,7% van de KL-leerlingen en 2,5% van de TL/GL-leerlingen het 4de leerjaar ongediplomeerd. De verschillen tussen de relatief meer beroepsgerichte opleidingen (KL en BL) en de opleidingen met een meer algemeen karakter (TL en GL) zijn hiermee kleiner geworden. In 2004 nam het aandeel in alle drie gevallen verder af. In het geval van de basisberoepsgerichte en de kaderberoepsgerichte leerweg zet zich daarmee de dalende trend uit het VBO voort. In hoeverre de afname in de ongediplomeerde uitstroom bij de theoretische leerweg en de gemengde leerweg tussen 2003 en 2004 een ommekomst van de opwaartse trend voor de MAVO-leerlingen in de jaren 2000 tot 2002 betekent, is nog te vroeg om vast te stellen.

Samenvattend kan gezegd worden dat de herstructurering geen directe invloed heeft gehad op de instroom in het 4de leerjaar, het aandeel leerlingen dat het 4de leerjaar moet overdoen en de ongediplomeerde uitstroom. De cijfers van het VMBO zijn, of sterk vergelijkbaar met de cijfers van het VBO en de MAVO, of volgen een trend die al voor 2003 zichtbaar was.

3.3 Bestemming van MAVO/VBO/VMBO schoolverlaters

Wat doen de scholieren nadat zij de opleiding succesvol verlaten hebben? Gaan zij verder met een vervolgopleiding, zoals maatschappelijk gezien gewenst, of bieden zij zich aan op de arbeidsmarkt? Figuur 3.4 laat het percentage gediplomeerde schoolverlaters zien dat in de jaren 1996 tot 2004 voor een vervolgopleiding koos.

Figuur 3.4
Doorstroom naar vervolgonderwijs

Bron: Onderwijsmatrix (OCW)

Wat betreft de MAVO-schoolverlaters zien we in de jaren 1998 tot 2002 een licht dalende trend. Koos in 1998 nog 88% voor een vervolgopleiding, in 2002 was dit gedaald tot 84%. Bij de VBO-schoolverlaters schommelde het percentage dat doorstroomde naar een vervolgopleiding tegelijkertijd rond de 70%. Het overall percentage VMBO-schoolverlaters dat in 2003 voor een vervolgopleiding koos is ongeveer hetzelfde als het percentage MAVO- of VBO-schoolverlaters dat daarvan voor een vervolgopleiding koos. Meer in detail, 81% van

de VMBO-TL/GL-schoolverlaters, 76% van de VMBO-KL-schoolverlaters en 70% van de VMBO-BL-schoolverlaters koos voor een vervolgopleiding. Terwijl dit cijfer voor de groep KL- en BL-schoolverlaters daarna redelijk constant bleef, steeg het percentage doorstromers in de groep VMBO-TL/GL-schoolverlaters in 2004 met 6%-punt. Indien deze stijging in de volgende jaren zal doorzetten, kan dit resultaat als een succesindicatie van de herstructurering gezien worden.

Natuurlijk heeft de herstructurering niet als enige doel de doorstroom naar vervolgonderwijs te verhogen. De aansluiting op het vervolgonderwijs verbeteren moet ook een betere match tussen opleiding en vervolgopleiding met zich mee te brengen. In de volgende paragraaf staat deze match centraal.

3.4 Doorstroom naar kwalificerend vervolgtraject

De overgrote meerderheid van de gediplomeerde VBO/MAVO/VMBO-schoolverlaters gaat verder met een vervolgstudie. In deze paragraaf wordt nader ingegaan op dit kwalificerende vervolgtraject. We onderscheiden hierbij effecten op de allocatie (waar komt men terecht) en effecten op het externe rendement (wat levert het op).

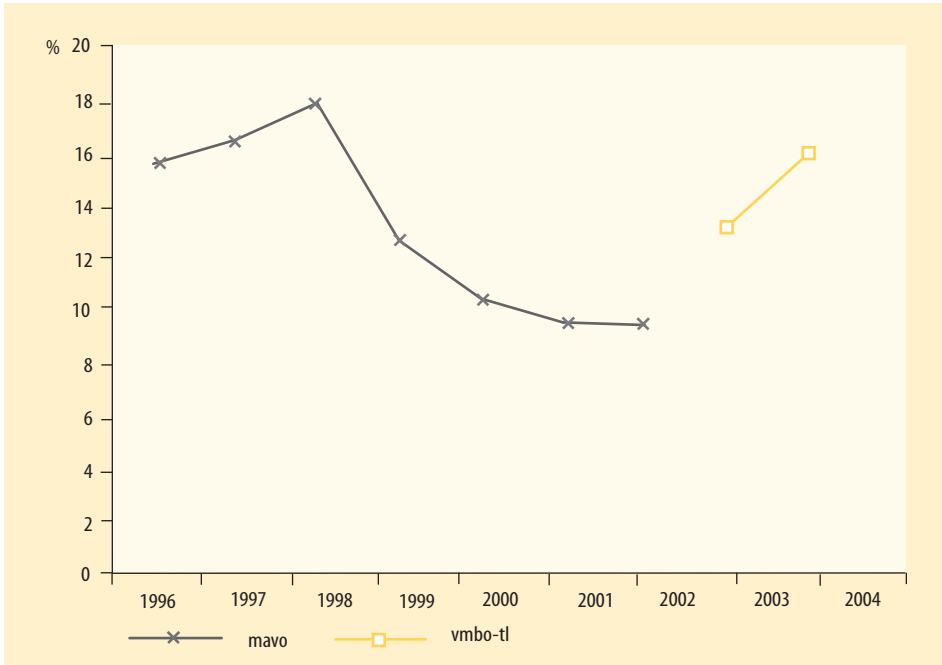
Allocatie (waar komt men terecht)

Na afronding van het VBO, de MAVO, of een van de leerwegen van het VMBO heeft een leerling verschillende mogelijkheden als vervolgopleiding. De meest voor de hand liggende vorm van vervolgopleiding is een MBO-BOL of een MBO-BBL opleiding. Voor de gediplomeerde schoolverlaters van de MAVO of de theoretische leerweg van het VMBO is verder een HAVO-opleiding een reële optie.

Figuur 3.5 laat de doorstroom van de gediplomeerde schoolverlaters van de MAVO en de theoretische leerweg van het VMBO naar de HAVO zien.¹⁴ Met rond 18% was deze doorstroom het hoogst in 1998. In de daaropvolgende jaren (tot 2002) is het aandeel gediplomeerde MAVO-schoolverlaters dat doorstroomde naar de HAVO bijna gehalveerd. Dit hangt waarschijnlijk samen met de invoering van de tweede fase in HAVO en VWO, waardoor de doorstroom vanuit MAVO moeilijker werd. Echter na de invoering van het VMBO en de theoretische leerweg nam de doorstroom weer sterk toe. In 2003 ging 13% van de gediplomeerde VMBO-TL leerlingen naar de HAVO en in 2004 was dit verder gestegen tot 16%. Hiermee lijkt de herstructurering een belangrijk doel bereikt te hebben. Immers, VMBO-schoolverlaters die naar de HAVO gaan, hebben in beginsel de mogelijkheid hun kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen in het hoger onderwijs. Natuurlijk is het van belang deze cijfers nog enigszins met terughoudendheid te presenteren. Ten eerste is de tijdsperiode na de invoering van het VMBO nog te kort om volledig zicht te krijgen op de effecten van de invoering op de doorstroom naar de HAVO. Ten tweede betekent doorstroom naar de HAVO nog niet dat deze schoolverlaters een HAVO-diploma halen. We zullen op het moment dat we het rendement in het vervolgonderwijs nader analyseren hierop terugkomen.

14. We hebben ook de doorstroom van gediplomeerde schoolverlaters van het VBO en het VMBO-GL/BL/KL naar de HAVO onderzocht. Deze is echter vrijwel nihil en wordt daarom niet in een grafiek weergegeven.

Figuur 3.5
Doorstroom naar HAVO

Bron: Onderwijsmatrix (OCW)

Figuur 3.6 gaat in op de doorstroom naar een MBO-opleiding op niveau 3 of 4. We presenteren hierbij het percentage van de gediplomeerde schoolverlaters dat voor een opleiding op een van de twee hoogste niveaus kiest, nadat zij de keuze voor verder leren in het MBO gemaakt hebben.

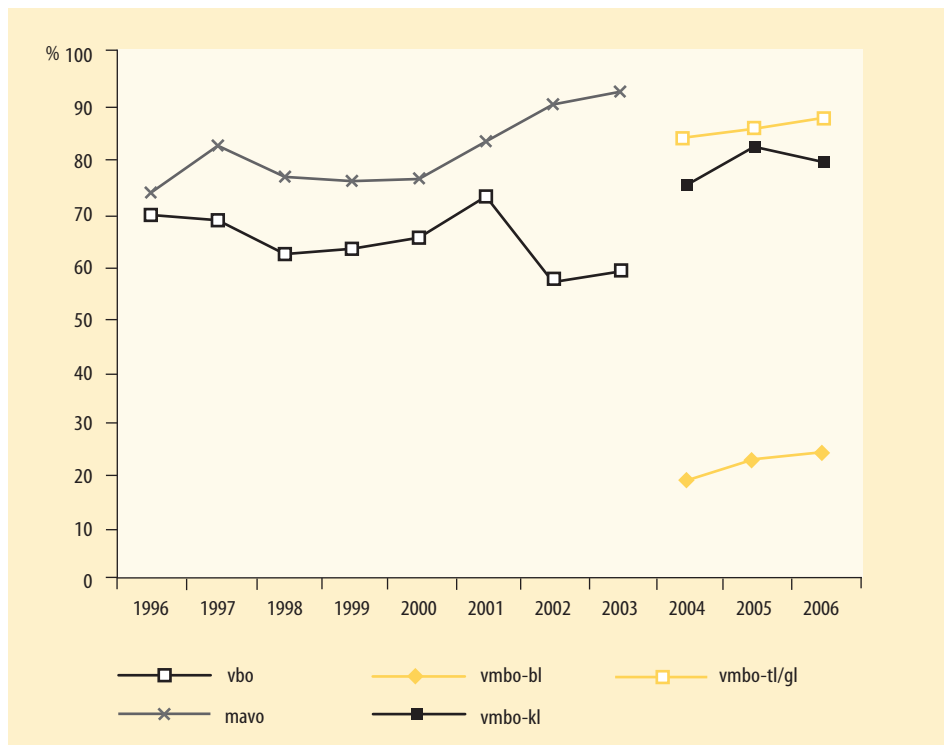
Met andere woorden, figuur 3.6 laat zien dat in 1996 rond 70% van de VBO-schoolverlaters die naar het MBO gingen een opleiding op niveau 3 of 4 volgde. Dit betekent dat aan de andere kant ongeveer 30% voor een MBO-opleiding op niveau 1 en 2 koos. In de periode 1996 tot 2002 schommelde het percentage VBO-schoolverlaters dat een vervolgopleiding op MBO niveau 3 of 4 volgde tussen de 60% en 70%. In dezelfde periode steeg het percentage MAVO-schoolverlaters dat, gegeven hun keuze voor een MBO-opleiding, in een opleiding op niveau 3 of 4 instroomde van net boven de 70% in 1996 naar net boven de 90% in 2003. Dit betekent dat in de loop van de jaren de populatie in MBO niveau 3 of 4 relatief verschoof naar leerlingen met een algemenere vooropleiding.

Niet verrassend is dat het percentage VMBO-BL-schoolverlaters dat in een MBO-niveau 3 of 4 opleiding instroomde relatief laag is. Immers, de basisberoepsgerichte leerweg is bedoeld als voorbereiding op opleidingen van niveau 1 en 2. Aan de andere kant is het percentage VMBO-KL-schoolverlaters dat in een MBO-niveau 3 of 4 opleiding instroomde groter dan het percentage VBO-schoolverlaters dat dezelfde keuze maakte. Gemiddeld koos in de jaren 2004 tot 2006 ongeveer 50% van de totale groep van VMBO-BL- en VMBO-KL-schoolverlaters voor een vervolgopleiding op MBO-niveau 3 of 4. Dit is duidelijk lager dan het

percentage VBO-schoolverlaters dat in de jaren 1996 tot 2003 dezelfde keuze maakte. Het percentage VMBO-TL/GL-schoolverlaters dat in het MBO voor een van de opleidingen op niveau 3 en 4 koos, is in de jaren 2004 tot 2006 sterk vergelijkbaar met het percentage MAVO-schoolverlaters dat in de jaren 2001 tot 2003 dezelfde keuze maakte. Samenvattend betekent dit dat de totale instroom in een MBO-niveau 3 of 4 opleiding vanuit het VMBO in de jaren 2004 tot 2006 kleiner is dan de instroom vanuit VBO en MAVO in de jaren 2001 tot 2003.

Figuur 3.6
Doorstroom naar MBO-niveau 3/4

Bron: SIS 1996 tot 2006 (ROA)

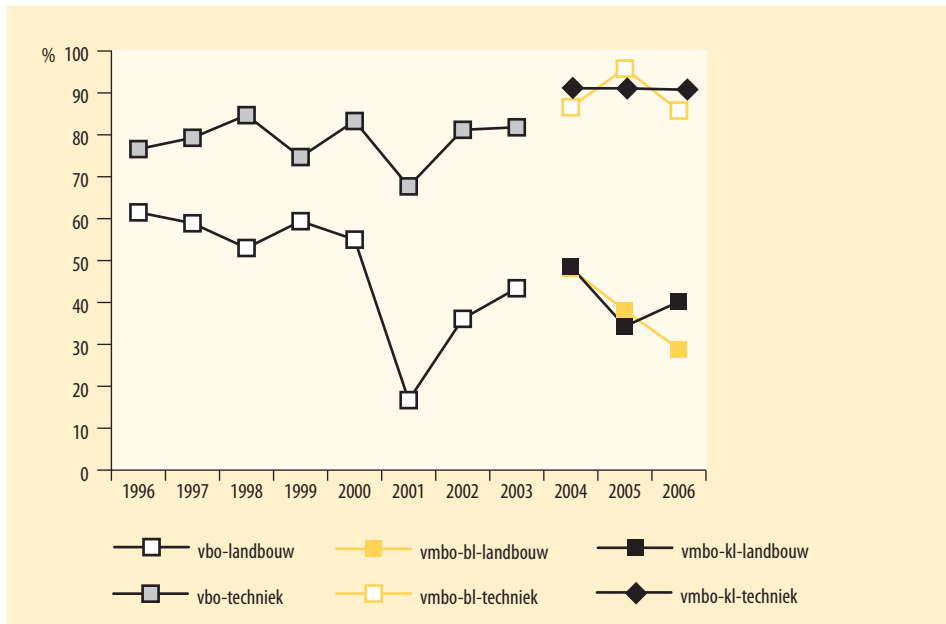
Naast de vraag voor welke type onderwijs men in aansluiting op de gevolgde VBO/MAVO/VMBO-opleiding kiest, is het interessant te onderzoeken of schoolverlaters voor een vervolgopleiding in een verwante opleidingssector kiezen of niet. Met andere woorden, beïnvloedt de keuze voor een bepaalde sector in het V(M)BO (bijvoorbeeld landbouw) de keuze voor een bepaalde sector in het MBO (bijvoorbeeld landbouw). Gegeven het algemene karakter van de MAVO en de theoretische leerweg worden die twee opleidingen in deze analyse buiten beschouwing gelaten. De gemengde leerweg is verder te klein om in sectoren op te splitsen en wordt daarom ook niet meegenomen. De volgende twee figuren laten het aandeel schoolverlaters (VBO, VMBO-BL en VMBO-KL) zien dat een verwante vervolgopleiding kiest. Figuur 3.7 doet dit voor de twee sectoren landbouw en techniek. Figuur 3.8 voor de sectoren economie en gezondheidszorg.

VMBO schoolverlaters met een technische opleiding die voor een vervolgopleiding kiezen, lijken in grote mate trouw te zijn aan hun opleidingssector. Zo koos in de afgelopen drie jaar gemiddeld 90% van de VMBO-KL en de VMBO-BL schoolverlaters uit de sector techniek voor een technische vervolgopleiding. Schoolverlaters uit de sector techniek stromen hiermee momenteel vaker door naar een technische vervolgopleiding dan in het 'oude' VBO systeem het geval was. In de periode 1998 en 2003 schommelde dit percentage tussen 70% en 80%. Waarschijnlijk speelt hier een selectie-effect: De groep scholieren die in het VMBO voor de sector techniek kiest is kleiner dan de groep scholieren die in het oude VBO voor techniek koos. De groep die nu voor techniek kiest, doet dit waarschijnlijk veel bewuster met het doel om door te stromen naar een technische vervolgopleiding in het MBO (zie ook, Coenen en Meng, 2007).

In mindere mate zijn schoolverlaters uit de sector landbouw trouw aan hun sector. Was het tussen 1996 en 2000 rond de 60%, in 2001 koos minder dan een op de vijf schoolverlaters voor een vervolgopleiding in de sector landbouw. Daarna steeg het aandeel weer naar iets boven de 40% in 2003. Na de invoering van het VMBO is in de sector landbouw een tweedeling te zien. Terwijl het aandeel gediplomeerde schoolverlaters uit de kaderberoepsgerichte leerweg dat voor een verwante vervolgopleiding koos, rond de 40% bleef schommelen, daalde het aandeel gediplomeerde schoolverlaters uit de basisberoepsgerichte leerweg. In 2006 koos nog 29% van hen een verwante vervolgopleiding.

Figuur 3.7

% dat voor verwante vervolgopleiding kiest: Sectoren landbouw en techniek

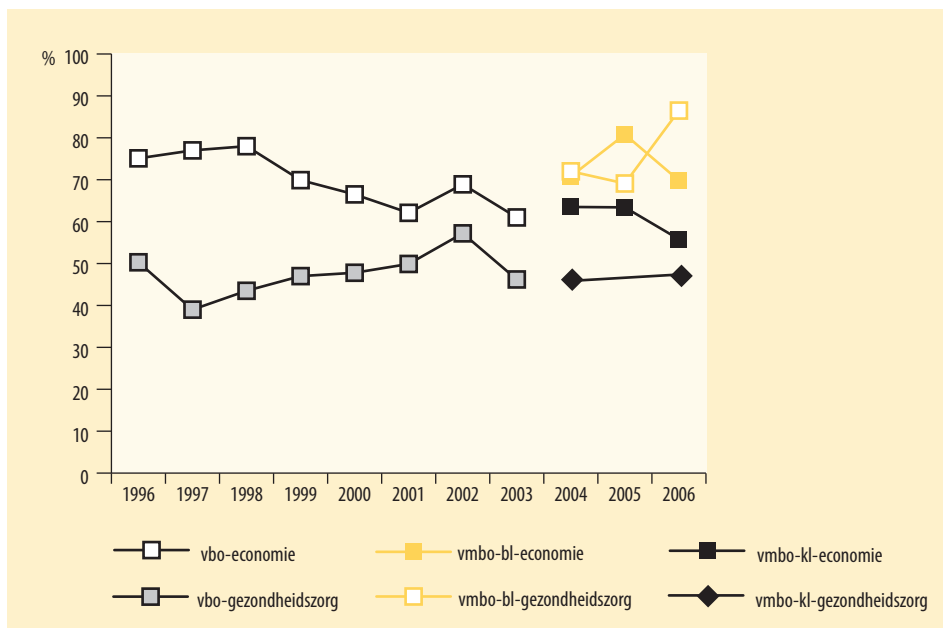
Bron: SIS 1996 tot 2006 (ROA)

Voor de sectoren gezondheidszorg en economie kunnen voor de jaren 1996 tot 2003 twee verschillende trends vastgesteld worden. Het aandeel schoolverlaters uit de sector gezond-

heidszorg dat voor een verwante vervolgopleiding koos, steeg van 40% in 1997 naar 57% in 2002. In tegenstelling hiermee nam het aandeel schoolverlaters uit de sector economie dat voor een verwante vervolgopleiding koos af van 75% in 1996 naar 60% in 2003. Na de invoering van het VMBO is in beide sectoren een duidelijk verschil te zien tussen de gediplomeerde schoolverlaters uit de kaderberoepsgerichte leerweg (KL) en de basisberoepsgerichte leerweg (BL). BL-schoolverlaters uit de sectoren economie en gezondheidszorg zijn aanzienlijk meer trouw aan hun sector dan KL-schoolverlaters. Koos in 2006 45% van de KL-schoolverlaters uit de sector gezondheidszorg en 60% van de KL-schoolverlaters uit de sector economie voor een verwante vervolgopleiding, voor de BL-schoolverlaters uit de sector gezondheidszorg bedroeg dit 70% en voor de BL-schoolverlaters uit de sector economie bedroeg het 90%. Het aandeel BL-schoolverlaters uit deze twee sectoren die voor een verwante vervolgopleiding kozen, is daarmee duidelijk hoger dan het aandeel VBO-schoolverlaters dat dit deed.

Figuur 3.8

% dat voor verwante vervolgopleiding kiest: Sectoren gezondheidszorg en economie

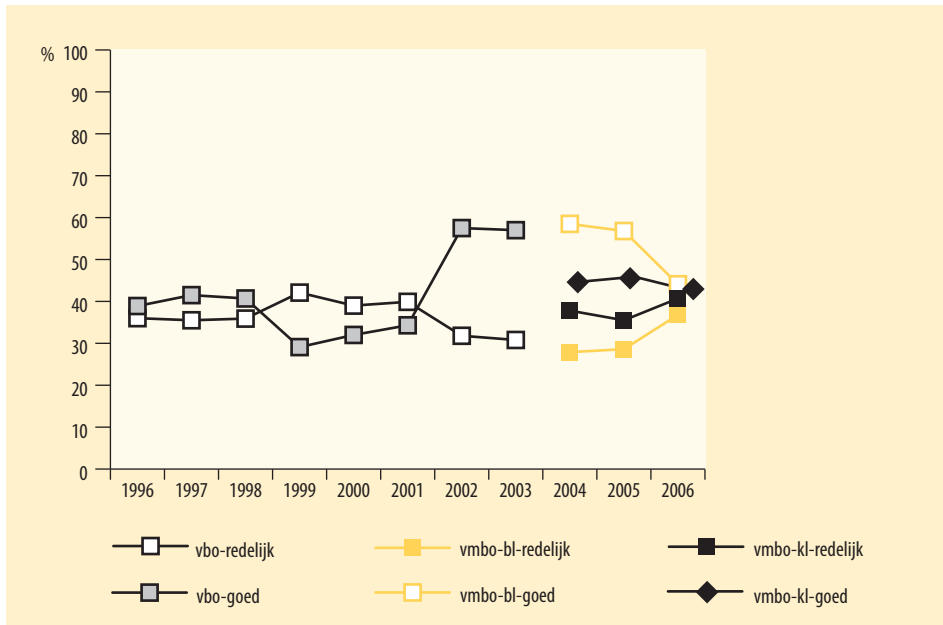
Bron: SIS 1996 tot 2006 (ROA)

De keuze voor een bepaalde vervolgopleiding en de keuze van een bepaalde sector mag dan wel een indicatie van de allocatie in het vervolgonderwijs zijn, een veel sterker teken van een succesvolle herstructurering valt af te lezen uit de tevredenheid van de schoolverlaters over de aansluiting op de vervolgopleiding. De vraag in de enquête is “hoe is de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en deze (vervolg)opleiding?”. De schoolverlaters konden aangeven dat zij de aansluiting ‘slecht’, ‘matig’, ‘redelijk’ of ‘goed’ vonden. De volgende drie figuren laten het aandeel schoolverlaters zien dat de aansluiting redelijk of goed vond. Figuur 3.9 doet dit voor de VBO-, respectievelijk, de VMBO-BL- en VMBO-KL-schoolverlaters. Figuur 3.10a en figuur 3.10b voor de MAVO-, respectievelijk, de VMBO-TL/GL-schoolverlaters.

Over de hele linie zijn de VBO-, VMBO-BL- en VMBO-KL-schoolverlaters tevreden over de aansluiting van de gevolgte opleiding op de gekozen vervolgopleiding. Immers, in ieder jaar vond minimaal 70% van de schoolverlaters dat de aansluiting 'redelijk' of 'goed' was.

Figuur 3.9

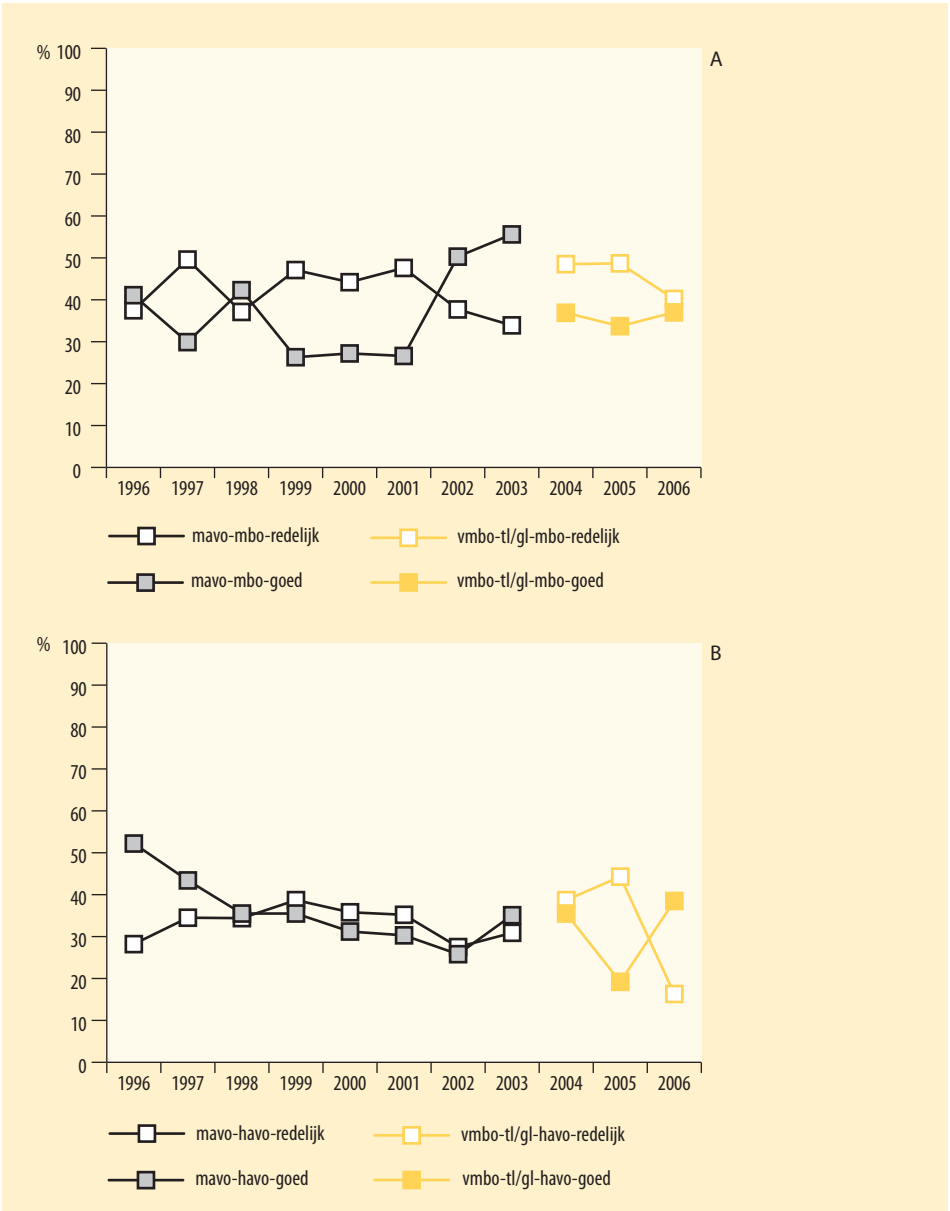
Tevredenheid met aansluiting op vervolgopleiding: VBO/VMBO-BL/VMBO-KL

Bron: SIS 1996 tot 2006 (ROA)

Zo vond in de jaren 1996 tot 1998 rond 36% van de VBO-schoolverlaters de aansluiting redelijk en 40% zelfs goed. In de jaren 1999 tot 2001 daalde het percentage dat de aansluiting goed vond en steeg het aandeel dat de aansluiting redelijk vond. Het percentage dat de aansluiting ten minste redelijk vond bleef daarbij meer of minder constant. In de laatste twee VBO-cohorten (2002 en 2003) steeg het aandeel dat de aansluiting goed vond aanzienlijk. Hoewel tegelijkertijd het aandeel dat de aansluiting redelijk vond daalde, is het aandeel dat de aansluiting redelijk of goed vond gestegen van 74% naar 88%. We kunnen natuurlijk de vraag stellen in hoeverre de herstructurering nog een verbetering met zich mee heeft kunnen brengen. Figuur 3.9 laat zien dat tenminste voor de jaren 2004 en 2005 een duidelijk onderscheid is te zien tussen het oordeel van de schoolverlaters uit de kaderberoepsgerichte leerweg en de schoolverlaters uit de basisberoepsgerichte leerweg. Zo vond in 2004 59% van de BL-schoolverlaters en 'slechts' 44% van de KL-schoolverlaters de aansluiting goed. Daarnaast vond 28% van de BL-schoolverlaters en 38% van de KL-schoolverlaters de aansluiting redelijk. In het totaal waren BL-schoolverlaters (87% vond de aansluiting redelijk of goed) hiermee licht positiever over de aansluiting dan hun KL-studiegenoten (82% vond de aansluiting redelijk of goed). Terwijl het oordeel van de KL-schoolverlaters sindsdien redelijk constant is gebleven, is het aandeel BL-schoolverlaters dat de aansluiting goed vond, afgenomen en het aandeel dat de aansluiting redelijk vond toegenomen. In 2006 vond 44% dat de aansluiting goed was en 37% dat de aansluiting redelijk was.

Figuur 3.10a en Figuur 3.10b
Tevredenheid met aansluiting op vervolgopleiding: MAVO/VMBO-TL/GL

Bron: SIS 1996 tot 2006 (ROA)

Samenvattend kunnen we vaststellen dat de herstructurering niet direct tot een betere aansluiting met het vervolgonderwijs heeft geleidt, althans in de ogen van deze groep schoolverlaters.

In tegenstelling tot de VBO-schoolverlaters en de schoolverlaters van de basis- en kaderberoepsgerichte leerweg van het VMBO, kiest een aanzienlijk deel van de verder lerende MAVO/VMBO-TL/GL-schoolverlaters voor de HAVO. Figuur 3.10a laat de tevredenheid met de aansluiting zien in het geval dat men voor een MBO-opleiding koos. Figuur 3.10b doet hetzelfde voor de doorstroom naar de HAVO.

Schoolverlaters die uit de MAVO of de theoretische/gemengde leerweg van het VMBO naar een opleiding in het MBO doorstromen, zijn net zoals hun studiegenoten uit het VBO en de basisberoepsgerichte en kaderberoepsgerichte leerweg van het VMBO redelijk tevreden met de aansluiting. Voor de jaren 1996 tot 2001 laat figuur 3.10a zien dat het percentage dat de aansluiting redelijk vond tussen ca. 40% en 50% schommelde. Tegelijkertijd vond tussen 26% en 42% de aansluiting zelfs goed. Verder zien we ook hier dat in de jaren 2002 en 2003 het percentage dat de aansluiting goed vond sterk steeg ten koste van het percentage dat de aansluiting redelijk vond. In de jaren 2002 en 2003 is de tevredenheid hoger dan in de andere jaren. In vergelijking hiermee zijn de VMBO schoolverlaters minder tevreden. Het percentage dat de aansluiting goed vond is in 2004 bijna 20%-punt lager dan in 2003 terwijl het percentage dat de aansluiting redelijk vond met 15%-punt steeg. In 2006 nam het percentage dat de aansluiting redelijk vond weer af terwijl het percentage dat de aansluiting goed vond, constant bleef. Zoals we eerder bij de doorstroom van VMBO-KL/BL naar MBO concludeerden, moeten we ook hier concluderen dat de herstructurering niet direct tot een verbetering van de aansluiting heeft geleid. Tenminste niet in de ogen van de schoolverlaters zelf.

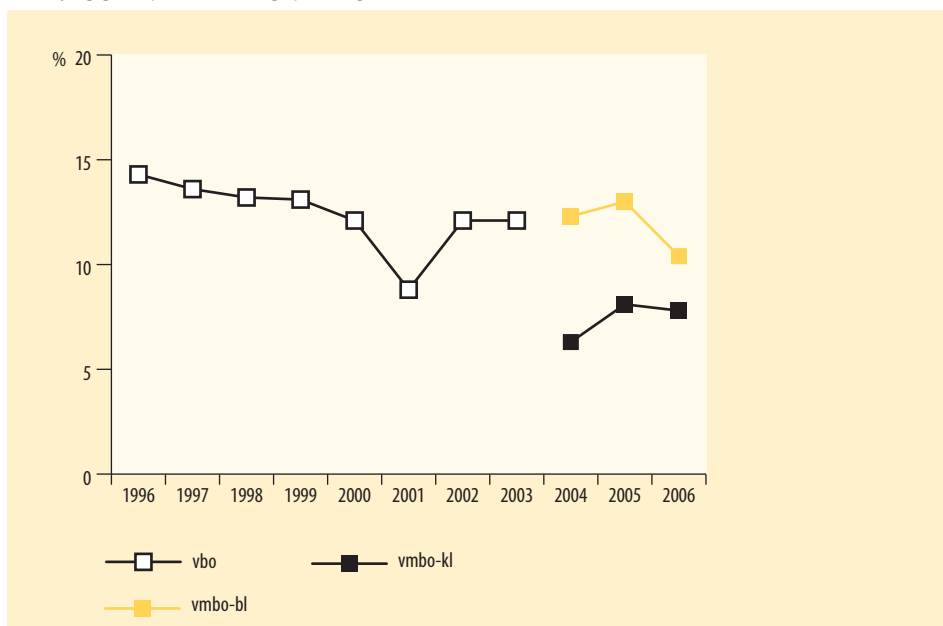
In figuur 3.5 hebben we laten zien dat de doorstroom naar de HAVO sinds de invoering van het VMBO weer een stijgende lijn laat zien. We kunnen ons afvragen of dit gepaard ging met een verbeterde aansluiting. In eerste instantie laat figuur 3.10b zien dat volgens de schoolverlaters de aansluiting in de jaren 1996 tot 2002 duidelijk verslechterde. Vond in 1996 nog meer dan de helft van de doorstromers dat de aansluiting goed en ongeveer 28% dat de aansluiting redelijk was, in 2002 was dit nog maar 26%, respectievelijk 28%. In andere woorden, bijna een op de twee MAVO-schoolverlaters die in 2002 een vervolgopleiding in de HAVO volgde was ontevreden met de aansluiting. In 2003 verbeterde de situatie enigszins. Heeft de herstructurering een verdere verbetering kunnen brengen? De cijfers voor de jaren 2004 tot 2006 laten grote schommelingen zien. Zo vond in 2004 rond 39% de aansluiting redelijk en 36% de aansluiting goed. In 2005 steeg het aandeel dat de aansluiting voldoende vond tot boven de 44% om in 2006 weer te zakken naar minder dan 20%. Tegelijkertijd vond in 2005 nog maar een op de vijf de aansluiting goed terwijl dit weer bijna 40% was in 2006. Hoewel hiermee sterke schommelingen tussen de twee antwoordcategorieën naar voren komen, is overal wel een duidelijke trend zichtbaar wat betreft de tevredenheid met de aansluiting. Vond in 2004 drie op de vier dat de aansluiting tenminste redelijk was, in 2005 is dit minder dan twee op de drie en in 2006 nog net een op de twee. De tevredenheid over de aansluiting met de HAVO is hiermee bij de VMBO-schoolverlaters aanzienlijk minder dan de tevredenheid bij de MAVO-schoolverlaters was. Hiermee heeft de herstructurering een belangrijk doel niet bereikt, namelijk de aansluiting met het vervolgonderwijs te verbeteren voor deze groep. Integendeel, het lijkt erop dat de aansluiting met de HAVO zelfs slechter is geworden, althans in de ogen van de doorstromers.

Rendement

De doorstroom naar een vervolgopleiding betekent nog niet dat deze vervolgopleiding ook succesvol afgerond wordt. Een geslaagde herstructurering van het voortgezet onderwijs zou namelijk een verhoogd rendement met zich mee moeten brengen. Wat betreft het rendement kijken we naar het aandeel schoolverlaters dat binnen de eerste anderhalf jaar van de vervolgopleiding alweer gestopt is (definitief of van studie gewisseld). Een afname van het aandeel stoppers zal erop kunnen duiden dat de scholieren beter voorbereid zijn op de vervolgopleiding en daarom minder snel een foute keuze maken of dat zij door onvoldoende prestaties gedwongen worden de vervolgopleiding te staken.

Figuur 3.11

Voortijdig gestopt met vervolgopleiding: VBO/VMBO-BL/VMBO-KL

Bron: SIS 1996 tot 2006 (ROA)

Figuur 3.11 laat zien dat het aandeel VBO-schoolverlaters dat met hun vervolgopleiding vroegtijdig stopte tussen 1996 (ca. 14%) en 2003 (ca. 12%) afnam. Na invoering van het VMBO komt tenminste voor de eerste twee cohorten (2004 en 2005) een duidelijk onderscheid tussen BL-schoolverlaters en KL-schoolverlaters naar voren. Terwijl het aandeel BL-schoolverlaters dat met de vervolgopleiding voortijdig stopte rond de 12% lag, stopte in 2004 'slechts' 6% van de KL-schoolverlaters met hun vervolgopleiding voortijdig (8% in 2005). Dit is enigszins verrassend omdat KL-schoolverlaters van deze twee cohorten de aansluiting relatief slechter vonden dan hun BL-studiegenoten (zie figuur 3.9).

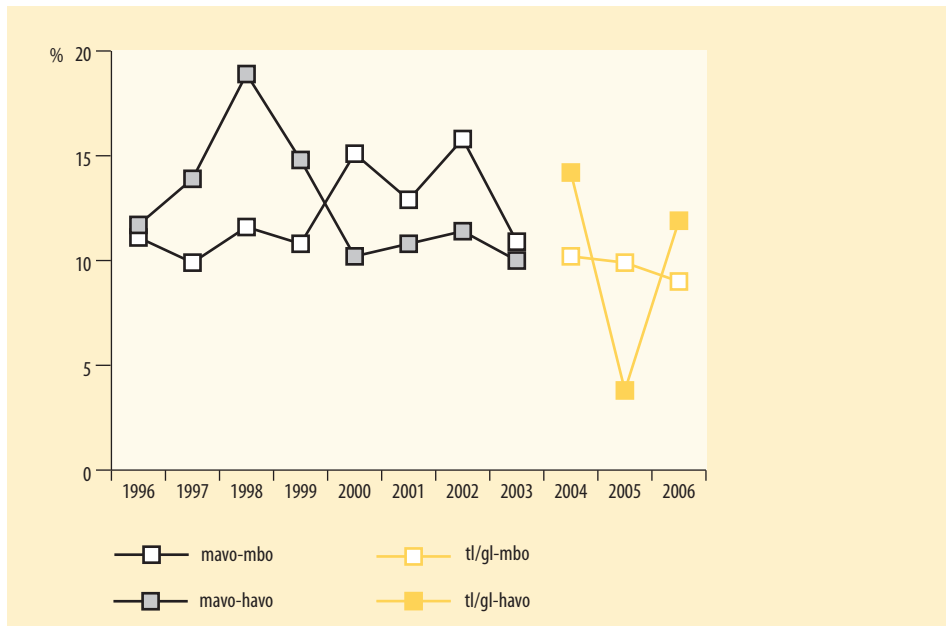
Figuur 3.12 laat zien of de schoolverlaters van de MAVO en de theoretische/gemengde leerweg van het VMBO die naar een vervolgopleiding doorstroomden, binnen de eerste anderhalf

jaar van deze vervolgopleiding alweer gestopt zijn. Ook hier onderscheiden we schoolverlaters die voor een MBO-opleiding en schoolverlaters die voor de HAVO kozen.

Wat betreft de voortijdige stoppers in een MBO-opleiding kunnen drie tijdsperioden onderscheiden worden. In de jaren 1996 tot 1999 stopte gemiddeld tussen de 10% en 12% binnen de eerste anderhalf jaar. In de periode 2000 tot 2002 was dit tussen 13% en 16%. In de jaren 2004 tot 2006 stopte tussen 10% (in 2004) en 9% (in 2006). Dit betekent dat na de herstructurering van het voortgezet onderwijs minder schoolverlaters van deze groep voortijdig met hun MBO-opleiding stoppen. Hoewel we eerder geen directe effecten van de herstructurering op de allocatie van deze groep schoolverlaters konden vaststellen, laat figuur 3.12 hiermee zien dat het rendement ogenschijnlijk na de herstructurering verbeterd is.

Figuur 3.12

Voortijdig gestopt met vervolgopleiding: MAVO/VMBO-TL/GL

Bron: SIS 1996 tot 2006 (ROA)

Figuur 3.12 geeft ook informatie over voortijdige stoppers in de HAVO. Eerder hebben we laten zien dat na de invoering van het VMBO het percentage schoolverlaters dat voor de HAVO koos, weer toenam. Verder kwam naar voren dat VMBO'ers de aansluiting met de HAVO slechter vonden dan MAVO'ers dat vonden. Wat heeft dit voor een invloed op het rendement? Met uitzondering van de jaren 1997 tot 1999 laat figuur 3.12 zien dat van de MAVO-schoolverlaters die voor de HAVO kozen tussen 10% en 12% binnen de eerste anderhalf jaar stopte. In de jaren 1997 tot 1999 was dit aanzienlijk meer. Hier zal meespelen dat de krappe arbeidsmarkt in deze tijdsperiode een sterke aantrekkingskracht had. De cijfers voor de jaren 2004 tot 2006 laten een sterke variatie zien. Stopte in 2004 rond 14% met de HAVO-vervolgopleiding, in 2004 was het minder dan 4% en in 2006 weer 12%. Gezien deze uitkomsten is het moeilijk een duidelijke conclusie te trekken. De cijfers voor 2004 en 2006 duiden op een slechter rendement, terwijl het cijfer voor 2005 een sterk verbeterd rendement

laat zien. Over de drie jaren gerekend stopte gemiddeld een op de tien voortijdig met de vervolgopleiding. Dit is evenveel als het gemiddelde in de jaren 2000 tot 2003. Samenvattend betekent dit dat het aandeel schoolverlaters van de theoretische leerweg dat in de jaren 2004 tot 2006 succesvol op weg richting HAVO-diploma was hoger is dan het aandeel MAVO-schoolverlaters dat in de jaren 2000 tot 2003 dezelfde weg bewandelde.

3.5 Doorstroom naar arbeidsmarkt

Hoewel het VBO, de MAVO en het VMBO officieel als opleiding gezien worden die scholieren voor een vervolgopleiding voorbereiden, hebben we in paragraaf 3.3 laten zien dat een deel van de gediplomeerde schoolverlaters niet voor een kwalificerende vervolgopleiding kiest maar zich op de arbeidsmarkt aanbiedt. Volgens de gehanteerde definitie worden deze aanbieders als voortijdige schoolverlaters gezien.¹⁵ Ofschoon de herstructurering in het voortgezet onderwijs en de invoering van het VMBO als hoofddoel had om de aansluiting met het vervolgonderwijs te verbeteren, is het interessant om kort op de eventuele gevolgen van de herstructurering voor de groep arbeidsmarktaanbieders in te gaan. Immers, een verbetering wat betreft de aansluiting op het vervolgonderwijs zal ten koste kunnen gaan van de aansluiting op de arbeidsmarkt. We analyseren in deze paragraaf uitsluitend resultaten betreffende de allocatie (waar komt men terecht) van de gediplomeerde schoolverlaters.¹⁶

Allocatie

Een succesvolle intrede op de arbeidsmarkt wordt onder andere bepaald door het soort werk dat men heeft gevonden. De inhoud van de functie bepaalt in grote mate in hoeverre schoolverlaters de mogelijkheid hebben om hun kennis en vaardigheden te benutten. Daarnaast bepalen de inhoud en het niveau van het werk in sterke mate de financiële vergoeding die hier tegenover staat. De meeste scholieren volgen, behalve voor hun persoonlijke ontwikkeling, een opleiding om later betere kwalificaties te hebben bij het vinden van passend werk. Alhoewel het in het geval van gediplomeerde schoolverlaters van het VBO, de MAVO of het VMBO in bijna alle gevallen om startfuncties gaat, mag men ervan uitgaan, dat ook voor deze groep schoolverlaters de kwaliteit van het werk toeneemt naarmate een functie beter aansluit op de gevolgde opleiding wat betreft richting en niveau.

Figuur 3.13 laat het percentage gediplomeerde schoolverlaters zien dat aangeeft in een functie werkzaam te zijn waarvoor door de werkgever minimaal een VBO-/MAVO-/VMBO-diploma vereist wordt. Vanwege het relatief lage niveau van de opleiding werkt de groep schoolverlaters massaal in een functie op eigen niveau. Hierbij zijn gemiddeld geen significante verschillen te

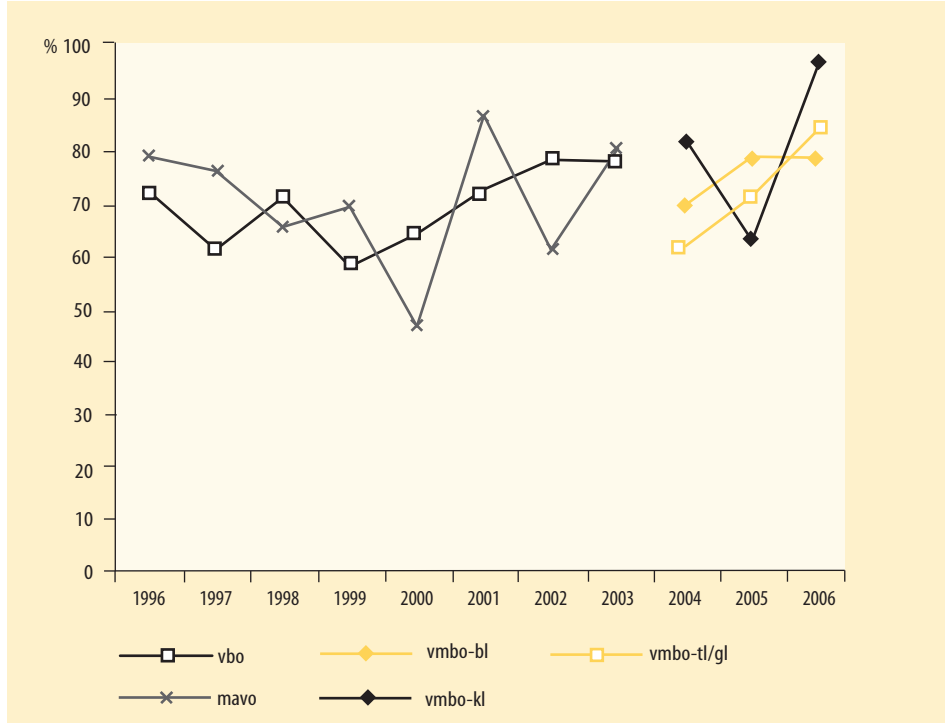
15. Volgens de officieel gehanteerde definitie worden voortijdige schoolverlaters gedefinieerd als jongeren tussen 12 en 23 jaar die zonder startkwalificatie (een diploma op minimaal HAVO- of MBO2-niveau) ten minste een maand zonder geldige reden hebben verzuimd om onderwijs te volgen en/of niet meer bij een onderwijsinstelling als deelnemer staan ingeschreven.

16. Het rendement op de arbeidsmarkt (bijvoorbeeld uurloon of werkloosheid) is bij deze groep sterk beïnvloed door externe arbeidsmarktfactoren. Presentatie van deze gegevens zal daarom snel een foutief beeld kunnen geven. Zo stroomden de VBO- en MAVO-schoolverlaters eind jaren negentig op de arbeidsmarkt in ten tijde van een sterk groeiende economie terwijl de VMBO-schoolverlaters, tenminste in de jaren 2004 en 2005, met een tegenvallend economische groei geconfronteerd werden.

zien tussen VBO- en MAVO-schoolverlaters of tussen schoolverlaters uit de onderscheiden VMBO-leerwegen. Ook heeft de herstructurering blijkbaar geen effect gehad.

Figuur 3.13

Allocatie: werkzaam op eigen niveau

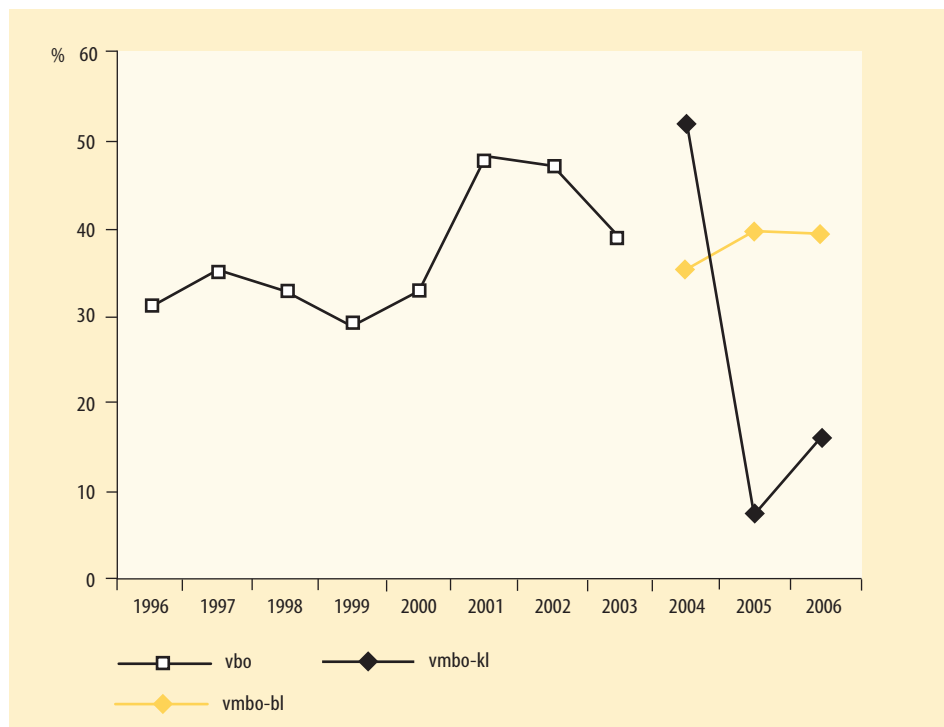
Bron: SIS 1996 tot 2006 (ROA)

De kwaliteit van het werk wordt mede bepaald door de mate waarin de functie in dezelfde richting als de afgesloten opleiding ligt. Dit is bepaald aan de hand van de opleidingsrichting die voor het vervullen van de functie door de werkgever wordt vereist. Deze opleidingsrichting zegt iets over de mate waarin de gediplomeerde werkzaamheden heeft die binnen het beroependomein vallen waarvoor hij of zij is opgeleid. Van dit 'eigen' beroependomein is sprake wanneer voor de functie de eigen opleidingsrichting of een daaraan verwante opleidingsrichting vereist werd. Het percentage werkende schoolverlaters dat in een eigen of verwante opleidingsrichting werk heeft gevonden staat in figuur 3.14. Gegeven het algemene karakter van de MAVO en de theoretische/gemengde leerweg worden die twee opleidingen in deze analyse buiten beschouwing gelaten. Minder dan de helft van de werkzame gediplomeerde schoolverlaters heeft werk in het eigen beroependomein gevonden. In de periode 1996 tot 2000 was rond een op de drie werkzame VBO-schoolverlaters werkzaam in het eigen beroependomein. In de periode 2001 tot 2003 schommelde dit percentage tussen 49% in 2000 en 38% in 2003. Na de herstructurering komt een duidelijk verschil tussen de schoolverlaters uit de basisberoepsgerichte en de schoolverlaters uit de kaderberoepsgerichte leerweg naar voren. Terwijl gemiddeld 40% van de BL-schoolverlaters een functie binnen het eigen beroependomein vindt, is het van de KL-schoolverlaters in 2005 minder dan 10% en in 2006 rond 15%. In

hoeverre dit een gevolg van de herstructurering in het voortgezet onderwijs is en de doelstelling de aansluiting met het vervolgonderwijs te verbeteren, is moeilijk te zeggen.

Figuur 3.14

Allocatie: werkzaam binnen eigen domein: VBO/VMBO-BL/VMBO-KL

Bron: SIS 1996 tot 2006 (ROA)

3.6 Conclusie

Vanaf 1998 hebben de vernieuwingen in het voortgezet onderwijs als algemeen doel de aansluiting op het vervolgonderwijs te verbeteren. In dat kader zijn, met ingang van het schooljaar 1999/2000, scholen met VBO en MAVO in het eerste leerjaar gestart met de invoering van het VMBO. In dit hoofdstuk hebben we geprobeerd een bijdrage te leveren aan de discussie of deze herstructurering tot de gewenste verbetering in de aansluiting met het vervolgonderwijs heeft gevoerd.

In eerste instantie hebben we aan de hand van een drietal indicatoren eventuele effecten tijdens de schoolloopbaan in het V(M)BO en de MAVO in kaart gebracht. Hierbij kwam naar voren dat de herstructurering niet tot een verandering in de totale populatie heeft geleid. Ook was duidelijk zichtbaar dat, gezien het aantal scholieren, de theoretische leerweg en de gemengde leerweg ongeveer even groot zijn als de vroegere MAVO. De omvang van de kaderberoepsgerichte en de basisberoepsgerichte leerweg is in totaal vergelijkbaar met de omvang van het vroegere VBO. Verder hebben we laten zien dat de herstructurering niet tot een

verandering in de ongediplomeerde uitstroom uit het 4de leerjaar heeft geleid. Daarnaast is het aandeel leerlingen dat het 4de leerjaar over moest doen niet sterker gestegen of gedaald dan daarvoor.

In tweede instantie hebben we aan de hand van enkele indicatoren de aansluiting met het vervolgonderwijs en het rendement in het vervolgonderwijs besproken. Hierbij is het van belang om een onderscheid tussen drie groepen gediplomeerde schoolverlaters te maken. Ten eerste de groep VBO en VMBO-BL/KL-schoolverlaters, ten tweede de groep MAVO en VMBO-TL/GL-schoolverlaters die doorstromen naar een MBO-opleiding en ten derde de groep MAVO en VMBO-TL schoolverlaters die doorstromen naar de HAVO.

In het geval van de eerste twee groepen (doorstromers naar het MBO) laten onze analyses zien dat de herstructurering niet tot een echte verandering in de aansluiting met het vervolgonderwijs heeft geleid. Voor beide groepen geldt dat de schoolverlaters al vóór de herstructurering tevreden waren met de aansluiting en dat hun oordeel na de herstructurering niet veranderd is.

Het meest in het oog springende zijn de effecten van de herstructurering op de derde groep (de doorstromers naar de HAVO) te hebben. We vinden dat het percentage dat de HAVO als vervolgopleiding kiest sinds de invoering van het VMBO weer duidelijk toeneemt. Hiermee lijkt de dalende trend van de jaren 1998 tot 2002 doorbroken te zijn. Volgens de schoolverlaters ging dit overigens niet gepaard met een betere aansluiting tussen het VMBO en de HAVO. In tegendeel, het percentage schoolverlaters dat de aansluiting tussen het VBO, de MAVO of het VMBO en de HAVO redelijk of goed vond was in 2006 met 55% rond 14%-punt lager dan gemiddeld in de jaren 1996 tot 2003. Minder tevredenheid betekent overigens niet dat de vervolgopleiding sneller afgebroken wordt. Het aandeel VMBO-TL schoolverlaters dat anderhalf jaar nadat zij met de HAVO begonnen zijn nog steeds succesvol op weg naar een HAVO-diploma is, is aanzienlijk hoger dan het aandeel MAVO-schoolverlaters dat in de jaren 2002 tot 2003 op deze weg was.

Tot slot van dit hoofdstuk zijn we kort ingegaan op de vraag of de doelstelling om de aansluiting met het vervolgonderwijs te verbeteren ten koste ging van de aansluiting met de arbeidsmarkt. Dit lijkt niet het geval te zijn. Zowel de aansluiting wat betreft functieniveau als de aansluiting wat betreft functierichting lijkt niet door de herstructurering beïnvloed te zijn.

4

De effecten van de invoering van de tweede fase op leerlingenstromen tijdens en na het HAVO en het VWO

In de schooljaren 1998-1999 (bij één derde van de scholen) en 1999-2000 (bij de overige tweede) werd de tweede fase ingevoerd bij HAVO en VWO. In plaats van een vakkenpakket samen te stellen kiezen scholieren van HAVO en VWO voor aanvang van het vierde leerjaar voor een profiel. Er zijn vier profielen: Cultuur & Maatschappij, Economie & Maatschappij, Natuur & Gezondheid, en Natuur & Techniek, waarbij door toevoegen van keuzevakken deze profielen uitgebreid kunnen worden, eventueel tot dubbele profielen als 'natuur, gezondheid & techniek' of 'cultuur, economie & maatschappij'. Ook worden leerlingen geacht om op een meer zelfstandige manier te leren werken en studeren, door zelf kennis te vergaren in plaats van passief kennis te leren van een docent die voor de klas staat. Dit gebeurt in een 'studiehuis setting'. Hierin verandert de rol van de docent. Naast het overdragen van kennis dient hij/zij de leerling ook te coachen begeleiden.

De tweede fase heeft als belangrijkste doelen:

- De aansluiting tussen het HAVO en VWO op het hoger onderwijs verbeteren
- Het onderwijsprogramma in de hogere leerjaren moderniseren en leerlingen in beter herkenbare en meer samenhangende programma's gericht voorbereiden op bepaalde opleidingen in het hoger onderwijs
- Scholen meer ruimte geven in de keuze van werkvormen in het onderwijsprogramma voor de hogere leerjaren (ROA, 2005).

In dit hoofdstuk wordt er een beeld gegeven van de effecten van de invoering van de tweede fase (en de bijbehorende profielen) op de leerlingenstromen van het HAVO en het VWO. De cijfers uit dit hoofdstuk zijn ontleend aan de onderwijsmatrix en betreffen dus registerdata. Eerst wordt er inzicht gegeven in de totale leerlingenomvang van het HAVO en het VWO en de ontwikkeling hiervan. Vervolgens komen ongewenste leerlingenstromen aan bod in de vorm van de indicatoren zittenblijven en ongediplomeerd uitstromen. De tegenhanger hiervan wordt gevormd door de indicator bevordering naar het volgende leerjaar. Daarna wordt er ingegaan op corrigerende stromen die plaatsvinden om een verkeerde selectie te herstellen. Dit door het weergeven van de tussentijdse afstroom van leerlingen van HAVO naar VMBO-TL (of de vroegere MAVO), de tussentijdse afstroom van leerlingen van VWO naar HAVO en de tussentijdse opstroom van leerlingen van HAVO naar VWO. Vervolgens wordt er inzicht gegeven in de ontwikkeling van het aantal gediplomeerden van het HAVO en het VWO. Daarna komen de doorstroompatronen aan bod, en wel de doorstroom van HAVO-gediplomeerden naar respectievelijk VWO, MBO en HBO, en de doorstroom van VWO-gediplomeerden naar respectievelijk HBO en WO. Tevens komt de uitstroom naar de arbeidsmarkt van gediplomeerden van HAVO en VWO aan de orde.

4.1 Leerlingenstromen binnen het HAVO en het VWO

In tabel 4.1 wordt weergegeven wanneer de invoering van de tweede fase betrekking had op welke groepen leerlingen.

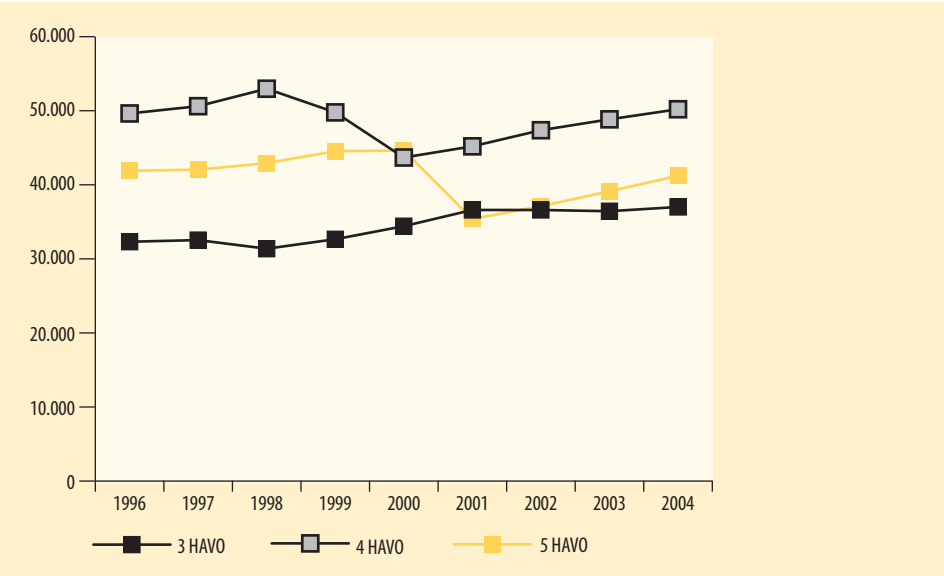
Tabel 4.1
Tijdstip van invoering van de tweede fase per niveau en leerjaar

	Jaar van invoering	leerjaar 4	leerjaar 5	leerjaar 6	Jaar van gediplomeerde uitstroom
HAVO	1998-1999	1998-1999	1999-2000	n.v.t.	1999-2000
	1999-2000	1999-2000	2000-2001	n.v.t.	2000-2001
VWO	1998-1999	1998-1999	1999-2000	2000-2001	2000-2001
	1999-2000	1999-2000	2000-2001	2001-2002	2001-2002

Totalen

Figuur 4.1 geeft het totaal aantal leerlingen weer voor de bovenste drie leerjaren van het HAVO.

Figuur 4.1
Aantal leerlingen in 3 HAVO, 4 HAVO en 5 HAVO, 1996-2004

Bron: Onderwijsmatrix (OCW)

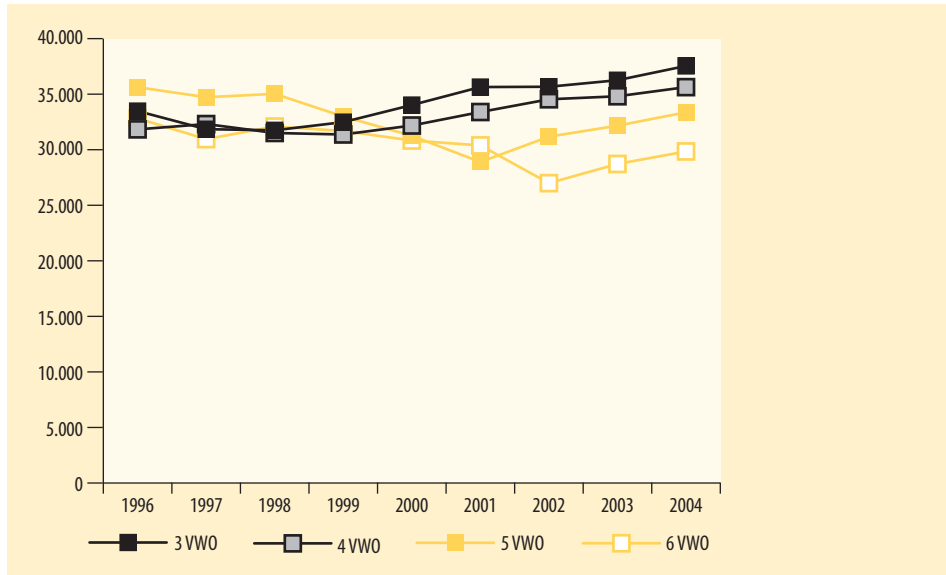
Tussen 1996 en 1998 waren er ongeveer 32.000 leerlingen in 3 HAVO. Tot 2001 steeg dit aantal tot bijna 37.000 om vervolgens weer constant te blijven. Het aantal leerlingen in 4 HAVO steeg tussen 1996 en 1998 van bijna 50.000 tot 53.000 om vervolgens twee jaar sterk te dalen tot bijna 44.000. In de jaren daarna steeg het aantal leerlingen in het vierde leerjaar

van het HAVO weer tot 50.000. Voor de leerlingen van 5 HAVO is een zelfde soort beweging waar te nemen als voor de leerlingen van 4 HAVO, zij het met een vertraging van een jaar. Tot 2000 steeg het aantal leerlingen gestaag van 42.000 tot bijna 45.000 om vervolgens in één jaar scherp te dalen naar ongeveer 35.000. Vanaf 2001 steeg het aantal weer tot 41.000. In de komende paragrafen zullen we nog enkele oorzaken van de verschuivingen bespreken.

In figuur 4.2 worden ook voor VWO de totalen weergegeven vanaf leerjaar drie.

Figuur 4.2

Aantal leerlingen in 3 VWO, 4 VWO, 5 VWO en 6 VWO, 1996-2004

Bron: Onderwijsmatrix (OCW)

Tussen 1996 en 1999 bleef het aantal leerlingen in 3 VWO redelijk constant rond de 33.000 om vervolgens tussen 1999 en 2001 én tussen 2002 en 2004 te stijgen tot 37.500. Ook het aantal leerlingen in 4 VWO bleef min of meer constant op 32.000 tussen 1996 en 1999 om vervolgens gestaag te stijgen tot bijna 36.000. Het aantal leerlingen in 5 VWO bleef tussen 1996 en 1998 rond de 35.000 om vervolgens tot 2001 flink te dalen tot bijna 29.000 leerlingen. In de jaren daarna steeg het aantal weer tot ruim 33.000. Het aantal leerlingen van 6 VWO ten slotte, schommelde tussen 1996 en 2001 tussen de 30.000 en 33.000 leerlingen, daalde in 2002 sterk tot 27.000 om vervolgens weer te stijgen tot 30.000 leerlingen.

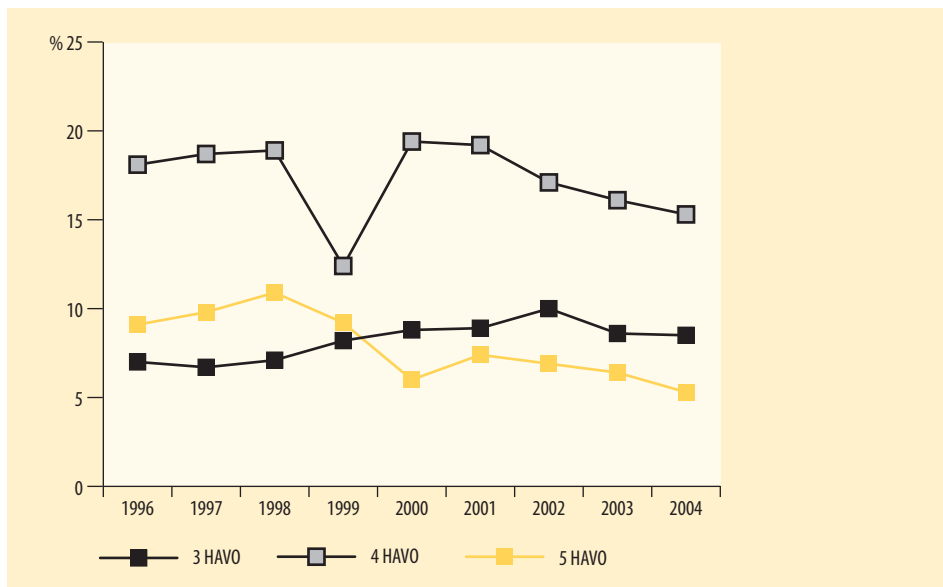
Zittenblijven

In figuur 4.3 wordt voor leerlingen van 3 HAVO, 4 HAVO en 5 HAVO het aandeel zittenblijvers weergegeven.

Figuur 4.3

Aandeel zittenblijvers HAVO, per leerjaar, 1996-2004

Bron: Onderwijsmatrix (OCW)

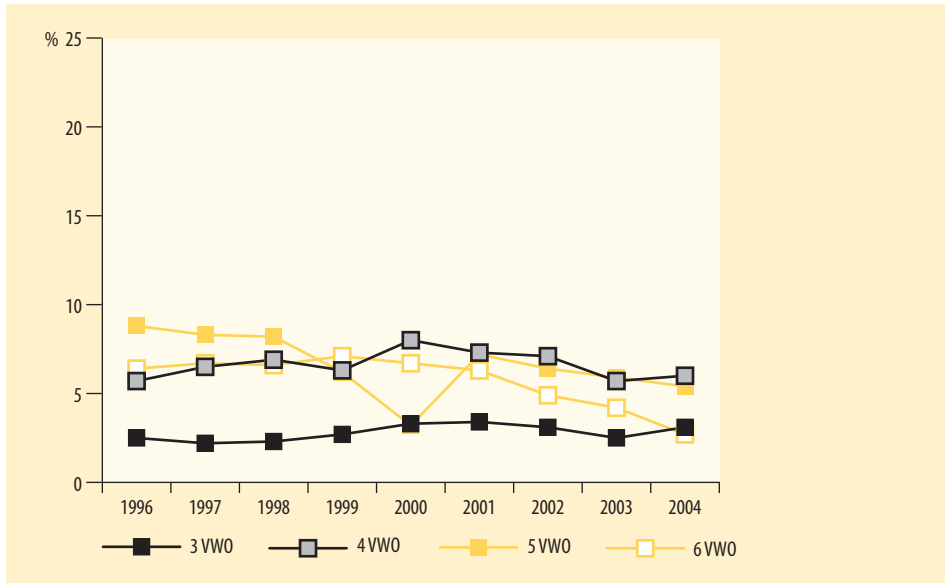
Leerlingen van 3 HAVO bleven tot 1999 het minst vaak zitten van alle leerlingen van de bovenste drie leerjaren van het HAVO. Tussen 1997 en 2002 steeg dit aandeel van 7 tot 10%. In de laatste twee jaren daalde dit aandeel echter weer tot 8,5%. Leerlingen van 4 HAVO bleven veruit het vaakst zitten, gemiddeld rond de 17%. Tussen 1996 en 1998 lag dit aandeel rond de 19% om vervolgens in 1999 flink te dalen tot 13%, waarna het aandeel in 2000 en 2001 weer onverminderd hoog was. Dit dal is duidelijk het gevolg van de laatste jaargang leerlingen die nog HAVO oude stijl zijn gaan afronden. Voor leerlingen van 5 HAVO is een soortgelijke daling te zien, al is deze wel verdeeld over 1999 en 2000. Sinds 2001 daalde het aandeel zittenblijvers van 4 HAVO tot ongeveer 15%. Het aandeel zittenblijvers in 5 HAVO ten slotte, steeg tussen 1996 en 1998 licht, van 9% tot 11%, om daarna dus onder invloed van de laatste jaargangen leerlingen oude stijl flink te dalen in 1999 en 2000. Sinds 2001 daalde dit aandeel verder tot het laagste punt in 2004: 5%.

Al met al is er voor de leerlingen van de bovenbouw een dalende trend ingezet in de afgelopen jaren. De invoering van de tweede fase lijkt dus gepaard te gaan met minder zittenblijvers in het HAVO.

In figuur 4.4 wordt ook voor VWO'ers het aandeel zittenblijvers weergegeven voor de bovenste leerjaren.

Figuur 4.4

Aandeel zittenblijvers VWO, per leerjaar, 1996-2004

Bron: Onderwijsmatrix (OCW)

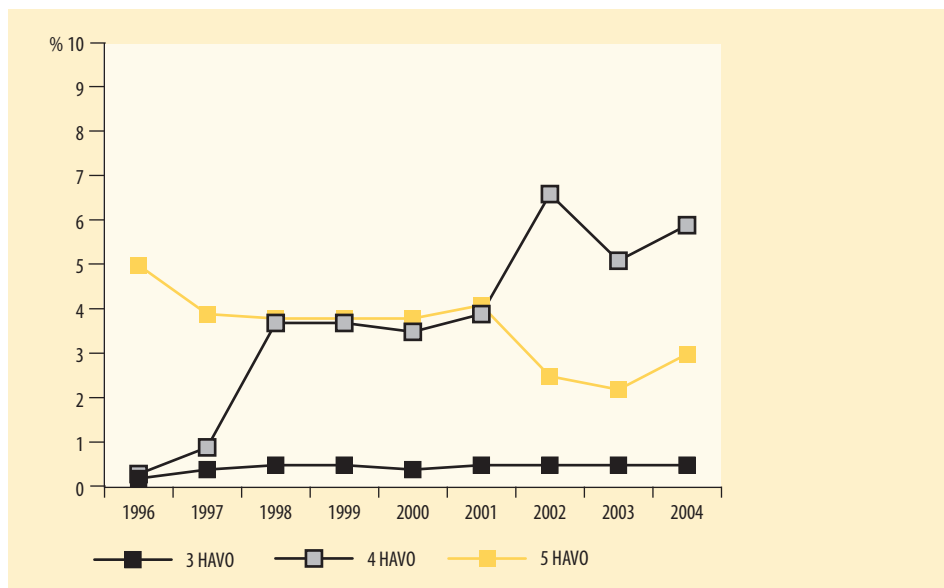
Het aandeel zittenblijvers van 3 VWO is redelijk constant gebleven tussen 1996 en 2004: tussen de 2,2% en de 3,4%. Leerlingen van 4 VWO zijn in 2004 even vaak als in 1996 blijven zitten: rond de 6% van hen deed dit. In de tussenliggende jaren fluctueerde dit aandeel behoorlijk, maar is het nooit hoger dan 8% geweest. Wel steeg het aandeel tussen 1999 en 2000 aanzienlijk, mogelijk door de invoering van de tweede fase en het voorkomen van 'bezemklassen'. Bij twijfelgevallen zou men een leerling eerder kunnen laten doubleren, omdat hij/zij anders in de latere leerjaren in de problemen zou kunnen komen en dan niet meer kunnen blijven zitten. Het aandeel leerlingen van 5 VWO, dat bleef zitten daalde tussen 1998 en 2000 zeer sterk, om in 2001 weer binnen de trend van 1998 te komen. Rond de invoering van de tweede fase bleven dus eerst veel minder leerlingen zitten, die blijkbaar nog in het oude systeem konden slagen, waarna het aandeel meer dan verdubbelde tot ruim 7%. In de laatste jaren daalde het aandeel weer tot 5,5%. De leerlingen van 6 VWO bleven tussen 1996 en 2001 ongeveer even vaak zitten, rond de 6,5% van hen deed dit. Vervolgens is dit aandeel in de laatste jaren sterk gedaald tot beneden de 3%. Het aandeel zittenblijvers in de bovenste leerjaren van het VWO is derhalve sinds de invoering van de tweede fase gedaald, na aanvankelijke sterke schommelingen.

Ongediplomeerde uitstroom

De vraag is wat voor invloed de invoering van de tweede fase gehad heeft op de ongediplomeerde uitstroom. In figuur 4.5 wordt het aandeel leerlingen dat ongediplomeerd uitstroomt uit het HAVO weergegeven per leerjaar.

Figuur 4.5

Aandeel leerlingen dat ongediplomeerd uitstroomt, HAVO, per leerjaar, 1996-2004

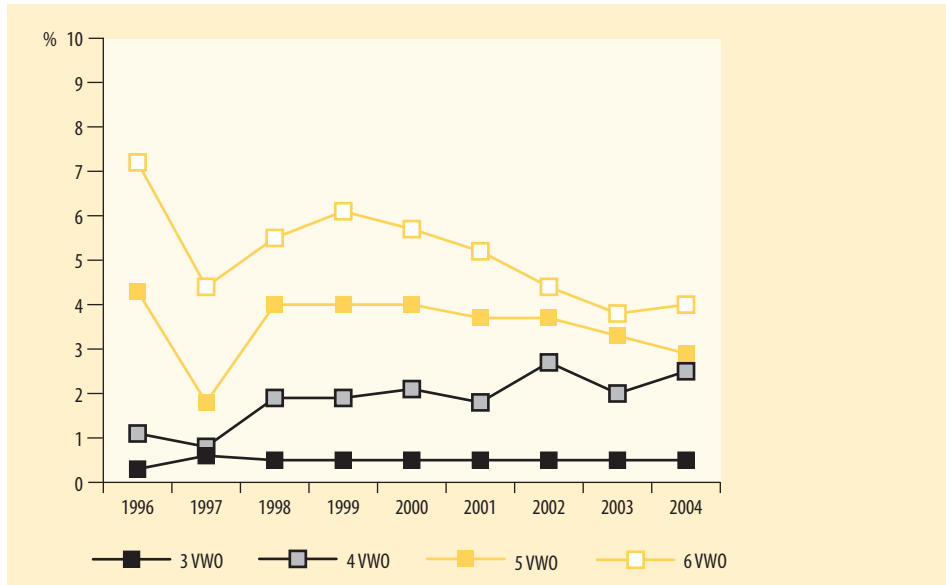
Bron: Onderwijsmatrix (OCW)

Leerlingen van 3 HAVO stromen nauwelijks ongediplomeerd uit. Zeer stabiel geldt dit voor slechts ongeveer 0,5% van de leerlingen in 3 HAVO. Bij leerlingen van 4 HAVO is dit anders: In 1996 was de ongediplomeerde uitstroom onder deze leerlingen nog bijna 0, in 1998 is het aandeel dat ongediplomeerd uitstroomt gestegen tot bijna 4%. Vervolgens bleef dit aandeel tot en met 2001 redelijk constant om in 2002 te stijgen tot bijna 7%. In 2004 stroomde 6% van de leerlingen van 4 HAVO ongediplomeerd uit. Bij de leerlingen van 5 HAVO is een omgekeerde ontwikkeling te zien. Sinds 1996 is het aandeel leerlingen dat ongediplomeerd uitstroomt gedaald van 5% naar 3% in 2004, hoewel het aandeel in 2003 nog iets lager was.

Leerlingen van 3 VWO stromen, net als leerlingen van 3 HAVO nauwelijks ongediplomeerd uit (zie figuur 4.6). Ongeveer 0,5% van hen stroomde toch uit zonder diploma. Ook bij de leerlingen van 4 VWO is de ongediplomeerde uitstroom nog vrij gering, met gemiddeld ongeveer 2%. Wel steeg dit aandeel tussen 1996 en 2004 van 1% tot ruim 2,5%. Leerlingen van 5 VWO zijn op een lage uitschieter in 1997 na geleidelijk steeds iets minder ongediplomeerd uitgestroomd. Het aandeel dat dit deed daalde van 4,3% naar 2,9%. Eenzelfde ontwikkeling is ook te zien voor leerlingen van 6 VWO, alleen dan met over de hele periode een hoger aandeel voortijdige uitstromers. In 1996 was het aandeel dat dit deed nog ruim 7%, in 2004 nog 4%.

Figuur 4.6

Aandeel leerlingen dat ongediplomeerd uitstroomt, VWO, per leerjaar, 1996-2004

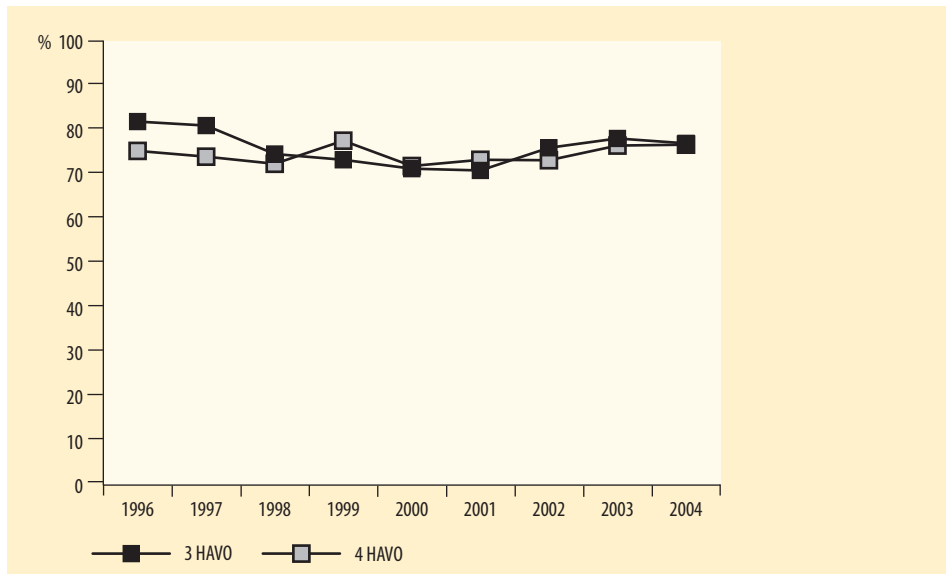
Bron: Onderwijsmatrix (OCW)

Bevordering naar het volgende leerjaar

In figuur 4.7 wordt het aandeel leerlingen van de HAVO weergegeven dat bevorderd wordt naar het volgende leerjaar.

Figuur 4.7

Aandeel leerlingen dat bevorderd wordt naar het volgende leerjaar, HAVO, per leerjaar, 1996-2004

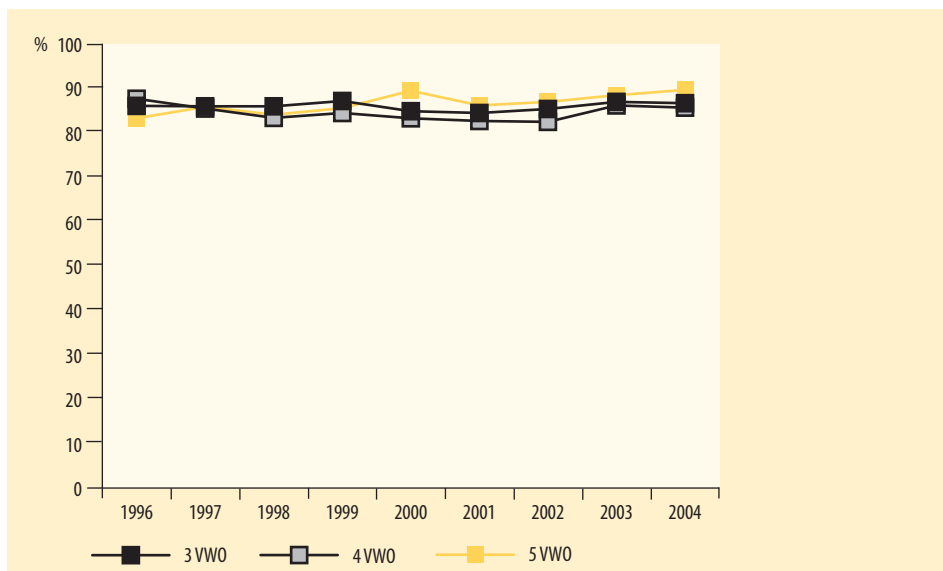
Bron: Onderwijsmatrix (OCW)

Tussen 1996 en 2001 daalde het aandeel leerlingen van 3 HAVO, dat bevorderd werd naar het volgende leerjaar van 82% tot 71%. In de jaren hierna steeg dit aandeel echter weer tot 77%. Het verloop van het aandeel HAVO-leerlingen dat bevorderd werd naar leerjaar 5 kende een fluctuerend karakter. Gemiddeld werd 75% bevorderd naar het volgende leerjaar.

Figuur 4.8 laat ook voor leerlingen van het VWO zien welk deel bevorderd werd naar het volgende leerjaar. Het aandeel leerlingen dat bevorderd werd naar het volgende leerjaar is voor alle afgebeelde leerjaren redelijk constant tussen 1996 en 2004. In 1996 werd 86% van de leerlingen van 3 VWO bevorderd naar het volgende leerjaar, in 2004 was dit aandeel 87% van de leerlingen. 88% van de leerlingen van het vierde leerjaar werden naar leerjaar 5 bevorderd in 1996. In 2004 is dit zeer licht afgenomen tot 86%. Alleen bij leerlingen van 5 VWO is er een verandering waar te nemen. Werd in 1996 nog 83% van deze leerlingen bevorderd naar leerjaar 6, in 2004 is dit aandeel toegenomen tot 90%. Er is dus weinig veranderd voor leerlingen van de leerjaren 3 en 4 wat betreft het aandeel dat bevorderd wordt naar het volgende leerjaar. Wel steeg het aandeel leerlingen van leerjaar 5 die bevorderd werden naar het volgende leerjaar.

Figuur 4.8

Aandeel leerlingen dat bevorderd wordt naar het volgende leerjaar, VWO, per leerjaar, 1996-2004

Bron: Onderwijsmatrix (OCW)

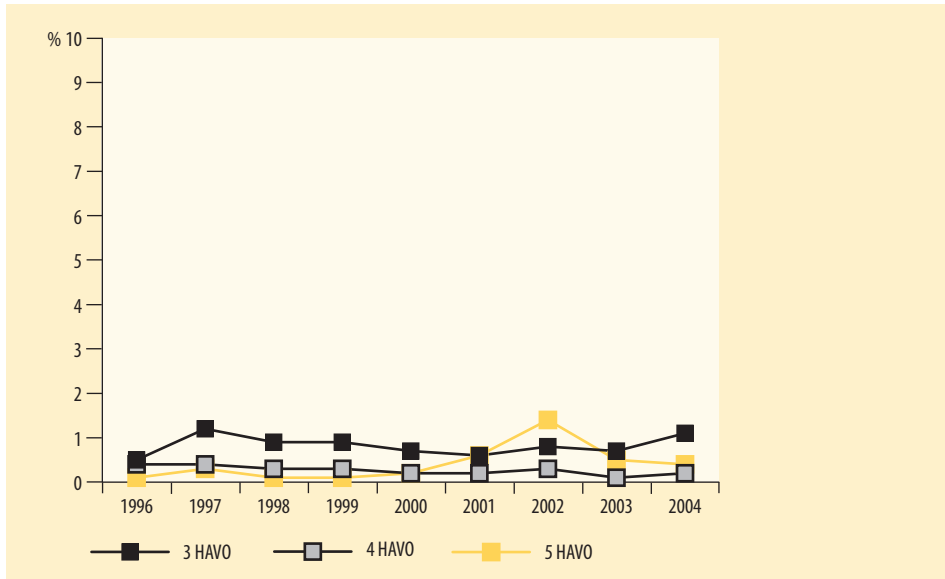
Tussentijdse opstroom en afstroom

Soms worden er selectiefouten gemaakt en merken leerlingen na verloop van tijd dat zij beter onderwijs op een hoger dan wel lager niveau hadden kunnen volgen. In een dergelijk geval kunnen leerlingen tussentijds opstroom, dan wel afstromen.

In figuur 4.9 wordt het aandeel leerlingen dat tussentijds opstroomt van HAVO naar VWO weergegeven.

Figuur 4.9

Aandeel leerlingen dat tussentijds opstroomt van HAVO naar VWO, HAVO, per leerjaar, 1996-2004

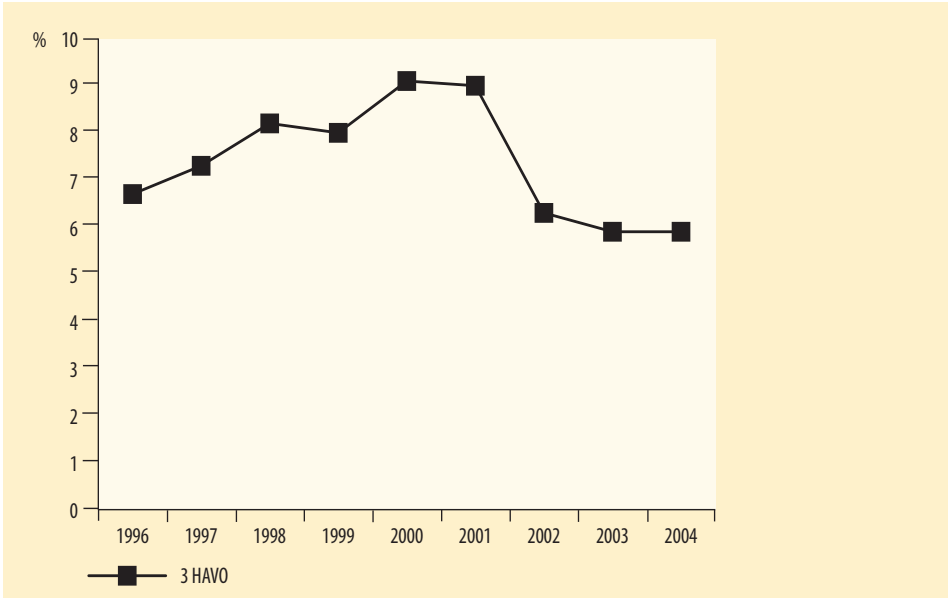
Bron: Onderwijsmatrix (OCW)

Gedurende de hele periode stroomt ongeveer 1% van de leerlingen van 3 HAVO tussentijds op naar VWO. In 4 HAVO is de tussentijdse opstroom nog lager: gemiddeld slechts 0,3%. Bij de leerlingen van 5 HAVO stroomde tot 2001 vrijwel niemand tussentijds op naar VWO. In 2002 was dit gestegen tot 1,4% om vervolgens weer te dalen tot 0,4% in 2004.

Figuur 4.10 geeft de tussentijdse afstroom weer van HAVO naar VMBO-TL (of MAVO). Tussen 1996 en 2001 steeg het aandeel leerlingen dat tussentijds afstroomde van HAVO naar VMBO-TL of MAVO van bijna 7% tot 9%. Daarna daalde het aandeel in één jaar tot 6% om vervolgens op dit niveau te blijven in 2004. Dit lijkt gezien het tijdstip van de daling eerder een effect te zijn van de invoering van het VMBO dan van de invoering van de tweede fase. De invoering van het VMBO lijkt de kloof tussen HAVO en MAVO iets vergroot te hebben (Borghans & Coenen, 2007).

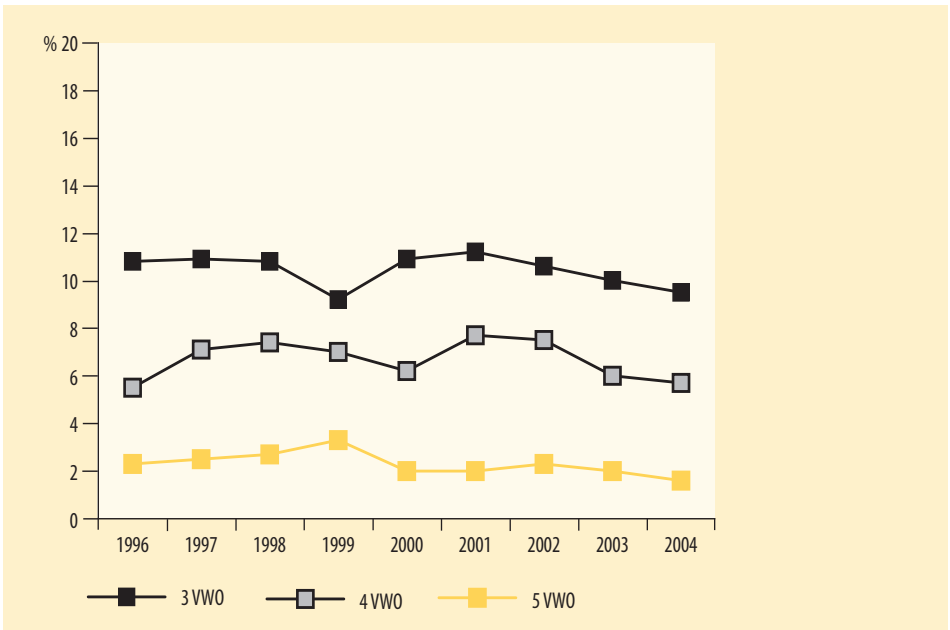
Als leerlingen in een vroeger stadium van hun VWO-opleiding zitten is de kans veel groter dat zij nog tussentijds afstromen naar HAVO. Ongeveer 10 à 11% van de leerlingen van 3 VWO deed dit in de periode 1996 tot en met 2004 (zie figuur 4.11). Er is nauwelijks iets veranderd aan dit aandeel gedurende deze jaren. Leerlingen van 4 VWO stromen al een stuk minder vaak tussentijds af naar HAVO: Zowel in 1996 als in 2004 maakte bijna 6% van de leerlingen deze overstap. Ook voor deze leerlingen veranderde er relatief weinig tussen 1996 en 2004, al naderde het aandeel de 8% in 2001. De leerlingen van 5 VWO maakte een dergelijke overstap naar HAVO veel minder vaak: Iets meer dan 2% van de leerlingen van 5 VWO stroomde tussentijds af naar de HAVO. Ook hier is het verloop behoorlijk constant geweest tussen 1996 en 2004. De invoering van de tweede fase heeft geen effect gehad op de tussentijdse afstroom van VWO naar HAVO.

Figuur 4.10
Aandeel leerlingen dat tussentijds afstroomt van HAVO naar VMBO-TL of MAVO, leerjaar 3, HAVO, 1996-2004

Bron: Onderwijsmatrix (OCW)

Figuur 4.11
Aandeel leerlingen dat tussentijds afstroomt van VWO naar HAVO, VWO, per leerjaar, 1996-2004

Bron: Onderwijsmatrix (OCW)

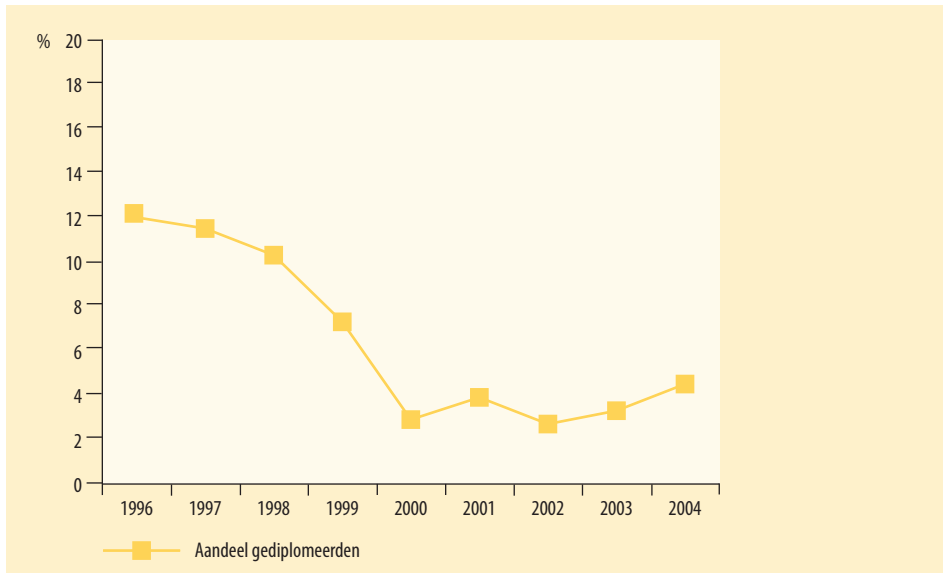
4.2 Doorstroompatronen van gediplomeerden van HAVO

In deze paragraaf komen de doorstroompatronen van gediplomeerden van HAVO en VWO aan bod. Gediplomeerden van HAVO kunnen na het behalen van hun diploma doorstromen naar het VWO, om via deze route in het WO te geraken. Ook kunnen zij doorstromen naar een MBO-opleiding, al is deze overstap een stuk minder voor de hand liggend. De meest vanzelfsprekende vervolgopleiding voor HAVO-gediplomeerden is echter het HBO, de zogenaamde Koninklijke route. Naast deze vervolgopleidingen zijn er ook gediplomeerden die er voor kiezen om de arbeidsmarkt op te gaan na het behalen van hun diploma.

In figuur 4.12 wordt het aandeel gediplomeerden van HAVO dat doorstroomt naar het VWO weergegeven.

Figuur 4.12

Aandeel gediplomeerden dat doorstroomt naar VWO, HAVO, 1996-2004

Bron: Onderwijsmatrix (OCW)

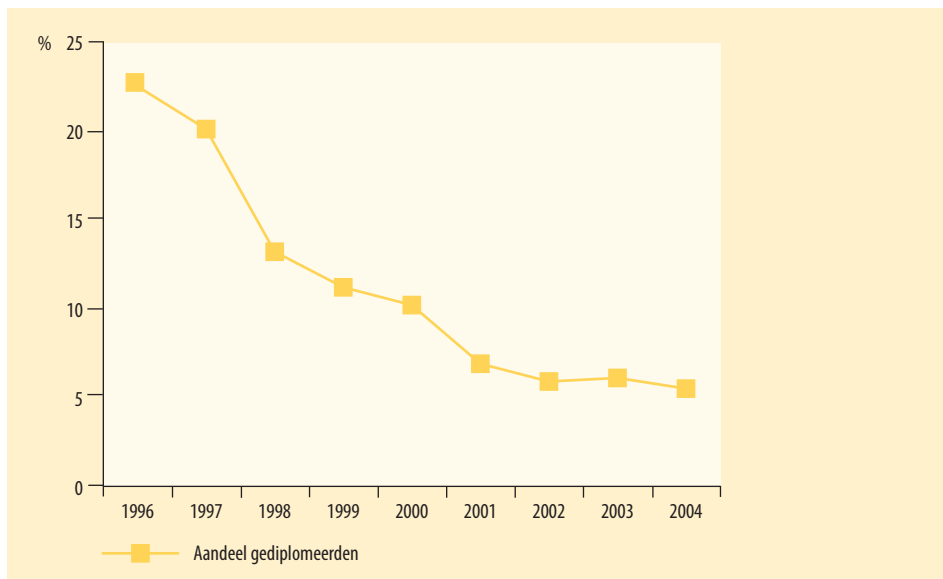
In de afgelopen jaren is het aandeel gediplomeerden dat na de HAVO-opleiding doorstroomde naar het VWO behoorlijk gedaald. Ging in 1996 nog 12% van de HAVO-gediplomeerden naar het VWO, sinds 2000 schommelt het aandeel leerlingen dat dit deed tussen de 3 en de 4%. Vanaf 2002 is het aandeel weer licht gestegen, maar het is onduidelijk of dit incidenteel is of dat er een groeiende trend volgt. Hoewel de daling zich al vanaf 1996 inzette, werd de daling versterkt vanaf het moment van de invoering van de tweede fase. Het lijkt er dus op dat de invoering van de tweede fase de doorstroom van HAVO-gediplomeerden naar het VWO onder druk heeft gezet.

In figuur 4.13 wordt ook het aandeel gediplomeerden van HAVO dat doorstroomt naar een MBO-BOL opleiding weergegeven.

Figuur 4.13

Aandeel gediplomeerden dat doorstroomt naar MBO-BOL, HAVO, 1996-2004

Bron: Onderwijsmatrix (OCW)

Steeds minder HAVO-ge­diplomeerden gaan na het behalen van hun diploma een MBO-BOL opleiding volgen. In 1996 ging nog 23% van de gediplomeerden een BOL-opleiding in het MBO volgen. Daarna daalde dit aandeel gestaag tot 6% in 2002. In de laatste twee jaren bleef het aandeel redelijk constant. Het is onduidelijk of deze daling verband houdt met de invoering van de tweede fase. Feit is dat het grootste deel van de daling als plaatsvond voor de invoering van de tweede fase. De afname van het aantal havisten in het MBO lijkt een positieve ontwikkeling te zijn. Zeker in het licht van het volgen van de koninklijke route zoals het ministerie van OC&W het graag ziet. Ook gezien de Lissabon-doelstelling van 50% hoger opgeleiden in Nederland is het positief dat steeds minder havisten doorstromen naar het Middelbaar Beroepsonderwijs.

Er heeft in de afgelopen jaren een flinke toename plaatsgevonden in de instroom van HAVO-ge­diplomeerden in het HBO (zie figuur 4.14). In 1996 ging nog maar iets meer dan de helft van alle gediplomeerden van het HAVO naar het HBO; in 2004 deed ruim 8 op de 10 gediplomeerden dit. Vooral tussen 1996 en 2001 vond er sterke groei plaats. Hoewel een van de doelstellingen van de invoering van de tweede fase een betere aansluiting tussen het HAVO en het HBO was, is het onduidelijk of de invoering hiervan een rol heeft gespeeld bij de toegenomen instroom van havisten in het HBO. Een deel van de groei vond al plaats voor de tweede fase werd ingevoerd.

Overigens vond tussen 1996 en 1998 rond de 75 a 80% van de HAVO-ge­diplomeerden de aansluiting met de vervolgo­pleiding redelijk tot goed. Tussen 1999 en 2001 daalde de tevredenheid over de aansluiting van HAVO-ge­diplomeerden tot 70% om daarna te stijgen tot boven de 80% in de latere jaren.

Figuur 4.14

Aandeel gediplomeerden dat doorstroomt naar HBO, HAVO, 1996-2004

Bron: Onderwijsmatrix (OCW)

In figuur 4.15 wordt weergegeven welk deel van de gediplomeerde havisten zonder vervolgonderwijs uitstroomt naar de arbeidsmarkt.

Figuur 4.15

Aandeel gediplomeerden dat uitstroomt naar de arbeidsmarkt, HAVO, 1996-2004

Bron: Onderwijsmatrix (OCW)

Het aandeel gediplomeerden dat zonder vervolgonderwijs uitstroomt naar de arbeidsmarkt kent een wisselvallig verloop. Tussen 1996 en 2000 steeg het aandeel gediplomeerde uitstromers van bijna 9% tot 13%, mogelijk onder invloed van een krappe arbeidsmarkt. De goede toestand van de conjunctuur in die jaren kan een rol hebben gespeeld bij het besluiten om in plaats van verder te leren, reeds te gaan werken. Met uitzondering van een uitschieter in 2002, is het aandeel gediplomeerde uitstromers vanaf 2000 gedaald tot 7%. De verslechterende conjunctuur kan hier ook weer de oorzaak van zijn.

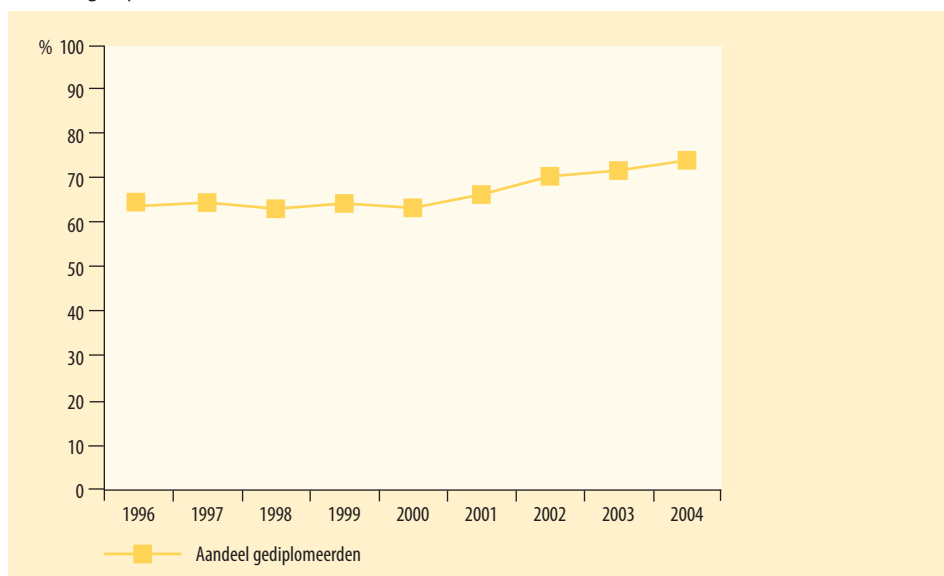
4.3 Doorstroompatronen van gediplomeerden van het VWO

Voor gediplomeerden van het VWO zijn er twee logische opties wat betreft vervolgonderwijs. Zij kunnen doorstromen naar het HBO, maar de meeste van hen zullen doorstromen naar het WO (de Koninklijke route). Ook zijn er gediplomeerden van het VWO die uitstromen naar de arbeidsmarkt.

In figuur 4.16 wordt het aandeel gediplomeerden van het VWO dat doorstroomt naar het WO weergegeven.

Figuur 4.16

Aandeel gediplomeerden dat doorstroomt naar WO, VWO, 1996-2004

Bron: Onderwijsmatrix (OCW)

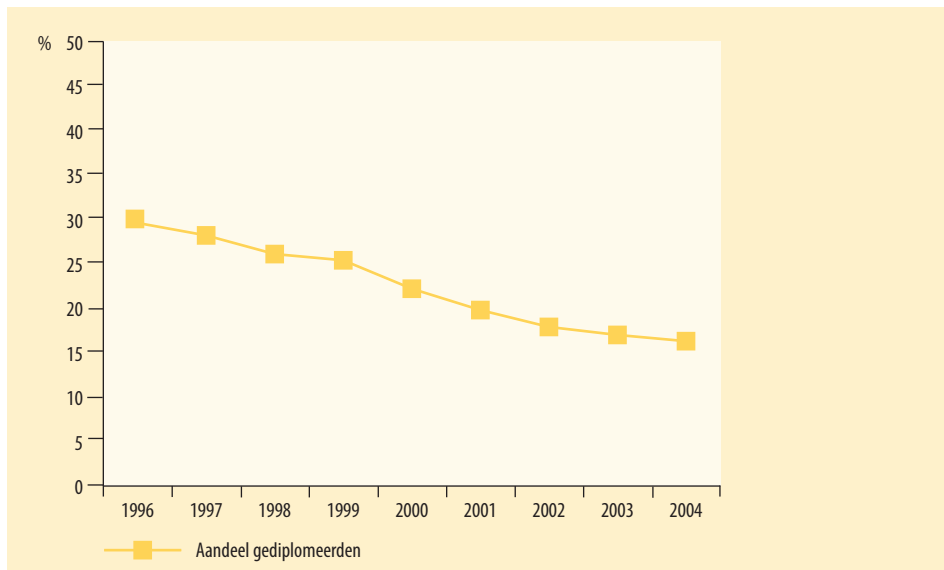
Net als bij de gediplomeerden van het HAVO, wordt ook bij de gediplomeerden van het VWO de Koninklijke route vaker bewandeld. De toename in de doorstroom naar het WO is ten opzichte van de toename van de doorstroom van havisten naar het HBO wel minder groot, maar dit komt deels door het feit dat de doorstroom naar het WO in 1996 al hoger was, dan de doorstroom van HAVO-geïdiplomeerden naar het HBO in datzelfde jaar. Wel opvallend is het omgekeerde groeipatroon. Bij de doorstroom van HAVO naar HBO steeg

het aandeel sterk tussen 1996 en 2001, maar daarna nauwelijks meer. Bij de doorstroom van gediplomeerden VWO'ers echter, zet de groei zich pas in 2000 in, om vervolgens tot en met 2004 door te gaan. Een ander verschil is dat de doorstroom van HAVO naar HBO duidelijk het gevolg is van een langdurige trend die losstaat van de invoering van de tweede fase, terwijl de groei in de doorstroom van VWO naar WO wel lijkt samen te hangen met de invoering van de tweede fase (die immers pas in 2000-2001 en 2001-2002 de eerste gediplomeerden van het VWO opleverde). Mogelijk zet de opwaartse ontwikkeling zich in de volgende jaren voort. In 1996 stroomde 64% van de VWO-gediplomeerden door naar het WO, in 2004 was dit bijna driekwart van alle gediplomeerden.

Niet alle gediplomeerden van het VWO stromen door naar een opleiding aan een universiteit. Er zijn ook gediplomeerden die, ondanks hun vooropleiding in het VWO kiezen voor een vervolgopleiding in het HBO. In figuur 4.17 wordt het aandeel van deze groep gediplomeerden weergegeven.

Figuur 4.17

Aandeel gediplomeerden dat doorstroomt naar HBO, VWO, 1996-2004

Bron: Onderwijsmatrix (OCW)

Complementair aan de stijging van de doorstroom naar het WO heeft er een daling in de doorstroom naar het HBO plaatsgevonden. In 1996 ging nog 30% van de VWO-gediplomeerden een HBO-opleiding volgen. In 2004 was dit nog maar iets meer dan de helft: 16%. Er was sprake van een gestage daling, die zich wel lijkt te stabiliseren in 2004. Ook deze ontwikkeling is positief te noemen in verband met het stimuleren van de Koninklijke route.

Wat betreft tevredenheid over de aansluiting tussen de VWO-opleiding en de vervolgopleiding veranderde er in deze periode niet veel. Tussen 1996 en 1998 vond ongeveer 85% van de gediplomeerden de aansluiting redelijk of goed. Van 1999 tot 2001 was met ongeveer 80% een

iets kleiner deel van de gediplomeerden tevreden over de aansluiting, maar vanaf 2002 is zo'n 86% tevreden over de aansluiting tussen hun opleiding in het VWO en de vervolgopleiding.

Ook in het VWO zijn er gediplomeerden die besluiten om na hun opleiding direct te gaan werken. In figuur 4.18 wordt het aandeel van deze groep weergegeven. Hier is een vergelijkbare ontwikkeling te zien als bij de HAVO-gediplomeerden die uitstromen naar de arbeidsmarkt. Bij de gediplomeerden van het VWO lijkt het conjunctuureffect nog duidelijker aanwezig te zijn. In 1996 stroomde nog geen 6% van de VWO-gediplomeerden uit naar de arbeidsmarkt. Vervolgens steeg dit aandeel tot en met 2000 tot bijna 14%, om daarna weer te dalen tot 9%. Ook voor het VWO geldt dus: hoe krappere de arbeidsmarkt, des te meer gediplomeerden uitstromen naar de arbeidsmarkt zonder vervolgonderwijs. Overigens betreft het hier deels schoolverlaters die een jaar iets anders gaan doen alvorens te gaan studeren.

Figuur 4.18

Aandeel gediplomeerden dat uitstroomt naar de arbeidsmarkt, VWO, 1996-2004

Bron: Onderwijsmatrix (OCW)

4.4 Conclusie

Het aantal leerlingen in de bovenste drie leerjaren van het HAVO is tussen 1996 en 2004 niet veel veranderd. Wel steeg het aantal leerlingen van 3 HAVO gestaag in deze periode. Zowel de leerlingenaantallen van 4 HAVO als die van 5 HAVO stegen eerst een aantal jaar om vervolgens scherp te dalen in korte tijd, mogelijk samenhangend met de invoering van de tweede fase, en daarna weer te stijgen tot ongeveer het niveau van 1996. Het aantal leerlingen van 3 VWO en 4 VWO is tussen 1996 en 2004 gestegen. Het aantal leerlingen in 5 VWO en 6 VWO bleef in de eerste jaren redelijk constant om vervolgens een aantal jaren te dalen, mogelijk onder invloed van de invoering van de tweede fase. In de laatste jaren steeg het aantal leerlingen weer, maar bleef dit lager dan in 1996.

Leerlingen van 3 HAVO zijn iets vaker blijven zitten sinds 1996, leerlingen van 5 HAVO juist minder vaak. De leerlingen van 4 HAVO zijn wel minder vaak blijven zitten in 2004 dan in 1996, maar blijven nog altijd ongeveer twee keer zo vaak zitten als leerlingen van 3 HAVO en drie keer zo vaak als leerlingen van 5 HAVO. Het aandeel zittenblijvers is over het algemeen in het VWO lager dan in het HAVO. Vooral leerlingen van 3 VWO blijven nauwelijks zitten. Het aandeel zittenblijvers in de bovenste leerjaren van het VWO is sinds de invoering van de tweede fase gedaald, na aanvankelijke sterke schommelingen. Rond de invoering van de tweede fase bleven eerst veel minder leerlingen zitten, die blijkbaar nog in het oude systeem konden slagen, waarna het aandeel meer dan verdubbelde tot ruim 7%. Hierna daalde het aandeel zittenblijvers weer.

Leerlingen van 3 HAVO stromen nauwelijks ongediplomeerd uit. Bij leerlingen van 4 HAVO is dit anders: In 1996 was de ongediplomeerde uitstroom onder deze leerlingen nog bijna 0, in 1998 is het aandeel dat ongediplomeerd uitstroomt gestegen tot bijna 4%. Vervolgens bleef dit aandeel tot en met 2001 redelijk constant om in 2002 te stijgen tot bijna 7%. In 2004 stroomde 6% van de leerlingen van 4 HAVO ongediplomeerd uit. Bij de leerlingen van 5 HAVO is een omgekeerde ontwikkeling te zien. Leerlingen van 3 VWO stromen, net als leerlingen van 3 HAVO nauwelijks ongediplomeerd uit. Ook bij de leerlingen van 4 VWO is de ongediplomeerde uitstroom nog vrij gering, met gemiddeld ongeveer 2%. Wel steeg dit aandeel tussen 1996 en 2004 van 1% tot ruim 2,5%. Leerlingen van 5 HAVO zijn op een lage uitschieter in 1997 na geleidelijk steeds iets minder ongediplomeerd uitgestroomd. Eenzelfde ontwikkeling is ook te zien voor leerlingen van 6 VWO, alleen dan met over de hele periode een hoger aandeel voortijdige uitstromers. Het aandeel leerlingen van 3 HAVO en 4 HAVO dat bevorderd werd naar het volgende leerjaar kende een fluctuerend verloop, maar is in 2004 niet feitelijk anders dan in 1996. Het aandeel leerlingen dat bevorderd werd naar het volgende leerjaar is voor de bovenste leerjaren van het VWO redelijk constant gebleven tussen 1996 en 2004.

De tussentijdse opstroom van HAVO naar VWO is gedurende de hele periode gering te noemen. Tussen 1996 en 2001 steeg het aandeel leerlingen dat tussentijds afstroomde van HAVO naar VMBO-TL of MAVO. Daarna daalde het aandeel in één jaar tot 6% om vervolgens op dit niveau te blijven in 2004. Dit lijkt gezien het tijdstip van de daling eerder een effect te zijn van de invoering van het VMBO dan van de invoering van de tweede fase. Als leerlingen in een vroeger stadium van hun VWO-opleiding zitten is de kans veel groter dat zij nog tussentijds afstromen naar HAVO. Er is nauwelijks iets veranderd aan dit aandeel gedurende deze jaren. Leerlingen van 4 VWO stromen al een stuk minder vaak tussentijds af naar HAVO. Ook voor deze leerlingen veranderde er relatief weinig tussen 1996 en 2004. De leerlingen van 5 VWO maakte een dergelijke overstap naar HAVO veel minder vaak. Ook hier is het verloop behoorlijk constant geweest tussen 1996 en 2004. De invoering van de tweede fase heeft geen effect gehad op de tussentijdse afstroom van VWO naar HAVO.

In de afgelopen jaren is het aandeel gediplomeerden dat na de HAVO-opleiding doorstroomde naar het VWO behoorlijk gedaald. Hoewel de daling zich al vanaf 1996 inzette, werd de daling versterkt vanaf het moment van de invoering van de tweede fase. Het lijkt er dus op dat de invoering van de tweede fase de doorstroom van HAVO-gediplomeerden naar het VWO onder druk heeft gezet. Steeds minder HAVO-gediplomeerden gaan na het behalen van hun diploma een MBO-BOL opleiding volgen. Het is onduidelijk of deze daling

verband houdt met de invoering van de tweede fase. Er heeft in de afgelopen jaren een flinke toename plaatsgevonden in de instroom van HAVO-ge diplomaerden in het HBO. Hoewel een van de doelstellingen van de invoering van de tweede fase een betere aansluiting tussen het HAVO en het HBO was, is het onduidelijk of de invoering hiervan een rol heeft gespeeld bij de toegenomen instroom van havisten in het HBO. Een deel van de groei vond al plaats voor de tweede fase werd ingevoerd. Het aandeel gediplomeerden dat zonder vervolgonderwijs uitstroomt naar de arbeidsmarkt kent een wisselvallig verloop, dat onder invloed van de conjunctuur lijkt te veranderen. Als er een krappe arbeidsmarkt is dan besluiten HAVO-ge diplomaerden eerder om uit te stromen naar de arbeidsmarkt. Net als bij de gediplomeerden van het HAVO, wordt ook bij de gediplomeerden van het VWO de Koninklijke route vaker bewandeld: de doorstroom naar het WO is toegenomen in de afgelopen jaren. Complementair aan de stijging van de doorstroom naar het WO heeft er een daling in de doorstroom naar het HBO plaatsgevonden. Bij het aandeel VWO-ge diplomaerden dat zonder vervolgonderwijs uitstroomt naar de arbeidsmarkt is een vergelijkbare ontwikkeling te zien als bij de HAVO-ge diplomaerden die uitstromen naar de arbeidsmarkt. Bij de gediplomeerden van het VWO lijkt het conjunctuureffect nog duidelijker aanwezig te zijn. Ook voor het VWO geldt dus: hoe krapper de arbeidsmarkt, des te meer gediplomeerden uitstromen naar de arbeidsmarkt zonder vervolgonderwijs.

- Borghans L. & J. Coenen (2007), *Breed of smal opleiden? Een vergelijking tussen het oude VBO en MAVO en het nieuwe VMBO*, Onderwijsraad, Den Haag. (Forthcoming).
- Coenen, J. & C. Meng (2007), *De instroom in de MBO techniekopleidingen en de invoering van het VMBO, Technotopics, Essays over onderwijs en arbeidsmarkt voor bètatechnici*, Platform Bètatechnic, Den Haag. (Forthcoming).
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2004), *Hoger Onderwijs en Onderzoek Plan 2004*, Den Haag: SDU.
- Onderwijsraad (1999), *Schoolkwaliteit in beeld*, Den Haag: Onderwijsraad.
- Peschar, J. & A. Wesselingh (2001), *Onderwijssociologie*, Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (2004), *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2003*, Maastricht: ROA.
- Velden, van der, R.K.W. (1991), *Sociale herkomst en schoolsucces*, Groningen: RION.

Bijlage 1: Enkele centrale begrippen

Aansluitende functie naar niveau

Een functie wordt als aansluitend naar niveau getypeerd indien het vereiste functieniveau ten minste gelijk is aan het genoten opleidingsniveau. Het functieniveau wordt bepaald aan de hand van de door de schoolverlaters beantwoorde vraag welk opleidingsniveau volgens de werkgever minimaal werd vereist.

Aansluitende functie naar richting

Een functie wordt als aansluitend naar richting getypeerd als de vereiste opleidingsrichting gelijk of verwant is aan de genoten opleidingsrichting. De vereiste opleidingsrichting wordt bepaald aan de hand van de door de schoolverlaters beantwoorde vraag welke opleidingsrichting volgens de werkgever werd vereist.

Allocatiefunctie: Totaalscore arbeidsmarkt

De totaalscore voor de allocatiefunctie arbeidsmarkt is gebaseerd op (1) de vraag of het functieniveau bij de opleiding past, (2) of de aansluiting tussen gevolgde opleiding en werk voldoende of goed is, (3) de benutting van de capaciteiten in de huidige functie en (4) de tevredenheid met de huidige functie.

Allocatiefunctie: Totaalscore vervolgopleiding

De totaalscore voor de allocatiefunctie vervolgonderwijs is gebaseerd op (1) het percentage dat een vervolgopleiding in een verwante richting koos en (2) de tevredenheid met de aansluiting tussen gevolgde opleiding en vervolgopleiding.

Beroepsbevolking

Tot de beroepsbevolking behoren:

- degenen die ten minste 12 uur per week werken of werk hebben aanvaard waardoor zij ten minste 12 uur per week gaan werken;
- degenen zonder werk (of met werk van minder dan 12 uur per week) die op zoek zijn naar werk.

In deze rapportage is tevens als voorwaarde gesteld dat de maatschappelijke positie niet schoolier of student is.

Bruto uurloon

Het bruto uurloon heeft betrekking op de hoofdfunctie, en is inclusief toeslagen maar exclusief inkomen uit overwerk. Het bruto uurloon is gelijk aan het bruto maandloon, gedeeld door het aantal uren per week in de hoofdfunctie, vermenigvuldigd met de factor 12/52.

Extern rendement: Totaalscore arbeidsmarkt

De totaalscore voor het externe rendement arbeidsmarkt is gebaseerd op de individuele indicatoren (1) werkloosheid, (2) bruto uurloon en (3) carrièreperspectieven in de huidige functie.

Flexibele arbeidsrelatie

Een flexibele arbeidsrelatie betreft een aanstelling als uitzendkracht, oproepkracht e.d. of een aanstelling in tijdelijke dienst.

Kwalificatiefunctie: Totaalscore

Het rapportcijfer voor de kwalificatiefunctie is gebaseerd op de individuele indicatoren (1) biedt de opleiding een goede basis om te starten op de arbeidsmarkt en (2) biedt de opleiding een goede basis om kennis en vaardigheden verder te ontwikkelen.

Opleidingssector

Binnen de onderwijssoorten is een onderverdeling gemaakt naar verschillende sectoren, bijvoorbeeld techniek, economie e.d.

Onderwijssoort

In het rapport worden de gediplomeerde schoolverlaters van de volgende onderwijssoorten onderscheiden:

AVO: algemeen voortgezet onderwijs, HAVO en VWO.

VMBO: voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs.

BOL: beroepsopleidende leerweg van het secundair beroepsonderwijs.
Daarbinnen wordt een onderscheid gemaakt tussen niveau 1 (assistent beroepsbeoefenaar (AB)) niveau 2 (beginnend beroepsbeoefenaar (BB)) niveau 3 (zelfstandig beroepsbeoefenaar (ZB)) en niveau 4 ((midden-)kaderfunctionaris (M)KF) of specialist).

HBO: hoger beroepsonderwijs.

WO: wetenschappelijk onderwijs.

Selectiefunctie: Totaalscore

De totaalscore voor de selectiefunctie is gebaseerd op de individuele indicatoren (1) Strengere beoordeling van studenten, (2) Opleiding heeft uitdagend niveau, (3) Examens/opdrachten in het algemeen pittig en (4) Voldoende toetsen op inzicht.

Werkloosheid

In deze rapportage wordt uitgegaan van de definitie van werkloze beroepsbevolking: schoolverlaters zonder werk (of met werk van minder dan 12 uur per week) die op zoek zijn naar betaald werk. Daarbij is tevens als voorwaarde gesteld dat de maatschappelijke positie *niet* scholier of student is.

Bijlage 2: Kwaliteitsaspecten

A) Berekening scores en totaalscores

Bij de berekening van de totaalscores hebben we de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- Voor elk aspect – kwalificatie, selectie, allocatie en extern rendement – zijn meerdere indicatoren bepaald die gezamenlijk het begrip zo goed mogelijk afdekken.
- Voor indicatoren, gemeten op een 5-puntschaal, is de gemiddelde score met 2 vermenigvuldigd. Voor indicatoren, gemeten op een 4-puntschaal, is de gemiddelde score met 2,5 vermenigvuldigd.
- Voor de aansluiting opleiding-werk naar niveau, de aansluiting opleiding-vervolgopleiding naar richting en het bruto uurloon is een minimumwaarde bepaald. Waarden lager dan dit minimum geven aan dat de opleiding op dit aspect duidelijk onvoldoende scoort. Vervolgens is het percentage gediplomeerde schoolverlaters berekend dat op of boven het minimum zit. Dit percentage is vervolgens omgezet in een score. Hierbij hebben we als norm gehanteerd dat minimaal 75% op of boven het minimum moet zitten om een 6 te kunnen krijgen. De formule om het percentage om te zetten in een score is: $\text{Score} = 10 - ((100 - \text{Percentage}) * 4/25)$.
- De omzetting van het werkloosheidspercentage in een score is als volgt gebeurd: Score voor werkloosheid = $10 - \text{Percentage} * 4/7,5$. Hierdoor scoort bijvoorbeeld 2% werkloosheid een 8,9; 5% werkloosheid een 7,3 en 10% werkloosheid een 4,7.
- Om te voorkomen dat cijfers beneden de 6 zwaarder kunnen meewegen dan cijfers boven de 6, zijn alle cijfers lager dan 2 afgerond op 2,0.
- De uiteindelijke **Totaalscore** bedraagt het gemiddelde van de scores op de onderliggende indicatoren.

B) Onderliggende Indicatoren

Kwalificatie:

1) Starten op arbeidsmarkt:

In welke mate biedt uw opleiding een goede basis om te starten op de arbeidsmarkt?
(1 'helemaal niet' t/m 5 'in sterke mate').

2) Verder ontwikkelen van kennis en vaardigheden:

In welke mate biedt uw opleiding een goede basis voor het verder ontwikkelen van kennis en vaardigheden?
(1 'helemaal niet' t/m 5 'in sterke mate').

Selectie:

- 1) Beoordeling leerlingen voldoende: streng:

Stelling: De docenten waren streng in de beoordeling van leerlingen
(1 'helemaal mee oneens' t/m 5 'helemaal mee eens').

- 2) Opleiding heeft uitdagend niveau:

Stelling: De opleiding was uitdagend qua niveau
(1 'helemaal mee oneens' t/m 5 'helemaal mee eens').

- 3) Examens/opdrachten voldoende pittig:

Stelling: De examens/opdrachten waren over het algemeen zeer pittig
(1 'helemaal mee oneens' t/m 5 'helemaal mee eens').

- 4) Voldoende toetsen op inzicht:

Stelling: In de opleiding werd voldoende getoetst op inzicht
(1 'helemaal mee oneens' t/m 5 'helemaal mee eens').

Allocatie arbeidsmarkt:

- 1) Functieniveau past bij opleiding:

Wat is het opleidingsniveau dat vereist is door de werkgever?

- 2) Voldoende aansluiting opleiding-werk:

Hoe is de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en de huidige functie?
(1 'slecht' t/m 4 'goed').

- 3) Voldoende benutting van kennis en vaardigheden:

In welke mate worden in uw huidige functie uw kennis en vaardigheden benut?
(1 'helemaal niet' t/m 5 'in sterke mate').

- 4) Tevreden met huidige functie:

Hoe tevreden bent u met uw huidige functie?
(1 'zeer ontevreden' t/m 5 'zeer tevreden').

Allocatie vervolgonderwijs:

- 1) Sector vervolgopleiding past bij opleidingssector:

Wat is de naam van deze (vervolg) opleiding?

- 2) Voldoende aansluiting met vervolgonderwijs:

*Hoe is de aansluiting tussen de gevolgde opleiding en deze vervolgopleiding
(1 'slecht' t/m 4 'goed').*

Extern rendement arbeidsmarkt:

- 1) Werkloosheid;

De werkloosheid is gemeten als het percentage oud-cursisten (behorend tot de beroepsbevolking) dat zoekt naar betaald werk en op dit moment minder dan 12 uur per week werkzaam is.

- 2) Bruto uurloon;

Het bruto uurloon is gelijk aan het bruto maandloon gedeeld door het aantal arbeidsuren per week, vermenigvuldigd met de factor 12/52.

- 3) Voldoende carrièreperspectieven in huidige functie;

*Biedt uw functie goede carrièremogelijkheden?
(1 'nauwelijks' t/m 5 'heel veel').*

Bijlage 3: Kernindicatoren 1996-2006

Kernindicatoren 1996-2006

		1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Verder leren												
AVO	%	94	97	96	95	96	95	86	90	91	87	88
VMBO	%	89	92	94	92	94	91	86	87	88	85	87
BOL 1	%	48	*	*	44	51	51	36	53	38	34	45
BOL 2	%	48	42	50	51	46	52	45	52	49	36	63
BOL 3	%	33	33	24	39	42	32	30	33	33	26	40
BOL 4	%	43	45	46	49	50	49	51	52	56	55	56
HBO	%	24	20	21	23	27	26	27	33	32	32	32
WO	%	19	22	25	29	26	27	27	29	31	30	30
Werkloosheid												
AVO	%	17	6	4	1	*	0	7	16	17	19	10
VMBO	%	19	7	6	5	4	8	4	9	6	12	6
BOL 1	%	12	*	*	4	8	11	23	20	31	30	22
BOL 2	%	12	7	5	2	5	7	5	15	23	17	11
BOL 3	%	6	3	2	2	3	1	4	5	13	9	7
BOL 4	%	7	4	3	2	3	2	4	4	10	7	6
HBO	%	7	5	4	3	4	3	4	6	6	5	5
WO	%	5	3	3	3	3	3	3	5	5	4	4
Flexibele aanstelling												
AVO	%	37	33	32	28	*	25	47	40	37	53	63
VMBO	%	24	26	22	18	11	19	27	32	44	54	48
BOL 1	%	41	*	*	21	17	23	46	25	48	47	74
BOL 2	%	34	32	26	22	22	21	26	35	47	46	51
BOL 3	%	28	24	20	20	16	12	20	28	38	43	49
BOL 4	%	26	24	19	18	16	14	22	31	40	43	42
HBO	%	23	21	16	13	12	12	13	37	41	44	44
WO	%	12	9	14	10	9	9	11	50	52	52	51
Bruto uurloon												
AVO	€	4.51	4.84	5.81	6.07	*	6.86	6.48	6.15	6.33	6.02	6.09
VMBO	€	3.71	3.98	3.91	4.37	4.20	4.44	4.66	4.68	4.54	4.76	4.91
BOL 1	€	4.69	*	*	5.54	5.86	6.51	7.06	5.64	6.41	6.69	5.55
BOL 2	€	5.19	5.11	5.87	6.10	6.15	7.20	6.74	6.54	6.88	6.94	6.86
BOL 3	€	5.74	5.88	6.59	6.87	7.39	7.81	7.87	8.24	7.97	7.99	8.64
BOL 4	€	6.37	6.60	7.42	7.90	8.15	8.91	8.44	8.52	8.68	8.75	9.45
HBO	€	8.78	9.30	10.19	10.89	11.37	11.59	11.90	12.05	11.70	11.74	12.68
WO	€	10.39	10.99	11.88	12.00	13.24	13.29	13.83	14.06	14.14	14.39	14.76

Kernindicatoren 1996-2006

		1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Minimaal eigen niveau												
AVO	%	52	54	64	60	*	94	57	54	58	49	66
VMBO	%	77	79	79	74	71	79	84	87	87	87	87
BOL 1	%	32	*	*	23	25	30	32	52	44	29	68
BOL 2	%	55	51	53	61	56	49	64	68	63	61	63
BOL 3	%	64	59	69	62	73	64	65	75	65	64	77
BOL 4	%	70	73	75	76	80	73	71	70	76	79	83
HBO	%	77	80	80	81	80	79	77	76	75	77	82
WO	%	56	58	62	63	66	66	66	64	63	61	65
Eigen/verwante richting												
AVO	%	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
VMBO	%	-	-	-	-	-	53	62	62	64	58	62
BOL 1	%	-	-	-	-	-	37	46	38	56	49	51
BOL 2	%	-	-	-	-	-	57	62	58	64	53	57
BOL 3	%	-	-	-	-	-	76	71	78	70	67	74
BOL 4	%	-	-	-	-	-	70	73	70	69	72	77
HBO	%	-	-	-	-	-	76	78	79	78	76	80
WO	%	-	-	72	71	71	71	73	71	72	70	74
Zelfde opleiding opnieuw kiezen												
AVO	%	75	80	79	82	83	81	-	-	-	-	-
VMBO	%	-	-	-	79	79	80	76	86	84	85	88
BOL 1	%	52	*	*	65	55	69	68	55	60	63	66
BOL 2	%	59	59	62	66	72	63	64	73	62	60	67
BOL 3	%	69	60	66	72	74	77	72	79	76	71	74
BOL 4	%	75	74	75	80	81	79	78	82	77	78	77
HBO	%	79	79	79	78	77	77	76	81	78	78	78
WO	%	84	86	81	81	82	80	80	83	81	81	82

- niet gevraagd

* te weinig waarnemingen